

**Sborník
Státního okresního archivu Přerov
32 / 2024**

**Sborník
Státního
okresního
archivu
Přerov
32
2024**

**Přerov
2024**

Obsah

- 7 Jan Štěpán
Kniha městských účtů Lipníka nad Bečvou z roku 1557
- 31 Zdeněk Fišer
**Příběh selfmademana.
Pojišťovací agent a podnikatel Josef Doležel z Horní Moštěnice**
- 82 František Všetická
V hranické vojenské nemocnici
- 86 Hynek Řihák
**Situační zprávy Úřadovny cenové kontroly v Přerově
o zásobování a cenách v roce 1940**
- 100 Jan Štěpán
80 let od odhalení pomníku desátníka Martina Zeberskyho
- 104 Petr Hlavačka
Nové využití staré zemědělské techniky v muzejní praxi
- 116 Jiří Lapáček
Teď si zgustnem! Odhalení vrahů četníka a hajného
- 133 Petr Jirák
Komunistická perzekuce manželů Metzenauerových
- 153 O autorech

Jan Štěpán

Kniha městských účtů Lipníka nad Bečvou z roku 1557

Ve fondu Archiv města Lipník nad Bečvou je dochováno poměrně velké množství písemností ze 16. století.^{1/} Velmi zajímavá je řada rejstříků městských účtů příjmů a vydání, která pro dochované roky poskytuje velké množství informací o fungování vnitřní správy města, jeho podobě, zvyklostech či zaměstnancích.^{2/} Název většinou odpovídá tomu, který je z roku 1558: „*Registrum k zapisování všech příjmů buďto z důchodů stálých i běžných obecních kapelních špitálských cestných i také zase z toho k vydání na všechny potřeby obecní kapelní kostelní špitálské města Lipníka k létu páně*“. Pokud se titulní list dochoval, obsahuje také jména aktuálních členů městské rady a někdy i písaře.^{3/} Knihy jsou všechny psány na přeložených listech na výšku, vazbu mají buď papírovou, nebo byl použit pergamenový list nepotřebného rukopisu (spíše výjimečně). Jedna z knih se ale vymyká hned z několika důvodů. Je na nepřeložených listech, obsahuje celkem 500 původních folií, má novější koženou vazbu z roku 1747 a, byť nemá původní titulní list, jde o jakousi vzorovou účetní knihu z roku 1557, která podává bližší informace k jednotlivým účetním položkám.^{4/} Jejich výklad měl nejspíše do budoucna pomoci městským písařům a městské radě vysvětlit jednotlivé účty a jejich vývoj.

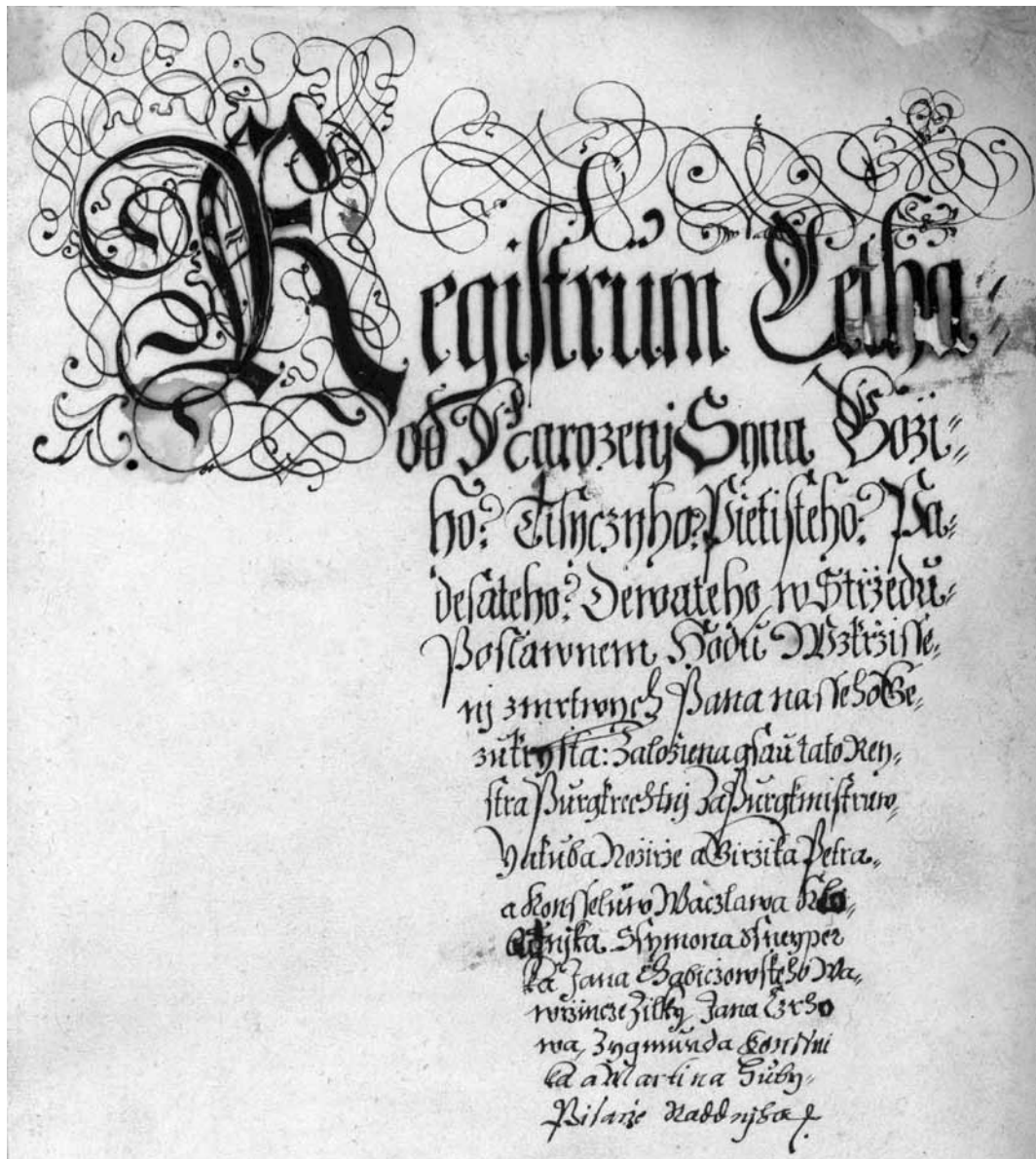
Knihu podle všeho sepsal městský či radní písař Martin Huba, který pocházel z Přerova. Na dalším účtu z roku 1558 nacházíme jeho iniciály a odpovídající písmo. Martin Huba do Lipníka jako písař nastoupil v roce 1557 a buď on, nebo městská rada neměli jasno v jednotlivých účetních

1/ Státní okresní archiv v Přerově (SOKAPř), Archiv Města Lipníka nad Bečvou (AML), účetní agenda, knihy inv. č. 7158-7342, byly digitalizovány a jsou přístupné na digi.archives.cz.

2/ Knihy městských počtů se postupně pro svou informační náplň k dějinám měst dostávají do podvědomí řady historiků. Jejich edice se postupně objevují z nejrůznějších měst, kdy jsou buď zpracovány celky, nebo edičně vydány konkrétní knihy, zpravidla zachycující delší období. Nejnovější literatura k nim např. KREML KIRSCHNEROVÁ, Karolína: Kniha počtů města Mohelnice z roku 1586. Pramen nejen ekonomického charakteru. In: *Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis*. Opava 16/2023, s. 201-222.

3/ SOKAPř, fond AML, městské účty inv. č. 7183.

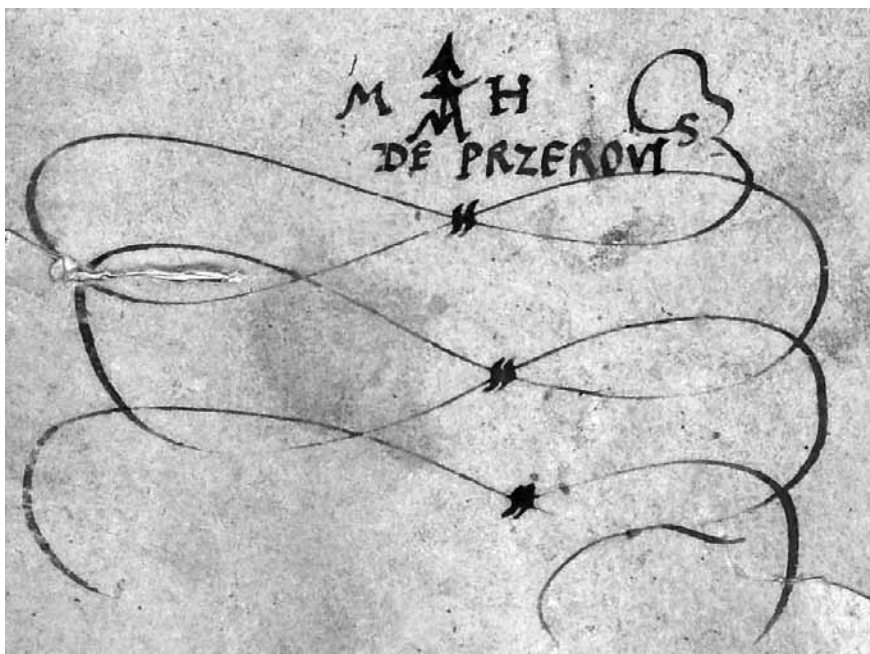
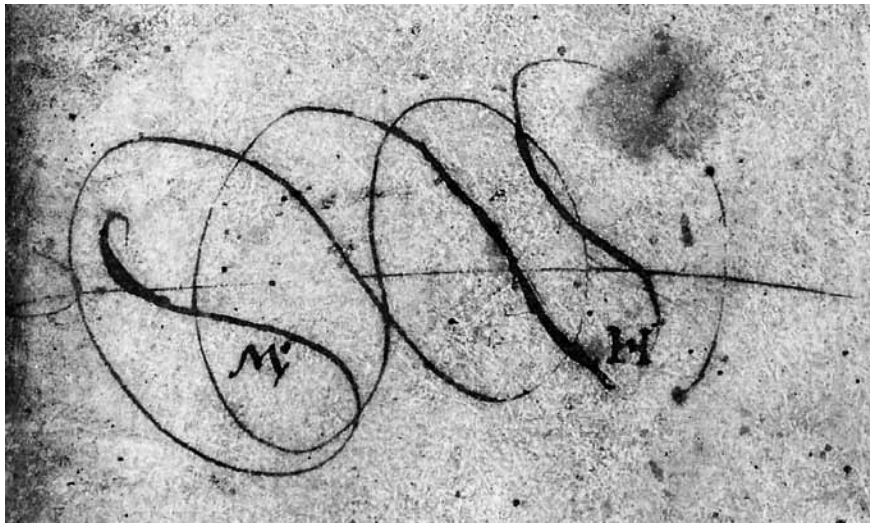
4/ SOKAPř, fond AML, městské účty inv. č. 7182, on-line viz <https://digi.archives.cz/da/permalink?xid=FB66FF07847911E1AEDD0025649FE741>

- Titulní list gruntovní knihy města Lipníka, kterou založil písař Martin Huba (SOKAP, AML, i. č. 84)

položkách při sestavování rejstříků – činění počtu. O samotném písaři toho moc nevíme, proto jen krátce. Podle všeho nastoupil v roce 1557, v roce 1558 je uveden jako starší písař, v roce 1559 jako radní písař.^{5/}

5/ SOKAPř, fond AML, gruntovní kniha inv. č. 84 – titulní list, městské účty inv. č. 7183, 7184, KRŠKA, Ivan: Městští písaři v Lipníku nad Bečvou do zrušení magistrátu. In: AUC – Philosophica et historica 1, Z pomocných věd historických X, 1992, s. 14.

- ❶ Iniciály písaře Martina Huby z knihy účtů – nahoře z roku 1558 (SOKAP, AML, i. č. 7183),
dole z roku 1560 (SOKAP, AML, i. č. 7184)

V roce 1560 se v ním vyhotoveném rejstříku účtů objevuje zkratka MMH de Prerovii. Měl by tedy pocházet z Přerova a první M by snad mohlo naznačovat, že měl titul magistra.^{6/}

V roce 1560 koupil dům od Jana Mile, se dvěma kopaninami, kus louky s chmelencem a stodolu za 600 zlatých. Za ručitele mu šli mimo dal-

6/ SOKAPř, fond AML, městské účty inv. č. 7184.

ších osob helfstýnský duchovní písař Vít a další dva městští písaři Jiřík Pater a Martin Kvasický. V roce 1561 dům prodal Zikmundu kožišníku, přičemž ale ještě v téže roce Martin Huba odprodal Václavu Potočnému obě kopaniny a louku za 180 zlatých. A co je neméně důležité, při kupu domu i odprodeji kopanin bylo uvedeno, že Martin Huba má manželku a děti. Ženatý byl pravděpodobně již při příchodu do Lipníka, tedy před rokem 1557. Někdy v letech 1561–1562 se z Lipníka zřejmě odstěhoval, protože městský účet z roku 1562 již dělal písař Jiřík Pater a na Martina Hubu v pramenech dále nenarážíme.^{7/}

Vraťme se ale k samotné knize. Foliace knihy nejspíše není původní, protože číslice neodpovídají dobovému způsobu zápisu arabských číslic, a je provedena inkoustem barvy mladších přípisů. K dataci vzniku knihy uveďme, že na řadě folií je uveden letopočet 1557, anebo přímo „*léta tohto 1557*“.^{8/} Je ale pravděpodobné, že kniha vznikla postupně a dokončena byla v roce 1558, ze kterého také řada zápisů pochází. Folia 1–333 jsou provedena jednou rukou (Martin Huba), následující 334–491 druhou rukou, která nejspíše odpovídá dataci převazby knihy, tedy snad roku 1747. Stejná mladší ruka potom zhotovila rejstřík na konci knihy na foliích 472–491. Vazba je z roku 1747 a nese slepotiskový nápis „knih stará města Lipníka“.^{9/} Vazba má rozměr 32,5 x 22 cm (tloušťka 9 cm) a listů 30,6 x 20,8 cm. Folia 1–491 obsahují jeden typ filigránu ve dvou variantách, a to postavu medvěda. Podle webové aplikace k určení filigránů by snad mohlo jít o papírnu v Bernu.^{10/} Celá kniha má 500 původních folií, řada folií je ale prázdných, na počátku knihy je mladších pět folií a na konci čtyři folia, další dvě folia tvoří předsádky vazby. V tomto případě jde o novodobý papír s celkem třemi různými filigrány z 18. století. Při práci na nové vazbě byla kniha přibližně o půl centimetru ořezána. Je to zřejmé z pozdějších vpisků ze 16. století, které jsou na několika místech ořezány a chybí jim část textu, např. fol. 5r přípis z 1593, dále fol. 295r, na fol. 303r přípisy z let 1562–1564.

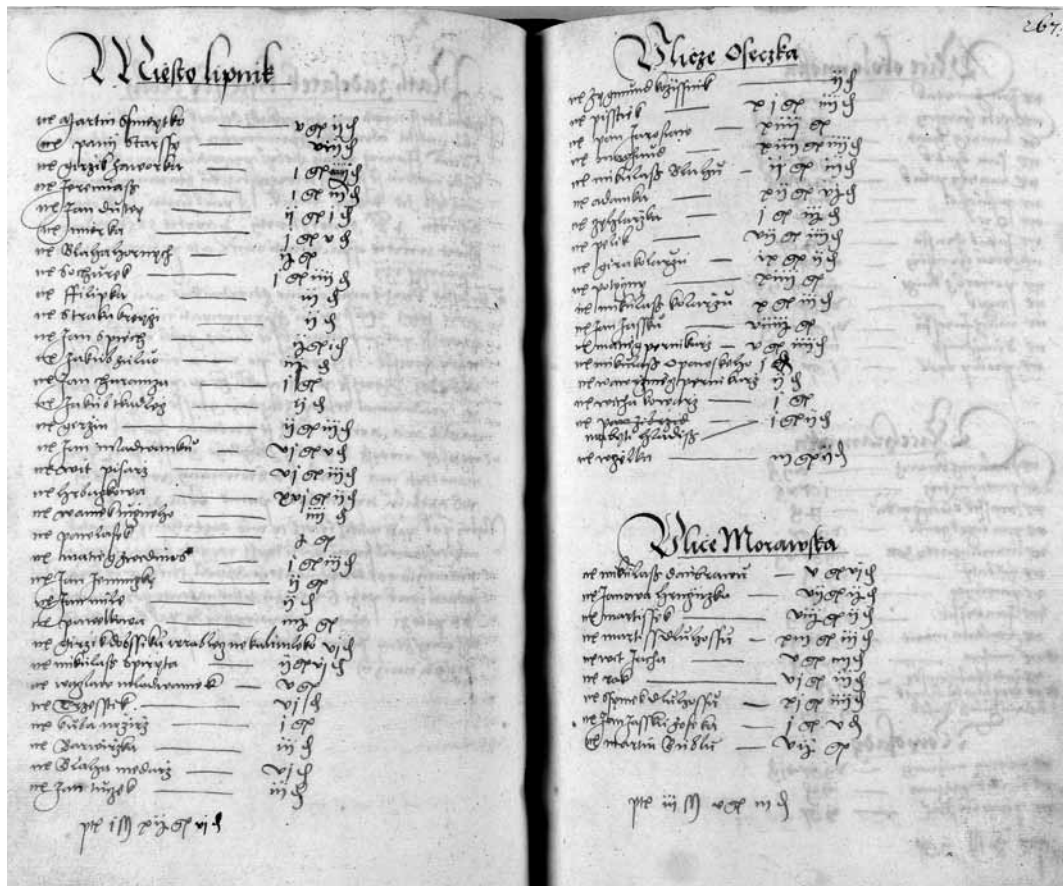
Písmo knihy městských účtů je česká novogotická polokurzíva, v nadvazbě bylo použito kresleného nápisového písma. Jazykem knihy je čeština, ale u novějších přípisů také němčina. Obsah knihy byl již představen, a v částečné edici bude předložen dále. U jednotlivých položek nebudou z důvodu značného rozsahu editovány konkrétní údaje, ale pouze položka s vysvětlením. Smyslem studie je upozornit na informační hodnotu účtů jako takovou, nikoliv publikovat konkrétní údaje, které se ostatně každý rok měnily. Řada jednotlivých příjmových a výdajových položek totiž v samotných účtech nevysvětluje způsob a konkrétní údaj, oč se jedná,

7/ SOKAPř, fond AML, městské účty inv. č. 7185.

8/ SOKAPř, fond AML, městské účty inv. č. 7182, fol. 20, 30, 31v, 33v, 291.

9/ KNIHA STARA MIESTA LIPNYKA WSSECH DUCHODUW OBECHNYCH KOSTELNYCH KAPPELNYCH SSKOLNYCH SSPITALNYCH A NANOWO SWAZANA ROKU 1747.

10/ <https://www.wasserzeichen-online.de/wzis/struktur.php?klassi=002001002001002001001&anzeigeIDMotif=2672> [on-line, navštíveno 19. 1. 2024]

① Ukázka z knihy účtů z roku 1557 (SOKAP, AML, i. č. 7182)

a tato kniha upřesňuje příjmové položky pro dobu, v níž vznikaly. Edice knihy bude ještě doplněna o soupis položek následujícího účtu z roku 1558. Kniha z roku 1557 totiž prakticky bez výjimky uvádí jen městské příjmové položky a výdaje neupřesňuje, protože ty byly samozřejmě jasné. K doplnění výdajů na prázdné listy již také nikdy nedošlo.

Výpis rejstříku z roku 1558 ale obsahuje i výdajové položky, aby i ty byly případnému zájemci o studium těchto účtů známy. Z dochovaných komplexních rejstříků z let 1556 a 1558 lze usuzovat na období účetnictví, které zabírá, a to hlavně díky položkám vydání. Rejstřík z roku 1556 ukazuje u poselství proplacená data 30. 11. 1555–21. 12. 1556 a týdenní mzdy trubače v časovém rozmezí 27. 11. 1555–11. 11. 1556 a kata 4. 12. 1555–1. 1. 1557. Ten z roku 1558 u posla zahrnuje časové období 31. 12. 1557–21. 12. 1558, u trubače 1. 1. –21. 12. 1558 a kata 31. 12. 1557–23. 12. 1558.^{11/} Podobné údaje nám samozřejmě editovaný rejstřík příjmů

11/ SOKAPř, fond AML, městské účty inv. č. 7181, 7183.

nenabízí. Je tedy vidět, že šlo o účetní období začínající většinou v listopadu předchozího roku. Účet z let 1622–1623 navíc u vrocení doslova uvádí „za pět čtvrtí léta“.^{12/}

Z druhého účtu vyplývá, že rejstříky městských účtů jsou rozděleny na dvě, respektive čtyři části. Jde nejprve o příjmy ze stálých městských důchodů a podniků, ze kterých jsou následně uvedeny přímé městské výdaje, k nim opět příjmy, a to z městských společenstev a dalších podniků – kapelních, školních, špitálních, kostelních, cestného, městského dvora (naturálie) a dále z Podolí a Prus, následně k nim také jednotlivá vydání. Pro vývoj města a městských zaměstnanců je nejdůležitější druhá čtvrtina, kde jsou uvedeny výdaje samotného města. Nejprve na reprezentaci vůči pánovi a jeho úředníkům, dále na městské posly a poselstva. Zde nacházíme opravy městských staveb a jejich zařízení (radnice, mlýn, brány a hradby, faru, kostel a školu, mosty a různé nečekané výdaje), ale také platy a drobné požitky městských zaměstnanců (mlynář, kovář, dlaždiči, vodák, žoldnéři, farář, písaři, hajní, hlásní, branní, trubáci, pacholci, šerha a kat). Z mladšího období se dále dochovaly roční rejstříky městských účtů, kde byly příjmové a výdajové částky zapisovány v časové návaznosti.^{13/} Tyto rejstříky mají jednotlivé položky škrtnuté a existuje k nim běžný rejstřík, kde jsou jednotlivé částky rozděleny do příslušných kolonek.

Mimo to se v Lipníku ještě vedly závěrečné roční sumáře, které evidovaly v těchto položkách již jen konečné sumy a celkové součty/odečty. Tedy v zásadě něco jako hlavní knihu městských počtů pro konkrétní rok. Jejich struktura vypadá stejně jako zde uvedený přehled kolonek účtu z roku 1558. Pro jednotlivé větší podniky však existovaly i samostatně vedené účetní rejstříky a z nich pak zodpovědná osoba předávala údaje písaři do městských rejstříků.

Tyto knihy rejstříků městských počtů a sumárních rejstříků vznikaly při ročním závěrečném zúčtování staré rady „konání počtu/počtu činění“, většinou po obnovení městské rady. K tomu docházelo vždy na konci účetního období, před začátkem nového a samozřejmě na sebe časově zcela přesně nenavazovaly. V Lipníku se počty uzavíraly za přítomnosti různých osob, někdy byl přítomen hejtman nebo úředník panství, vždy panský důchodní písař a dále radní písař nebo oba/všichni městští písaři. Dne 21. listopadu 1541 se za účast hejtmana a písařů při počtu platilo za jídlo a pití kopa 22,5 groše, dále písařům na spropitné za práci s psaním počtů 43,5 groše. V roce 1552 „*při sepisování svršků obecních rathouzních, dvorských i kostelních 1 zl 10 gr.*“. Roku 1558 za celkové účetnictví „*Dáno od spravení rejstr městských obecních, kapelních, špitálských, cestních a druhých sirotčích písařům 2 kopy 12 gr.*“.^{14/} K přibližné částce za tyto knihy register máme doklad z roku 1586. Tehdy bylo za udělání a svázání dvou register „do rathauzu“ zapláceno po 12 groších.^{15/} Otázkou samozřejmě

12/ SOKAPř, fond AML, městské účty inv. č. 7203.

13/ SOKAPř, fond AML, městské účty inv. č. 7204 z roku 1628, in. č. 7207 z roku 1631.

14/ SOKAPř, fond AML, městské účty inv. č. 7174, 7177, 7184, 7189.

15/ SOKAPř, fond AML, městské účty inv. č. 7187.

je, zda to nebyla částka jen za vazačské práce, ale při množství papíru použitého na tyto rejstříky, se spíše zdá, že jde o celé rejstříky. Běžně se v letech 1542–1600 pro město kupoval papír v množství půl rysu v rozmezí 10–14 grošů.^{16/}

Účetní knihy města Lipníka nad Bečvou tvoří oproti jiným lokalitám poměrně dobře dochovaný celek, který umožňuje nahlédnout do správy a vývoje majetku města od 16. století v podstatě dodnes (samozřejmě s přihlédnutím k změnám v účetnictví a správního vývoje v různých stoletích). Následující částečná edice má přinést přehled o vnitřní podobě účtů po dobu 16. a 17. století, kdy se nijak výrazně neměnily a lze podle jednotlivých názvů příjmových a výdajových kolonek sledovat určité kategorie městského hospodářství. Byť některé kolonky ve staletích zmizely a jiné se zase objevily, vcelku je tento výběr poměrně přesný. Vzhledem k tomu, že jsou účty péčí okresního archivu v Přerově zdigitalizovány a volně přístupny, nabízí se badatelům možnost jejich využití takřka v pohodlí domova. Kromě samotného účetnictví tak lze sledovat různé změny a vývoj v různých městských agendách, mezi zaměstnanci, v držbě městského majetku a řadě dalších aspektů. Právě díky jejich dlouhodobě dochované řadě jsou cenným materiálem jak pro samotný vývoj města Lipníka, tak také pro sledování řady dalších trendů v rámci historie i pomocných věd historických. Nabízí sledování cen nejrozličnějších komodit, jak v rámci prodeje, tak koupě, dále mezd zaměstnanců, či vývoje různých technologických možností v dané době (např. stavebnictví, mlýny, cihelny, vápenice, sladovnictví, rybníkářství, lesní hospodářství). Nelze nezmínit také pohled do běžného života města, jeho festivitu, pojetí času, náboženského cítění, ale třeba také rozvoj topografie města či jeho názvosloví.

Částečná edice knihy inv. č. 7182 (1557–1558)

- f. 2r Toto platu stálého z města z domů šenkovních vychází
- f. 3r Suma platu pololetního z domů šenkovních 21,5 kopy 22,5 gr. O sv. Václavu tolikéž
- f. 3v Toto platu stálého z města z domů nešenkovních při sv. Jiří a při sv. Václavu vychází
- f. 4r Suma platu pololetního z domů nešenkovních v městě z staré šatlaty^{17/} i z Bláhovy sladovny o sv. Jiří – 2,5 kopy 22 gr. o sv. Václavu tolikéž
- f. 4v Toto platu stálého z gruntů na předměstí při sv. Jiří a při sv. Václavu vychází: ulice Osecká, Moravská, ulice okolo města, Hranická, Novosady, V Souhradech, Zbořská, Tito z města na předměstí grunty mají; dopsání „z barvírny“

16/ Tedy zhruba 240–250 archů papíru, což je výrazně více, než množství použité na rejstříky.

17/ Vězení.

- f. 6r Suma platu pololetního z gruntů na předměstí při sv. Jiří – 4 kopy 1 gr. při sv. Václavu tolikéž
- f. 6v Plat stálý z rolí na městečku kterých užívají měšťané i předměšťané dole psaní a spravuje se z nich plat jakž o sv. Jiří tak o sv. Václavu: město Lipník, ulice Osecká, ulice okolo města, Hranická, Souhrady, Zborská, ves Loučka
- f. 8v Suma platu pololetního z rol městských při sv. Jiří 17 kop 12 gr. Při sv. Václavu tolikéž
- f. 9r Plat stálý ze zahrad okolo města kterýž se dává o sv. Jiří a o sv. Václavu tak jakž se dole píše: město Lipník, ulice Osecká, ulice okolo města, Hranická, Novosady a Souhrady, Zborská
- f. 9v – Suma platu pololetního ze zahrad při sv. Jiří půl kopy 6 gr. 3 denáry při sv. Václavu tolikéž; též z sklučovany od včelky při sv. Jiří jednou za rok 5 gr.; též jednou za rok z včelinka 5 d. při sv. Václavu tolikéž
- f. 10r plat stálý z hlásek: ten se dává dvakrát do roka od každého souseda jakž kdo v městě v ohradě sedí při sv. Jiří po 5 gr. A při sv. Václavu tolikéž. Jest těch hospodářů v městě 131 a přijde z nich obojího toho platu do roka vybrati – 21,5 kopy 10 gr.
- Plat stálý z luk obecního podle pronájmu jednou v rok při sv. Václavu Tyto dole psané osoby pronajaly od pánů starších tři kusy louky od léta 55 do desíti let pořád zběhlých určitý plat po toto léto 57 tři léta na to vyšle z nastávajících od letošního léta k užívání těch luk 7 let
- f. 10v Plat stálý z řeky obecní: z té z pronájmu rok po roku se přijímá 20 gr. Plat stálý na mistra poprávního^{18/}, který z dědin dole psaných jednou za rok při Vánocích vybírá se má a jak který soused v dědině sedí každý po 4 denárech toho platu spraviti povinen jest. Soupis vesnic panství Helfštýn, Veselíčko, Lazníky,
- f. 11r suma z těch panství na mistra by každého roku vycházeti mělo krom Týnských 5 kop 21 gr. 5 den.
- Suma sumárum všech těchto platů stálých napřed pořádně zejména psaných při sv. Jiří a při sv. Václavu vycházejících též při Vánocích 127 kop 5 gr. 3 den.
- f. 12r Důchodové běžné obecní města Lipníka: a ty proto slovou běžné, že ač každého roku vycházejí vybírané bývají však ne v jednorázové sumě a počtu rok po roku se nalézají než někdy méně a někdy více se jich dostane
- Příjem z příkop platů: ten se proto v běžných platech pokládá ačkoliv na tento čas stále vychází že není k užívání těch příkop dědičný než do vůle purkmistra a rady nynějších i budoucích kteříž to nyní neb potomně to změnit neb vypovědět s v jiné obrátiti mohou jakž by kdy toho potřeba obci této slušelo, při kterémž koliv času to uznati mohou, nyní pak vychází z těch příkop při sv. Jiří 28,5 gr. při sv. Václavu tolikéž
- Plat z řemesel všech řemeslníků: ten vychází při sv. Jiří a při sv. Václavu platí se ode všech řemeslníků každého platu po 3 gr. krom soukeníků

a ševců, kteřížto každého platu po 6 gr. k obci dávají suma pak čeho kdy kterého roku z těch řemeslníků vycházeť bude z rejstrů platových se ukazovati bude nyní pak poněvadž se můž přivětšiti neb umenšiti pro uvarování budoucích zmatků žádné jisté sumy tuto se nepokládá a položití se nemůže

f. 12v Plat z pečení chleba rezného: ten plat toliko z pekařů jakž nyní cech potvrzený mají vychází a kolikéž kolvěk jich jest v tom cechu neb budoucně bude každý z nich povinen jest a bude každého platu při sv. Jiří při sv. Václavu po 3 gr. vydávati a při tom jestli že by pak tíž pekaři nemohouce sami dostačiti chleba rezného dostatek obci dáti vůbec chléb rezný při městě, že by dopustili péci tehdy každý kdož by při tomto městu chléb rezný péci chtěl neb pekl povinen jest a bude takový plat z toho pečení chleba dávati jako teď pekaři dávají a dávati povinni jsou. Plat od hokyňství z hokyní a z kramářů: ten z těchto osob psaných na tento čas vychází. Suma obojího platu 1 kopa 8 gr.

f. 13r plat z krámů židovských: nejprve ze dvou krámů mečířských, které jsou v bráně Osecké vychází při sv. Jiří od Smole žida – 12 gr. a od Mandle žida při sv. Václavu – 12 gr.

A dále každý žid který krámské věci prodává buď šafrán, koření, kmenty^{19/} a jiné věci ten každý z nich každého platu při sv. Jiří a při sv. Václavu z toho kramářství po 3 gr. dávati povinen jest koliko pak takových židů jest jenž tím živnost svou provodí to se při trzích když ty věci prodávají spatřovati má a potom v rejstra platová zejména tak to zapisovati.

Plat z podruh křesťanských: ten se toliko z těch vybírá kteřížto svého ukoupení nemajíce však překupováním a jiným frajmařstvím^{20/} obchody vedouc své obydlí při městě mají protože kteří by se při městě takoví naši tehdy platu každého povinni jsou dávati při sv. Jiří a při sv. Václavu po 3 gr. bílých

Důchod mýta všelijakých nákladů: při tomto titulu nic se obzvláště tuto položití a vysvětliti nemůže poněvadž rok po roku mýta v jednu sumu vyrovnati nemůže neb některý rok nic a některý méně jak formané kterého roku s náklady jedou a cesty uhodí mýta vychází. Však poněvadž každý týden jest zde obyčej mýto vyčítati a co se ho více v příjem brátí a v rejstra příjmová zapisovati z toho neb z těch register počet co ho přijde kdy kterého roku poznati suma se může.

f. 13v Plat od Solníků: při tomto artikuli toto známo buď že někdy slavné paměti vysoce urozeného pána pana Jana z Pernštejna a na Helfštýně měšťané obdarování majíce, aby k obci sůl toliko skupovaná byla a zase od obce kdo by chtěl zde aby kupoval což se pak poněkud i tak zachovává leže jsou předešli úřadové jakž správu dávají tak měř větší škodu měli tou příčinou že sami za hotové kupující jiný nároky prodávali a mocí těch dlužníků sůl vezmouce a rozprodávaje ni zisku ani jistiny nekladli a protož již na tom zůstali aby tu svobodu měl kdo by chtěl

19/ Plátna.

20/ Svobodný/volný obchod.

kdo sůl sem přivezenou z Polska neb odkudkoli koupiti mohl to uživiti než všakž kdož ji koupí tehdy ten jenž prodá a týž ten jenž koupí za kolikž kolvěk zlatých ji koupí neb prodá krom frejunku^{21/} z každého zlatého povinni jsou půl groše bílého pánům starším dávati a kupec dá toho polovice a prodavač polovici.

Item když kolivěk který forman sůl sem přiveze a složiti ji dá tehdy z každého balvanu neb kusu kterýž by složil 1 groš bílý povinen dáti gr.

Těž sekerního každý čtvrtek kdo sůl seká a prodává povinen jest 1 gr. bílý dáti spolu a domácí půl gr. bílého

Plat od masařů hostinských: ten důchod takto přichází že přespolní masaři když sem maso v den čtvrteční na trh přivezou povinni jsou hovězího dobytka tolikéž jich sem koli přivezou z každého po 5 den. Dávati a z telete neb z vepře neb z škopu tolikéž jich kolvěk budou míti z každého po 1,5 den. Spravovati mají a týž jeden z konšelů kterémuž to poručeno bude vybírávati obyčej má a do pokladnice kteráž k tomu zřízena jest vkládati a což se potom vyčte to se v registra příjmová každého roku zapisuje

f. 14r Plat od váhy: toho platu což ho kolvěk přijde v roce jakž zde přílišně toho se neužívá když se vyčte někdy mín někdy víc v knihách příjmových se zapisuje.

Plat z míst o jarmarcích: třikrát do roka zde jarmark bývá jeden na den sv. Pavla na víru obrácení, druhý v oktáv Božího Těla, třetí den sv. Havla a však jakž kdy se trefí a mnoho prodává že má tak také místního přitom zase se vybíře.

Plat od lyžníků: mělo by od nich podle té smlouvy vycházeti po 22 gr. bílých do roka však že sobě nad tou věcí stěžují, že málo vín skládají a zase odsud vytahují, těž že málo vystavují pív do okolních vesnic skrze což víc na pacholky a na provazy v té potřebě jednající utratí než vydělají i z té příčiny tak se jich aby jedné lyžníci v městě byli nevelmi těžce na ne o ten plat naléhati aby jej spravovali může.

Úrok z peněz půjčených: toho se na ten čas neužívá nic.

Zisku z šenku vinného: toho se také na tento čas nic neužívá.

f. 14v Plat z sádek vinných: ten podle vysoce urozeného pána pana Jana z Pernštejna slavné paměti z každé bečky, která se krom frejunku od kteréhož koli souseda na pořádku jenž dům šenkovní má počíná po 15 gr. bílých při početí vína dává z té příčiny, že prve purkmistr a starší města Lipníka měli svobodu k obci kdykoli na zisk chtěli víno počínati, pak aby již toho nebylo a těm měšťanům se škoda při šenku nedala tou příčinou taková sádka při početí na pořádku vín z bečky od jeho milosti usazena a uložena jest než však když by se trefilo, jakožto často se přichází, že by šest dní před frejunkem někdo z měšťanů když by naň pořádka přišla, boje se aby škody pro blízkost frejunku na víně nevzal (neb tehdáž kdož koli na frejunk úmysl víno počítí má řídko se tak chovají aby vínem nehejbali) nechtěl pořádky přijíti a víno

21/ Volný trh.

počítí tehdy páni starší mají-li víno k obci skoupené a nechtějí-li frejunku tak brzo pustiti mohou v těch dnech víno počítí a což mohou vydati a neb když by se který rok jako letos vína neměli přihodilo, to- též mohou učiniti.

Plat ze vsí na hajné: toho platu toliko dvě dědiny povinny jsou spravova- ti jako Osek a Loučka a z těch dvou dědin každý jakž kdo sedí toliko po 1,5 den. bílém na ty hajné skládati mají každého roku a tím se to těm hajným platí kteříž k horám obecním dohlédají.

Plat od pohřbu v kostele: ten od pradávna tak se spravovával že kdož měl milost a žádost pohřeb v kostele míti, tehdy o to s panem purkmistrem a pány staršími a s knězem farářem města tohoto jednal, a když mu k tomu dovoleno bývalo aby tělo mrtvé tu pochované bylo tehdy tu pohřeb jest učinil a od toho aby zase to v kostele opraveno bylo co gr. dlužby dobyto bylo pánům starším půl kopy gr. položiti povinen byl.

f. 15r Vin od lidí za prohrěšení jejich vzatých

Plat z husarek: kteréžkoli hospodyně husy na prodej od času až do času jim uloženého bijí povinna jest každá po 3 gr. bílých spravovati.

Z koní obecních: ten titul proto se poznamenává aby co se za kterého koně kterého roku utrží poznamenáno a vědomo bylo.

Peněz gruntovních skoupených: což se peněz gruntovních na lidech skoupených dotýče že toho správu vzadu po těch všech titulech najdeš.

Plat od pohřbů židovských: Při tom tituli toto vědomo buď, že se zase židé kladou přespólní z Přerova neb tam pohřbu svého nemají a dává se od nich z každého přespólního po 6 gr bílých a z domácího po 4 gr bílých od pohřbu chování

1567 puštěno na prosbu židů všechny obce místo w ty předměstské wastr- žeje^{22/} že sobě jakž jim ukázáno zameziti mají, tak aby lipenští židé sami pochovávaní i s budoucími potomky svými byli a přespólní židé z druhé strany též zamezení. A židé lipenští podle podvolení svého ny- nější i budoucí mají toho platu dávatí 10 gr a to rozdílně při každém sv. Jiří po 5 gr. A při sv. Václavu též po 5 gr. Dávati mají a od každého žida od pohřbu předce též jakž ut. supra

f. 15v Plat z vody do domů pouštěných: toho platu více na ten čas nejde než z lázně 1 kopa 4 gr.

Z cihly prodané po různu: těch se tak mnoho prodá jakž muž cihlář dí- lem postačiti a leže jest na tom škoda, že na to se víc utratí než zisku se dobere, však poněvadž se to pro obecní dobré a ne pro zisk dělati má, aby sousedé opravu domů tím zmeškání nebyli, proto se toho díla neopouští.

Z skladního z vína: při tom artikuli toto se věděti má, že podle obdaro- vání slavné paměti Jeho milosti urozeného pána pana Jana z Pernštej- na žádný žid pod žádným vymyšleným obyčejem do města vína voziti nemá než mají všelijak tím kupectvím toho při tomto městě prázdni býti než lidé křesťanští podle téhož obdarování jestli že by sem víno

22/ Příkopa.

přivezli a toho prodati nemohouc složiti chtěli to učiniti mohou však z skladního povinni dáti jsou z každé bečky 7,5 gr. bílého

Za ryby z rybníků: ten artikul proto se tuto doložil, ačkoliv toto město rybníků nemá však proto přišlo-li by kdy z toho rybníčka který nad městem mají na který se náklady činí co ryb prodati aby co se z něho utrží i v tom toho tejno nebylo

Důchod z pív olomouckých šenkování: ten plat z dědiny Prus a Podolíčka spravují a dávají a to potud pokudž jim tu v těch dědinách ta piva purkmistr a starší nynější i budoucí šenkovati přijíti budou a což koli v těch dědinách beček pív vyšenkuji z každé bečky po 10 den. dáti povinni jsou.

f. 16r Z komůrek pod schodem^{23/}

Tito opět v nově louky na Závršku v plat stálý k užívání do desíti let od léta 58 přijali (vypsání držitelé podle let)

f. 17r Důchodové ze mlýna z brusů kovářských a z šlejfiren^{24/} nožířských: item ten mlýn jakš nyníčko ještě spravený není a stále hospodáře proto míti nemůže, potud stálý plat uveden býti nemůž pokudž také oprava při něm lepší než-li jest nebude avšak k nápravě své když přijde načež se i nastoupiti musí neprodlévajíc jak by ku lepšímu a zisku lepšímu obecnímu přijíti měl to se potom budoucně gruntovně vyhledati má než však nyní toho mlynáře kterýž nyní v něm jest k užívání projednaný jest aby z něho za ty užitky každého čtvrt léta dával 7 kop gr. krom od mlení sladů co k obci přichází to jsou sobě pan purkmistr a páni aby k obci přece přicházely vymínily a mlynář do těch nic nemá

f. 17v Příjem od mlení sladů: při tomto artikuli poněvadž stálý plat není z nej se jistě co by ji vycházelo do roka tuto se položit nemůže nebo víc-li pív odbývají a vaří buď starých^{25/} neb bílých^{26/} víc důchodů z toho jde a pak-li mín taky mín než však jestli mlynář pronajme jej tehdy za cejch sem do rathauzu soused, který pivo bílé chce vařiti jmenovitě po dvaceti měřících jakž jest uloženo povinen dáti má pánům starším 3 gr. bílé půl den. a mlynáři od fůry 6,5 den. a z starého piva totiž ječmenného sladu které se vaří jestli ze 20 měřic aneb z 24 měřic dá do mlýna k mlení sladu tehdy pánům starším z toho dá za cejch 6 gr. bílých a mlynáři 2 gr. a pak-li z 26 měřic až do třiceti měřic dá ječmenného sladu do mlýna mletí tehdy z toho dá pánům starším za cejch 7 gr. bílých a mlynáři 3 gr. bílé a pak-li by páni starší mlynáře pronájemného na čtvrt léta neměli neb na rok a na týden mlynářice by projednávati museli tehdy ten všecek užitek fůrní kterýž se mlynáři dává buď od žitných neb ječmenných sladů a jiného obilí a od mletí sladů jakž se svrchu píše všecek k rukám pánům starším k obecnímu dobrému přicházeti má.

23/ Není obecný popis, specifikování jednotliví prodejci roku 1563 a 1568, šlo o sklepy na radnici.

24/ Brusíren.

25/ Černé z ječmene.

26/ Husté pivo z pšenice.

f. 18r Příjem z brusů kovářských a nožířských: ten jest na těchto lidech dole psaných (4 lidé). Při tomto známo buď, že by se Francek a Vilím Židek platu svrchu psaného z brusu toho který mají při obecním mlýně platu zbraňovali kladouc toho příjmu že by opuštěný byl a že ho nic neužívají, že skrz to ten plat na těchž osobách z toho brusu sjíti nemá a to protože léta 1555 v pátek den sv. Lukáše za purkmistrů Petra Benwického a Jana Tučka s přisedící radou toho roku předstoupili jsou Martin Židek jehož náměstek jest Vilím Židek a Francek kovář před týž pány za to jich prosí aby toho roku 155 platu z toho brusu jim ne-spravovali a jestliže jim ten plat prominou, že se v to podvolují nyní i na časy budoucí sami zase potomky své držitele toho brusu již na svůj náklad ty brusy a to což k tomu přísluší opravovati a buď nuzně přece potom platy rok od roku jakž prve spravovali spravovati i s potomky svými na kteréž to podvolení jejich páni jim ten plat propustili protož jestli že jest jim ten brus spuštěný nejsou příčina toho předešlej i nynější neb budoucí úřad než oni sami že podle podvolení svého sobě ho neopravují, podvolení toho zápisu jest v rejstřících příjmových pod titulem příjem z brusů kovářských a nožířských za purkmistrů a rady svrchu psané k létu 1555 učiněný

f. 18v Plat z dubníků^{27/} od ševců: při tomto artikuli toto se obnoviti musí pro budoucí správu že jsou mistři řemesla ševcovského učinili smlouvu o dubník s panem purkmistrem a pány za purkmistrů Tomáše Babejle a Kuby nožíře s přisedící radou toho roku léta 1540 v pátek po svatém Lukáši a to takovou že páni starší dali jim ten dubník ustavěti při mlýně obecním a náklad naň učinili a oni mistři nadepsaní mají k obci z něho platu dávati při sv. Jiří jednou v rok vždycky po 2,5 zlatého a co se oprav dotýče, při tom dubníku mistři nadepsaní na budoucí časy sami všechny opravy při tom dubníku jmíti mají a to pro budoucí paměť zapsáno jest v rejstrech dlouhých v konpektuře^{28/} svázaných kterýž titul na vrchu napsaný mají Rejstra peněz obecních cestních a zádušních. Připsáno z toho již sešlo

f. 20r Tuto se pořádně peníze, kteréž k obci od pánů starších předešlých i nynějších skoupeny jsou aneb ještě od budoucích purkmistrů a rady skupovati se budou, buď v městě na domech šenkovních na gruntech neb nešenkovních, buď na předměstí na gruntech neb na rolích na kterém co zejména těch peněz jest zapisovati se pořádně budou i s tím což se na to po rocích přijímati bude a to proto poněvadž to v platu běžném položeno jest Léta 1557

Na domě Martina Černého ševce

f. 21r Na domě Jana Kunčického a tom statku

f. 21v Na domě Tomana provazníka

f. 22r Na gruntu Jana Koudelky

27/ Stoupa.

28/ Konpektura – obecně vazba, svázáno, jde o misál ze 14. století <https://digi.archives.cz/da/permalink?xid=FB6711E1847911E1AEDD0025649FE741&scan=51fa42487a6e43fdadd2b8c2000cac2c>.

- f. 22v Na roli nebožtíka Pavla cihláře
- f. 23r Na Ondrovi Behlovi
- f. 23v Na gruntu Václava Holého v ulici Moravské
- f. 24r Na dvoře Šimka Dluhošova v Moravské ulici
Na mlýnci Martina mlynáře
- f. 24v Na témž mlýně napřed psaném
Na domu Vaňka Krejčího
- f. 25r Na statku Zlešilovém
Na domě Pavla Witkovského
- f. 25v Na domě Pavla Otrapka
Na gruntu Jana Hlodka
Na domě Pavla Otrapka
- f. 26r Na gruntu v Týně na kterém Fauga Šilhavý býval
Na gruntu Pavla Cihláře
- f. 26v Na domě Staňka Janíškova
Na gruntu Turkovém v Hlinsku
- f. 27r Na gruntu pana Václava Reyska v Zborské ulici
Na kopanině Pavla Otrapka
- f. 27v Na gruntu Jana Tkadlova
Na gruntu Jana Paczkozy
Na gruntu Mikuláše Opavského
Na gruntu Víta Jachy
- f. 28r Na gruntu masném Benešově
Na gruntu Walenty Němce
Na gruntu Urbana Ševce při bráně Osecké
- f. 28v Na gruntu Šimka kramáře
Na domu Reginy Filipky
- f. 29r Na domě Jana Jaška z Dolních Nětčic
- f. 29v Na dvoru Jana Orla jest peněz obecních
- f. 30r Na gruntu na kterém nyní jest Martin Wčelka
Na roli kterou nyní pan Lacek Czendl drží
- f. 30v Na gruntu Václava Uhlíře v Osecké ulici
- f. 31r Na gruntu Jana Nohy v Moravské ulici
- f. 31v Na louce a roli kterouž drží Spiryta
Na roli kterou nyní Martin Smeytko drží
- f. 32r Dílu od Tůmky k obci prodaného
- f. 32v Na domu Tomana Hořina
- f. 33r Na domu Benedikta Krejčího
Na gruntu Jiříka Derebise kováře
- f. 33v Na domu Bláhy Horných
- f. 34r Na gruntu Vavřince Matyanova
- f. 34v Na mlýně Jana mlynáře v dědině Prusích
- f. 35r Na gruntu Pavla Crhy
Na gruntu Jana Hontelova
- f. 35v Na domě Jeremiáše Ševce
Na gruntu a šlejfirně Jana Kočkovitého

Na gruntu Jana zetě Pelíkového

f. 36r Na gruntu Jan Pečenky

Na roli Pavla Kostky

f. 36v Co na gruntech i jiných běžných po rocích peněz o čemž napřed správa i mimo to víc skoupených jest a co na to vyšlo některé a vyplněné jsou najdeš v knihách purkrechtních, i také v knížkách pergamenových správu, neb se tyto knihy tím víc nezanašejí proto že takové peníze po rocích se vykládají v letech vycházejí, však nic méně v knížkách ut supra pergamenových se poznamenání těch purkrechtních peněz činí i jiných skupujících činí.

f. 37r Sepsání statku pozůstalého po nebožtíku Benwickém

Smlouva o statek svrchu psaný

f. 41r O statek po Ondrovi Černohorském sirotku zápis

f. 41r-222r – zápisy o hrdelním právu z 18. století

f. 265r Platové stálí kněžští z rolí a z podsedků za desátek z rolí a desatiny A nejprve plat z podsedků (soupis držitelů)

f. 265v Plat z rolí dvorských na Horecku a z rolí kněžských (soupis držitelů)

f. 266r Plat za desátek kněžský z rolí: přitom toto se najíti má že pokudž desátek knězi faráři okolo města od rolníků spravován byl a v určité sumu farář roční nebyl projednáván od obce vždy na tom se snesli a v rejstříku starém poznamenáno jest, že každé rolník z půllánu 1 měřicí ospy^{29/} ze čtvrti 1 měřicí z půl čtvrti půl věrtele a z čtvrtiny čtvrt věrtele ospy dávati měl a to polovici ovsu a polovici rži.

Item zvláště kteříž níže mimo čtvrtníků roli držeti podle téhož rejstříku spravovati měli z každého groše jak po platu obilí bude jestli obilí po 6 gr. tehdy z groše 1 den. pak-li po 8 a 9 gr. vejš tehdy týž z groše po 1 den. pak-li gr. jest 10 a 11 gr. vejš rež prodáváná tehdy z každého groše po 1,5 den. dává nebo-li má a oves když se prodává po 4 po 5 po 6 gr. vejš tehdy též z každého groše po 1,5 den. dáváno býti má. Stalo se srovnání v pondělí po sv. Michalu Archandělu Páně léta 1527.

Nyní pak jakž v po těch letech ty role roztrhaný jsou a tak náhle v správu svou podle těchž registr starých přijíti nemohlo jak kdo peněžitého desátku z těch rolí spravuje jednou v rok při sv. Jiří to tak na tento čas zejména se to položí a zatím to se povyhledá jak by podle starých nařízení takový platové zase všude regiment přijíti mohli.

f. 266v Město Lipník

f. 267r Ulice osecká, ulice Moravská

f. 267v Ulice okolo města, Hranická, Novosady

f. 268r Ulice V Souhradech, Zbořská, ves Loučka

Plat desatiny kněžské tej vychází jednou v rok při sv. Jiří ze třiset třiceti dvou hospodářů od každého hospodáře po 2 den. bílých učiní 1,5 kopy 4 groše 6 den.

29/ Osep – sypané obilí jako plat v dávce.

- Přibyli noví čtyři gruntové z toho desatiny^{30/} přibylo 6 den. též opět přibyly tři gruntové z nich 6 den. vychází
- f. 268v-269v dohoda s knězem 1625
- f. 270r důchodové kapelní stáli ze vsi Podolíčka kteříž se platí třikrát do roka rozdílně totiž o sv. Jiří o sv. Václavu a o Masopustu. Plat svatojiráský
- Suma platu toho svato Jiráského krom Bršůvek kteréž o sv. Václavu vychází – 1 kopa 27 gr., z toho schází na fojtu za práci jakš roli má a plat z ní dává
- f. 270v plat svatováclavský též z Podolíčka
- Suma toho platu svatováclavského i z Bršůvek 2 kopy 28,5 gr. Z toho schází na fojtovi co roli dává
- f. 271r Plat za pastvu o Masopustě též z Podolíčka
- Suma za pastvu o Masopustě 1 kopa 18 gr. Zabývají podle vybírání mimo sumu na před psanou 3 den. ty jim na obci zůstávají
- f. 270v Plat běžný ze vsi Podolíčka: těch platů více nepřichází než jestliže kdy rybníček, který pustý pode vsí stojí, tehdy co se z něho za trávu kdy utrží to z toho koli užitků přichází aneb zas jsou-li rybníčkové nasazený tehdy co se z těch rybníků ryb prodá a za ně utrží to z těch platů toliko přijde
- O les u Podolí slove Panský zápisy o výtržnost Podolanskou 1588
- f. 271r Poznamenání peněz kapelních které podle poručení Jana písaře v plat daný býti mají takový jakž se dole píše: ítem těch peněz podle svrchu psaného poručení jest 100 zlatých k kapli Matky Boží, která při kostele zdejším jest oddaných a na těch 100 zl. měšťané a rady lipenské mají plat zjednávati rok po roku nyní i na potom na věčné časy kteréž by z toho jíti mohl aby sumy té neubýváje z toho platu kaplan při té kapli sjednaný chován býti mohl
- f. 273r Poznamenání peněz školních kteréž podle poručení Jana písaře v plat dány býti mají takový jakž se dole píše: Ítem těch peněz podle poručení svrchu psaného jest na školu lipenskou 50 zl. oddaných a na ty tíž měšťané a rady nynější i budoucí tu v Lipníku plat roční objednatí mají a ten plat aby vždy na věčné časy rady při sobě mívaly a z toho platu aby žákům na každý týden na maso i na jiné potřeby po čemž by mohlo na týden v roce vystačiti vydávali aby se tu v té škole tím lépe učiti a držeti mohli.
- f. 274r Poznamenání o penězích kostelních: při tom artikuli toto vědomo býti má, že peněz kostelních obzvláštních žádných z nichž by užitek jako z těchto peněz kapelních a školních šel není než což kdo z milosti komu poručí to se toliko přijímá a v příjem obecních důchodů zapisuje a na to potom k kostelu i jiné při něm potřebné věci opravovati dávají, a co se vydá to se pod titulem jenž jest útrata na kostel všecko zapisuje a počet se z toho činí pak tohoto léta 57 příjmů bylo těch peněz i s loňskými penězi které v počet jim uvedený jsou 5,5 kopy 23,5 gr. a vydá-

30/ Desátek.

no zas těch peněz i k tomu což se z obecních přiložilo 9 kop 5 gr. 5 den. pak na ten čas takových peněz kostelních při úřadu nic není.

f. 275r-279r – rozhodnutí o stavebních úpravách fary v Lipníku 1810

f. 291r Poznamenání peněz cestních: při tom též toto známo buď že peněz cestních určitých ještě by z nich zisk tak jako z peněz kapelních a školních šel žádných není než jsou-li jaké ty jdou podle poručení tak jakž kdo co dobré vůle své chce na to kdy odporučiti pak těch jest nyníčko před rukama léta tohoto 1557 14 kop 9,5 gr.

f. 295r Tuto se poznamenávají důchodové špitálští stáli i běžní kteříž rok po roku tak jakž se dole píše podle titulů buď o sv. Jiří neb o sv. Václavu vycházejí

Plat stálý z lázně městské: toho rok po roku při každém sv. Václavu jednou v rok spravuje se a spravovati má odkudkoli lazebníku kterýž tu lázeň v držení a užívání by měl po 6 hřivnách učini 2,5 kopy 18 gr.

Plat stálý z Novosadů z gruntů a rolí: město Lipník, ulice Osecká

f. 295v ulice okolo města, Hranická, Novosady, Zborská

f. 296r ves Loučka

Plat stálý svatojiřský a svatováclavský z mlýnce Štěpánova: z toho mlýnce spravovati se má od mlynářů kdož ho v držení jsou na budoucí časy při sv. Jiří – 20,5 gr.; též z kusu rolí při témž času – 1 gr., a při svatém Václavu též – 20,5 gr.; a z kusu rolí při témž času – 1 gr.

Suma toho platu obojího při sv. Jiří a při sv. Václavu – půl kopy 13 gr.

f. 296v Plat stálý ze vsi Prus roční

Suma toho platu o sv. Jiří 3,5 kopy 1 gr. 1,5 den.; též o týmž času vajec – 1,5 kopy; za práci z toho schází na fojtu toliko to co z rolí platu dává

f. 297r Plat svatováclavský odtud

Suma svatováclavského platu – 3 kopy 10 gr.; z toho schází na fojtu za práci to co z rolí platu dává, tot pak slepic o Masopustu z té dědiny vychází suma 6 slepic

f. 297v Item když páni starší Prušanům^{31/} úřad v městě Lipníku obnovují tehdy tíž Prušané povinni jsou a mají dáti pánům starším lipenským jednu hus celou se všemi droby i s sádlem dobře vykrmenou

Suma sumárum všech platů stálých ročních na před zejména položených k špitálu městskému náležitých 14 kop 24 gr. 1,5 den. i s tím co by na fojtovi scházeti mělo za práci.

f. 298r Toto pak ospů ze vsi Prus z těch rolí které jim od dvoru k užívání pod osep puštěné jsou a to při Masopustě

f. 299r Suma rži – 40 měřic, suma žita 30 měřic, suma ječmene 30 měřic, suma ovsa 10 měřic, suma hrachu 5 měřic, suma semence – 5 měřic

Suma sumarum toho všeho ospu 120 měřic a ten osep všecek na starou míru jakž od starodávna na ni spravovávali od pánů starších i nyníšších i budoucích přijímán býti má každou měřici vrchovatou jarého i vozimného obilí.

f. 299v spor o klučení lesa Poddvořiska 1558

31/ Z vesnice Prusy.

- f. 300r Toto jest pak důchodů běžných k špitálu též náležitých
 Úroků z peněz lidem půjčených: při tomto artikuli toto se věděti má, že
 podle poručení slavné paměti Jana písaře z Lipníka z statku jeho sto
 zlatých k tomuto špitálu jest přišlo kteréž od pánů starších nynějších
 i budoucích tak jakž to poručení v sobě zavírá opatřeny býti mají
 a na zisk přivedeny aby na pomoc chování chudiny téhož špitálu přivo-
 zován byl protož co z těch peněz kterého roku užítku přijde to pod ten
 artikul v knihách příjmových zapisuje a zapisovati má.
- Důchod podle poručení chudým: při tomto artikuli též také známo
 buď že kdož co zde své vůle chudině do špitále poručí, že to pod ten
 artikul když peníze k rukám přijdou v knihy příjmové se zapisují.
- f. 300v Příjem za dobytek prodaný z dvoru špitálského: tento artikul pro-
 to se tuto pokládá aby i to na časy budoucí vědino bylo utrži-li se kdy
 kterého roku za dobytek co z toho dvoru či nic
- Příjem za obilí porůznu na měřice prodaný: za to obilí rok po roku tak
 mnoho přichází jakž se ho kdy kterého roku mimo potřebu čeledi
 dvorské a chudiny špitální odprodati můž
- Příjem za máslo sýry a vejce: Za to mnoho užítku přichází a peněz se utr-
 žívá jakž mnoho mimo potřebu chudiny a čeledi dvorské k prodeji
 těch věcí pozůstává
- f. 301r Příjem peněz gruntovních skoupených: Těch se co jich sumou
 do roka přichází z těch gruntů počet jistý tuto položiti nemůž a proto
 se mezi běžnými platy pokládají, že rok po roku jednostejně nevychá-
 zejí a však co těch peněz na gruntech jest, to se teď po pořad na kte-
 rých gruntech jsou pro správu budoucí zejména dole píše.
- Na chalupách Zmeškalových
- f. 301v Na gruntu Holirachovém
 Na zahradě Martina Šmeytky ve Souhradech
 Na gruntu Pavlíčka hrnčíře
 Na gruntu Podobovém v Osecké ulici
- f. 302r Na gruntu Ondry Sovy v Blahoušově ulici
 Na domu Jiříka Cihly
- f. 302v Na roli Martina perníkáře
 Na gruntu Jiříka Mrakavy
 Na chmelenci Budišala starého
 Na roli Jiříka Mírky
- f. 303r Smlouva mezi pány staršími a Dorotou Dluhoškou (1556)
- f. 303v Srovnání mezi pány staršími a Kateřinou Machačkou na jaký způ-
 sob jest do špitále přijata
- f. 304r Na domě Jana Pastrňáka Ereimiášova syna
 Na grunt Tomáše provazníka
 Na domu Benedikta krejčího
- f. 304v Na dvoře Jiříka Racka
- f. 305r Na gruntu Jana Melichárka
 Na mlýně Jana Plachého
 Na roli Ereimiáše ševce

f. 305v Na gruntu Tomka Koudelkova v Moravské ulici
 f. 306r Na gruntu Abrahama žida vačkaře
 f. 306v role odporučená od Bláhy medaře
 Na gruntu Jakuba Drasty
 f. 307v Na roli Jana Hrbáčka
 Na domě Tomáše Trefila
 f. 308r Na gruntu Martina Šoustala
 Na domě Maxově
 f. 308v-309r Smlouva mezi pány staršími a bratry Kateřiny Strakové
 o touž Strakovou
 f. 309v Item na domě Vavřince Červenky
 f. 310r Item na Vítkovi Drdáčkovi
 Item na Valoušce jejím gruntu
 f. 310v item na domu Jandově
 f. 311r item na Zahradkovi za stříbro
 item na Petrovi kožišníkovi
 Na Jakubovi Wranovi na gruntu

Výpis položek rejstříku městských počtů 1558 (inv. č. 7183) – podtržené položky jsou totožné s předchozí knihou

Registrum k zapisování všech příjmů buďto z důchodů stálých i běžných obecních kapelních špitálských cestných i také zase z toho k vydání na všechny potřeby obecní kapelní kostelní špitálské města Lipníka k létu páně 1558 za purkmistrů Jana Dutého, Jana Charamzy a konšelů Jana Hladiše, Mikuláše Spirity, Prokopa Kožišníka, Václava Tučného, Jiříka Závorky a Matouše Vrzala

MH

Léta uts. 58 čtvrtníci tito v městě jsou

Příjem peněz po počtu mimo vydání pozůstalých od staré rady odvedených

Znamenají se důchodové stálí, kteří se tento rok při vánocích při sv. Jiří a při sv. Václavu od nás vybíratí mají

Příjem z mlýnce Tobiáše Ryndy nad městem

Úroků svatojiřského a svatováclavského z domů šenkovních v městě

Úroků o témž čase ut supra z domů nešenkovních v městě

Úroků o témž čase z gruntů na předměstí

Úroků o témž čase z rol

Na hlásky a brány

Příjem z luk obecních podle pronájmu

Příjem platů ze vsí na mistra jednou v rok

Příjem z řeky obecní

Toto důchodů běžných

Příjem platů z příkop

Příjem z řemesel všech řemeslníků

Příjem platů z pečení chleba
Od hokyní z hokyňství a z krámů
Z kramářů židovských a z krámů
Z podruhů křesťanských
Mýta z všelijakých nákladů ročního na kopy
Platů od solníků
Od masařů hostinských
Platů od váhy
Z míst o jarmarcích
Od lyžníků podle smlouvy
Zisku z šenku vinného
Z sádek vinných
Ze vsí na hajné
Od pohřbů v kostele
Vín z lidí sňatých
Z husárek, které husy bijí
Za koně obecní
Peněz gruntovních skoupených
Od pohřbů židovských
Plat z vody na várky puštěné a z vody do domů puštěné
Příjem za cihly rozprodané
Skladného z vína
Příjem za ryby z rybníčku
Příjem šenkovního z piva olomouckého
Příjem užitku mlýnského
Příjem od mlení sladů
Příjem z brusů nožířských a kovářských
Příjem z dubníků od ševců
Příjem peněz kostelních

Znamená se zas vydání z příjmů napřed psaných na všelijaké potřeby
obecní a nejprv pak na platy roční jeho milosti pánu náležitých
Vydání pocty při příjezdu Jeho milosti páně i jiných jich milostí pánů při-
jezdem pohostinným sestavujících
Vydání pocty které se časem služebníkům jeho milosti páně i jiným pá-
nům přátelům příjezdem se zde stavujícím dávají
Vydání na jízdy pánů starších po potřebách obecních též na útratu při vy-
bírání úroků jeho milosti pánu náležitých i při vybírání šacuňkův^{32/}
též při obnovení rady a počtu činění
Vydání na posly po potřebách obecních
Vydání na skoupení peněz gruntovních
Na koně obecní skoupené do dvora
Za obrok na koně skoupený

32/ Ocenění nemovitostí.

Za hospodářské věci do dvora za chomouty uzdy šíry prostraňky i jiné po-
 třeba
 Na oračku rolí a sklízení luk
 Na rozličné potřeby k mlýnu a pile
 Vydání služby mlynáři
 Vydání pacholku mlýnskému
 Na opravu rybníčku
 Na opravu bran a fortů
 Na opravu zdí a věží městských
 Na opravu rathauzu i jiná náležitá k tomu hospodářství
 Na dělání dřev^{33/} k potřebě obecní
 Na opravu fary
 Na opravu kostela a věže
 Na opravu školy
 Na všelijaké náhlé opravy při městě při odvodích i jinde kde by toho po-
 třeba ukazovala
 Na všelijaké potřeby k dílům za kolečka desky lopaty provazy i jiné všeli-
 jaké potřeby
 Na opravu stavu týnského
 Lidem pohořelým z milosti i jiným chudým
 Kovářům od všelijakých potřeb vozů za podkovy podkování koní i jiných
 rozličných věcí k potřebě obecní
 Od fůr kamene a písku kolářce
 Vydání dlaždičům i jich pomocníkům
 Na dělání cihel cihláři
 Na opravu cihelny i za dřeva
 Za kámen vápenný
 Na opravu vápenice za dřeva a od vypálení vápenice
 Služby vodnáři
 Na opravu cisterny a pacholkům při trubách na den dělajícím
 Žoldnéřům při jarmarcích
 Služby faráři
 Vydání jemu za dřeva
 Vydání písařům na propití po počtu činění
 Vydání písařům služby roční
 Vydání témuž od váhy
 Vydání témuž od přijímání cejchů
 Vydání hajným za práci při horách
 Na doplacení služby služebníkům
 Vydání hlásným od nového léta do roku každému po 2 kopách
 Vydání branným od nového léta do roka každému po 2,5 kopy 18 gr
 Trubačovi služby týhodní po 15 gr
 Témuž za dřeva

33/ Dřevo.

Vaněk hospodář dvorský od nového léta do roka z 3 kop boty nové dvoje
podšité dvoje sukna 5 loket po 5 gr
Vávra pacholek dvorský od nového léta do roka z 2,5 kopy boty nové jedny
podšítí troje 5 loket sukna po 5 gr
Služby šerhovi^{34/} vydání
Na opravu šerhovny
Vydání mistru poprávnímu

Příjem peněz kapelních a školních i kostelních

Nejprve z rol kněžských a z podsedků

Za desátek kněžský jednou v rok

Desatiny kněžský jednů v rok

Příjem platu z Podolíčka a z pastvy

Příjem platu běžného z Podolíčka

Příjem peněz kapelních po počtu

Příjem peněz školních po počtu

Úroků z peněz kapelních

Úroků z peněz školních

Vydání z sumy napřed psané

Vydání šacuňků

Příjem důchodů špitálních léta tohoto 1558 od této rady se přijímajících

Příjem platu ročního od lazebníka z lázně

Příjem platů z rolí špitálských a z Novosadů

Příjem platu svatojiřského a svatováclavského z mlýnce štěpánového

A úroku ročního z Prus

Úroku z peněz půjčených

Příjem podle poručení chudým

Peněz gruntovních skoupených

Za dobytek prodaný

Za obilí rozprodané na měrice na porůzno

Za máslo za sýry a vejce

Vydání z příjmu napřed psaných na potřeby špitálské a nejprve hospodyně

Dívka^{35/} od nového léta z též služby ut supra

Na skoupení peněz k špitálu

Vydání chudým do dvora na hospodáře z čeledi na stravu i za piva

1558 toto měšťanům a předměšťanům dřev z hor rozdáno obecních

1558 toto Loučanům z hor obecních dřev rozdáno

Toto Osečanům rozdáno

Za maso a ryby (nepopsáno!)

Vydání na rozličné potřeby hospodářské do dvora

Vydání na klizení obilí žita a rži

34/ Vězeňský dozorce.

35/ Děvečka.

Za roli skoupenou k špitáli
Na opravu samého špitálu
Na skoupení dobytka do dvora
Vydání chudým z milosti
Vydání platu fojtovi z rolí a z špitálu i šacuňku
Příjem peněz cestných od staré rady po počtu pozůstalých
Vydání na opravu cest
1558 toto ospů ze vsi Prus vyjítí má

Příjem obilný po počtu a nejprve pšenice
Vydání pšenice k setí
Vydání žita pro chléb
Vydání žita pro kuřata
Prodej žita porůzno na měřice
Příjem rži po počtu
Vydání rži k setí
Vydáno rži pro chléb
Prodej rži na porůzno po měřici
Příjem ječmene po počtu
Vydání ječmene k setí
Vydání ječmene na koně obecní
Vydání ječmene pro krávy a telata
Vydání na krmění vepřů
Vydání na hladný svině
Vydání pro kroupy
Příjem ovsa po počtu
Vydání ovsa k setí
Vydání ovsa při příjezdu jeho milosti páně
Vydání ovsa na koně obecní
Vydání ovsa na slepice
Příjem hrachu po počtu
Vydání hrachu pro chudé do dvora a čeledi a k setí

Zdeněk Fišer

Příběh selfmademana. Pojišťovací agent a podnikatel Josef Doležel z Horní Moštěnice

Anglické slovo „selfmademan“, užitý v titulku článku, u nás již zdomácnělé, znamená někoho, kdo vlastním úsilím a obvykle bez předpokladů sociálních, finančních a vzdělávacích dosáhl vlastní píle a energií určitého významného postavení, ať už v místním, regionálním, národním či dokonce globálním měřítku. Většinou se jedná o osobnosti spojené s ekonomicko-průmyslovou sférou.^{1/} Za všechny zde můžeme připomenout Tomáše Baťu,^{2/} který vybudoval známé obuvnické impérium s pozoruhodnými společenskými, sociálními a kulturními konsekvencemi, dodnes vzbuzujícími zájem.

Naši pozornost ale chceme věnovat muži, který dosud zůstával v zapomnutí času. Nezná jej jeho rodná obec (Vlkoš),^{3/} nehlásí se k němu ani obec, v níž prožil střední část svého života, možná až čtvrtstoletí (Horní Moštěnice)^{4/} a také zmínky o posledních 10–12 letech jeho života v Přerově jsou ojedinělé a spíše marginální, aniž by se dosud našel někdo, kdo by jednotlivé známé body z jeho životní linie spojil v jeden celek. Nyní tak učiníme a propojíme biogram sledované osobnosti s profesním typem, jež byl v místních podmínkách reprezentantem.^{5/} Pro čtenáře bude za-

1/ Studii připisují panu doc. PhDr. Bohumíru Smutnému, Dr., k jeho 80. narozeninám (*13. ledna 1944), který nemalou část své profesní dráhy věnoval poznávání industriální sféry a podnikatelství vůbec. Dodatečně tak doplňuji množství statí, které byly jubilatovy věnovány v publikaci „*Nic prý hotovo není, když ještě co zbývá.*“ Sborník příspěvků k životnímu jubileu Bohumíra Smutného. Brno 2024, 356 stran.

2/ Literatura o něm je značně obsáhlá. Pro prvotní orientaci stačí slovníkové heslo in MYŠKA, Milan a kol.: *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska*. Ostrava 2003, s. 35. Více pak k textům o něm MAREK, Martin: *Středoevropské aktivity Baťova koncernu za druhé světové války*. Brno 2017, s. 28–36 (kap. Odborná literatura o Baťově koncernu.)

3/ Viz KOLEKTIV: *700 let obce Vlkoš. 1294–1994*. Vlkoš 1994.

4/ ŠPALKOVÁ, Marie: *Horní Moštěnice. Kapitoly z dějin obce*. Horní Moštěnice 2006.

5/ K profilaci osobností viz např. FASORA, Lukáš–HANUŠ, Jiří–MALÍŘ, Jiří: *Člověk na Moravě 19. století*. Brno 2008 (II. vydání), úvod s. 5 a dále; RÁKOSNÍK, Jakub: *Tvůrce dějin anebo zajatec historických okolností?* In: BARTA, Miroslav – KOVÁŘ, Martin a kol.: *Lidé a dějiny. K roli osobnosti v multidisciplinární perspektivě*. Praha 2017, s. 23–38. Pro pozná-

jímavé, že se jedná o historii téměř detektivní, jejímž výsledkem je přiblížení J. Doležela jako mnohovrstevnaté osobnosti, ať už v profesním či soukromém (a zde možná i poněkud kontroverzním) životě. Neklademe důraz na obecné a typické pro vrstvy a prostředí, v nichž se pohyboval, ale na konkrétní příběh jednoho lidského života v jeho variabilitě. Přitom sice zodpovíme mnohé otázky, ale možná ještě více jich zároveň zůstane neobjasněno; čeká nás tedy tak trochu otevřený konec...

Mládí

Na počátku bylo slovo... Můžeme to s jistotou prohlásit. V souvislosti s přípravou studie o Františku Hanákovi, rovněž z Horní Moštěnice, jednu dobu tamním starostovi a také zapálenému numismatikovi,^{6/} se při prohlížení sčítacího operátu téže obce z roku 1869 objevil u jednoho z tamních obyvatel zajímavý údaj.^{7/} V rubrice povolání, resp. živnost a řemeslo byl u něj uveden údaj **hofer** – **agent** s tím, že agentstvím se živí. V rámci celého sčítání to byl ojedinělý údaj, protože jinak se u vlastníků jednotlivých domů, jak to u podobných vsí bývá, objevuje stereotypně majitel polností, tedy že dotyčný i se svou rodinou se živili obděláváním půdy a s tím spojenými aktivitami. Zmíněný stereotyp je občas přerušen jen uvedením nějakého řemeslníka, který se v místě etabloval a uspokojoval potřeby majitelů púllánů, čtvrtlánů a chalupníků; k takovým řemeslníkům patřili kovář, kolář, stolař či tesař, občas obchodník nebo hostinský a s přibývajícím rozvojem vzdělanosti třeba i učitel. Většinou i každý z těchto drobných řemeslníků vlastnil kousek pole, na němž různými pěstovanými plodinami také zajišťoval existenci své, obvykle početné rodiny. Méně movitým obyvatelům vesnice, jimž někdy patřila chalupa s kouskem pole, jindy zase žili jen v nájmu, se říkalo hofer, podruh či chalupník. To konvenuje s naším dosud neznámým obyvatelem Horní Moštěnice, jímž byl Josef Doležel na čísle domu 21, narozený roku 1824 v nedalekém Vlkoši, římský katolík, ženatý. Spolu s ním je uvedena jeho manželka Josefa, narozená snad roku 1820, původem z Přerova.^{8/}

Druhou domácnost v domě č. 21 představoval Josef Bělař, nar. 1837, pocházející z Beňova, ženatý, povoláním hostinský v pachtu.^{9/} Žil tam se svou manželkou Františkou Bělařovou (nar. 1846), která mu pomáhala,

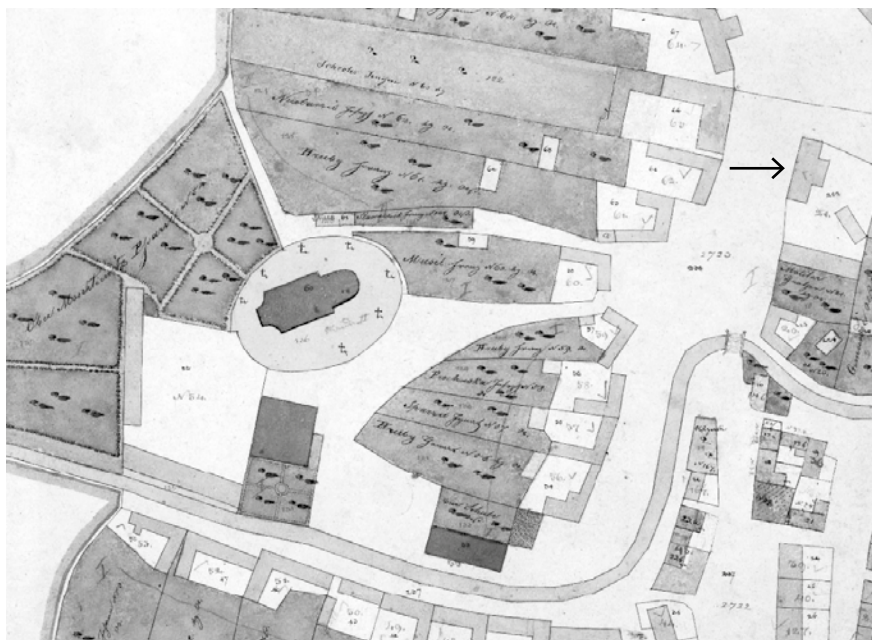
ní profilu podnikatele pak viz MYŠKA, Milan: *Rytíři průmyslové revoluce*. Ostrava 1997, s. 11–29 (kap. Podnikatel a dějiny).

6/ FIŠER, Zdeněk: *Stréček Francek. K osudům Františka Hanáka, starosty Horní Moštěnice*. In: Sborník SOkA Přerov 28/2020, s. 53–76.

7/ Sčítací operát v digitalizované podobě viz ZAO, fond Sčítací operáty, Horní Moštěnice 1869, číslo skenu 61–63.

8/ Třetím členem domácnosti byla jakási Mariana Žáček, tehdy na návštěvě, příbuzná Doleželovy manželky, svobodná, nar. 1848 a příslušná do Schilbergu (Šilperku), tedy dnešních Štítů na severní Moravě.

9/ ŠPALKOVÁ, Marie: *Horní Moštěnice*. Horní Moštěnice 2006, s. 123 uvádí, že Josef Bělař byl nájemcem opět v letech 1884–1886.

❶ Indikační skica, zájezdni hospoda č. 21 v Horní Moštěnici, 1830. MZA Brno

a s Francem Sekerou (nar. 1800), ženatým podomkem a služebníkem, původem z Přerova.

Dům č. 21 byl totiž zájezdním hostincem, tzv. šenkhaus, vzniklý z vůle vrchnosti snad kolem poloviny 17. století.^{10/} Později se z něj stal hostinec „U bílé růže“. Ještě se o něm zmíníme.

Josef Doležel tedy pocházel z Vlkoše,^{11/} typické hanácké obce, ležící nedaleko Přerova, asi 7 km od něj. V roce jeho narození čítala 80 domů a kolem 550 obyvatel.^{12/} Jeho otcem byl Jan Doležel, matkou Josefa Doleželová. Z pozůstalostního spisu po otci,^{13/} který zemřel dne 18. ledna 1858 ve věku 55 let, vyplývá, že byl drobným zemědělcem (hoferem), vlastníkem domu č. 50, a že jeho jediným dědicem byl syn Josef, starý tehdy 38 let, „majetník hospody v Moštěnici“. Zda ovšem neměl ještě další děti,

10/ Viz KREUTZ, Rudolf: *Přerovský okres. Vlastivěda moravská. II. Místopis*. Brno 1927, s. 291.

11/ Vlkoš dosud nemá moderní dějiny. Pro starší období je stále nutné počítat s prací KREUTZ, R.: *Přerovský okres*, z roku 1927 (s. 398–408). Kolektivně napsaná brožura z roku 1994 (*700 let obce Vlkoš*) je pouhým klouzáním po povrchu problematiky.

12/ Viz KREUTZ, R.: o. c., s. 399. V roce 1854 v obci žilo 579 osob.

13/ ZAO – SOKA Přerov, fond Okresní soud Přerov, pozůstalostní spis (v originále „Úmrtní zpráva“) D 1858/278, k. č. 204. V něm uloženy dále uváděné dokumenty ohledně projednávání pozůstalosti. Za jeho vyhledání, stejně jako za vyhledání dalších pozůstalostních spisů citovaných v této studii, srdečně děkuji PhDr. Jiřímu Lapáčkovi, řediteli SOKA Přerov.

které mohly zemřít v dětském věku, spis neříká. Z časových dat otce i syna můžeme předpokládat, že Josef byl patrně prvorozený syn.^{14/}

Protože otec Jan zemřel bez závěti, bylo nařízeno úřední projednání jeho pozůstalosti u okresního soudu dne 28. dubna 1858. Z tehdy sepsaného protokolu vyplynulo, že kromě domku č. 50, v němž nadále měla žít vdova, tedy Josefova matka, jediným majetkem dotyčného dle kupní smlouvy z 1. května 1856 byla „*polovina role jménem Šíravka*“ v ceně 350 zl., na níž ovšem vážla pohledávka jakéhosi Jana Smolky z Vlkoše ve výši 100 zl., a několik dalších drobných pohledávek těch, kteří se podíleli na pohřbu zemřelého.^{15/} Celkové pohledávky činily 125 zl. a 6 kr., po jejich odečtení pak zůstalo jmění (hodnota pozemku) ve výši 224 zl. 54 kr. Tato pozůstalost byla synovi přiznána a celé řízení bylo uzavřeno protokolem z 10. června 1858. Pro nás z toho všeho vyplývá, že Josef Doležel měl v tu dobu k dispozici již jakousi peněžní hotovost, když byl schopen během několika měsíců zaplatit přes 100 zl. na dlužných částkách.

Vrátíme-li se k mládí Doleželova syna Josefa, můžeme předpokládat, že po několika letech relativně bezstarostného dětství mu nastaly první povinnosti v podobě školní docházky,^{16/} v té době povinné od šesti do dvanácti let. Absolvoval ji přibližně v letech 1830–1836. Následně si můžeme už jen klást otázky, co dělal pak. Možné je, že nejspíše vypomáhal v domácnosti, ale možné také bylo, že mohl jít studovat, např. ke kroměřížským piaristům. Vede nás k tomu skutečnost, že od mládí si jednak osvojil dobrou znalost němčiny, jednak že měl docela slušný rukopis, který člověk získá jen delší prací s písemnostmi.

Ať tak či onak, mlčení pramenů končí v roce 1845. Tehdy se totiž Josef Doležel, sotva jednadvacetiletý, rozhodl oženit. Vyvolenou se stala Josefina Běhálková, dcera již zemřelého Josefa Běhálka, někdejšího měšťanosty v Přerově. V této souvislosti se nám ale nabízejí otázky: Kde se mladí lidé seznámili? V úvahu připadá samozřejmě Přerov, ale to by mohlo znamenat, že mladý muž tam mohl také pracovat. Dále: Jaké měl v té době postavení, že jej vyslyšela matka vyvolené, takto jistě s dobrým sociálním statutem v městské společnosti? Nebo to byl sňatek z nutnosti, kdy nevěsta, snad o čtyři roky starší než ženich (narozena 1820),^{17/} čekala třeba dítě, aniž nutně J. Doležel musel být právoplatným otcem, což mohlo být kompenzováno poměrně štedrým věnem měšťanské dcery?

14/ Podle matriky se Josef Doležel narodil v domě č. 96. ZAO Opava, sbírka matrik, inv. č. 12 333, matrika narozených společná pro obce Bochoř, Kanovsko, Kyselovice, Věžky a Vlkoš za léta 1784–1942.

15/ Bylo to potvrzení hrobaře Jana Blažka z 1. 3. 1858 za vykopání hrobu ve výši 2 zl., stolaře Jana Smolky, rovněž z 1. 3. 1858, totiž že syn zaplatil „*zehn gulden in conv. Münze*“ za zhotovení rakve a konečně zaplacení církevních úkonů, které provedl tamní farář Ondřej Karas.

16/ Faktografické údaje o škole ve Vlkoši přináší TROJAN, Jan: *Kantoři na Moravě a ve Slezsku v 17.–19. století*. Brno 2000, s. 544–545.

17/ Datum narození ale není úplně jisté. Rok 1820 uvádí sčítací operát z roku 1869, ale v pozůstalostním spise je uvedeno, že zemřela ve věku 73 let dne 2. 12. 1889, což by znamenalo, že se narodila až roku 1826 a do manželství tak vstupovala přibližně ve věku 19 let.

Důvěra

Smlouvy satební

z. p. Kolár

Druhá dle psaního dne a roku staly se satební smlouvy a smlouvy satební mezi Josefem Dolžilem, starším synem Jana Dolžila z Blkova, jakožto ženichem ze strany jedné, pak mezi Josefem, pozůstalou dcerou po nebořilku Josefě Běhalu, bývalým přídomkem z Píseka, jakožto nevěstou ze strany druhé, v přítomnosti rodičů a k tomu dožadujících svědků na následující způsob:

- 1/ Nepodchybně z vůle a přání Jana Běha učiněnou, bylo do stavu manželství státní osoby sobě lásky a souhlasu manželkou až do smrti pacho. ráti sblížiti; co se pak ale jejich stavu dotýká tak:
- 2/ Matka nevěsty, Kateřina Běhalová své děti zavádí svůj o Píseku pod čís. 81. ležící knížecího dvorácký dům i se všemi k němu patřícími katastrálními rolna, pak všichni jinými k tomu patřícími právy, které 1880 z. p. činí: Jeden tisíc osm set čtyřicet o úst. rak. dvoctřicet tři do jednoho rynského měřítka, který on od své matky ma. kti s oděním přijímá, a svému oblíbenému ženichovi a nastávajícímu manželovi za jeho stas. nost zavádí a odevzdává, na polní hromě.
- 3/ Otec ženicha Jan Dolžil svým synovi zavádí 1200 z. p. činí: Jeden tisíc dvě sta čtyřicet o úst. rak. dvoctřicet tři do jednoho rynského měřítka, na ten způsob, že on otec a dce před kupcovským b. z. 1846. a ostatních b. z. 1846. v novém roku 1846. však bez svého souhlasu položil se zavazuje, a za jistotu toho posledního termínu svého svobodně vola za hypot. liku podává, na který bylo smlouvy satební sias

potřeba obživny byti mřížou, kterážto oino on
syn od svého otce s oděmností přijímá a své oblíbené
ne nově a nastávající manželce za její vlastnost
odpovídá.

- 4) Bůdou této nastávající manželce povinné a zavázané
p. malou Kateřinu Běhálk za ustápení toho tzn.
boměstanského domku tzn. gerdus obmezenou cenu
tzn. 1800. zt. Mlý. vyplátit a sice
hned před kopulací 600. zt. Mlý.
a ocožni roku 1846 600. zt. Mlý.
pak na místo toho holovnýho splatení tzn. 400. zt. Mlý.
přijímá malou tzn. její dceru Josefu patřící
soudnému zápisu za mlynem za její
vlastnost vstatních 200. zt. Mlý.
ale do dvouleté let, totiž tzn. tzn. až oni
tzn. dceru k živání obdělávají, zaplatit povinné
budou, kdyžby ale oni by 200. zt. do jejího zavázku
složiti nemohli, tak budou zavázáni takový 5%
interesovat. —

- 5) Malou Kateřinu Běhálk sobě užívání toho ce.
tzn. domku ještě na dvě let ponechává, po dvouleté
letě ona zastává tzn. takový tzn. mladým
manželům k jejich dálejšímu užívání popustiti,
avšak ona sobě domku do její smrti spole-
čně obydlí sjecku malou nad kstbem, přel stěh
na dvoře se vymáhá jejího kstbyru, pak 40 zt. Mlý.
každoročně z várky zanechává; kdyžby ale ona šlema
mladýma manželkami se shodnout nemohla,
tak má sobě za obydlí, tzn. na hoře od strany
dvoře se vymáhá jejího vstníku ponechává, když se
od sobe samy rozírní, že by na dvoře se vymáhá,
jejího kstbyru hospodář spravovat povinnost a zavázan
bude. —

6) O tom pádě kdyžby nechtěl do dne a roku bez zanecha-
ní literního polomku žemicha předemřela, tak

zemištvě bráde povinen mlatiti anebo do jejího
předselstva dle běžného zasu polovicu tej toho
denní uyzacování ony senny narydlet naord.
tit, ~~Vra proti tomu~~ kdyby zemištvě novějšě pře.
dostel, tak ona tute povina olově zemištvě a
nebo do jeho předselstva boozg. Mže na spidek
ponaordit. —

Na iim jnuv obě strany přestaly, tyto smluvy soa.
lebuť obě kontrahující strany, pak ti k tomu dožá.
dani svědkové nejen podepsali, nýbrž taky obě strany
povolují, by takový do knih grůndovních k dosazeni
jistoty a vlastnosti otaženy byli.

Tenž se stalo o Písece dne 12. dubna 1895.

Josef Běhalík svědek.
Julčina Běhalík matka.
franc Holáček ^z svědek.
Josef Schönb ^z svědek.

Josef Frk. Doležel ^z zemištvě
Johann Doležel otec
franc Křibál ^z svědek
Mladík Holáček ^z svědek

Entnomman und dem Högskolebibliothek Der Gammenta
Písece tom. III. fol. 188.

L. H. Grunewitzparrat Písece dne 2. September 1882.

L. S. Gleich ^z p.

Máme ale i trochu štěstí – dochovala se totiž svatební smlouva z 22. dubna 1845, přinášející zajímavé údaje.^{18/} V prvním bodě smlouvy se praví, že „nepochybně z vůle a z řízení Pánaboha všemohoucího tyto do stavu manželského vstupující osoby sobě lásku a svornost manželskou až do smrti zachovají slibují“. Následují majetkoprávní ujednání. Matka nevěsty Kateřina Běhálková své dceři postupuje v Přerově svůj „hruboměšťanský dům č. 81 se všemi k němu náležejícími rolemi za cenu 1 800 rýnskejš“ (s dodatkem „v čís. rak. dvacetníkách tři do jednoho rýnského počítajíc“), který nevěsta od své „milé matere s vděčností přijímá a svému oblíbenému ženichovi a nastávajícímu manželovi za jeho vlastnost zavádí a odevzdává“. Ženichův otec Jan Doležel naopak nechal zapsat, že synovi příslibuje 1 200 rýnských (opět v čís. rak. dvacetníkách), a to sice tak, že otec vyplatí ženichovi prvních 600 zl. před „kopulací“, tj. před sňatkem, a zbývajících 600 zl. že mu položí v následujícím roce 1846 s tím, že tuto druhou část hypotekárně zaváže na své svobodné role (tj. polnosti).

Matka Kateřina, která dceři, resp. novomanželům, postupovala svůj nepochybně cennější majetek, než bylo oněch 1 800 rýnských, dle bodu 4 smlouvy měla před „kopulací“ obdržet částku 600 rýnských a v roce 1846 dalších 600 rýnských.^{19/} Ze zbývajících 400 rýnských matce bude stačit doplatek 200 rýnských za předpokladu, že ji dcera postoupí jakousi zahradu za mlýnem, která již byla v jejím majetku. Dále si v bodě 5 matka vymínovala, že bude dům č. 81 užívat ještě dvě léta a pak jej přepustí mladým manželům s tím, že v domě bude mít výměnek a ještě každý rok z várky piva (dům byl právovarečný) dostane 40 zl.

V závěrečné klauzule pak bylo uvedeno: „Na čem jsou obě strany přestaly, tyto smluvy svatební obě kontrahující strany, pak ti k tomu dožádání svědkové nejen podepsali, nýbrž taky obě strany povolují, by takový do knih gruntovních k dosažení jistoty a vlastnosti vtaženy byly. Jenž se stalo v Přerově dne 22. dubna 1845“

Kdy se vlastní svatba konala, už nevíme, stejně jako nevíme, jak byla naplněna ustanovení svatební smlouvy. V kladném případě to znamenalo, že Josef Doležel se stal majitelem většího měšťanského domu s právem vařit pivo. Zda takové možnosti využíval, zůstává neobjasněno, stejně jako jeho další rodinný život. Autor jedné z písemností vzniklých kolem Josefovy poslední vůle uvádí,^{20/} že neměl žádné děti. Tomu ale odporují informace z pozůstalostního spisu po Josefě Doleželové,^{21/} zemřelé dne 2. prosince 1889 v Přerově v domě č. 158. Ta ve své závěti ze dne 23. července 1888 uvádí, že chce být pohřbena v hrobce na přerovském hřbitově, kde odpočívá její zemřelý manžel Josef Doležel a „syn též Josef“. O kousek dále v téže písemnosti odkazuje 200 zl. přerovskému kostelu sv. Vavřince

18/ Jde o její opis, nesoucí datum 2. 9. 1892 v souvislosti s projednáváním pozůstalosti po dávno zemřelém Josefu Doleželovi. ZAO – SOKA Přerov, fond Okresní soud Přerov, IV 133/1882, k. č. 262.

19/ Vidíme, že je zde návaznost na částky, které měl otec Jan Doležel vyplatit synovi.

20/ Byl to Eduard Kokora, továrník.

21/ ZAO – SOKA Přerov, fond Okresní úřad Přerov, neinventováno.

❶ Dvacetikrejcar z roku 1845 (avers i revers), které byly požadovány tchyní Kateřinou Běhálkovou na odkoupení jejího domu. Zdroj: archiv autora

s tím, aby za úroky z nich každý rok v den její smrti byla sloužena mše za ni, za její zemřelé rodiče Josefa a Kateřinu Běhálkovy a pak za její zemřelé děti Josefa a Jana Doleželovy. Zdá se tedy, že děti manželů Doležalových zemřely v dětství nebo mladším věku. V sčítacím operátu obce Horní Moštěnice z roku 1869 se už neobjevují.^{22/}

Následně z anonymity pramenů Josef Doležel, jak už bylo výše uvedeno, vystupuje až po deseti letech v souvislosti se smrtí svého otce. Pozůstalostní spis po něm kromě jiného sděluje zajímavou informaci, totiž že v roce 1858 byl Josef Doležel už majitelem hospody v Moštěnici. Kdy k ní přišel, nevíme, stejně za jaké peníze či za jakých podmínek ji získal. Musíme se ale ptát, proč dal přednost Moštěnici, vlastnil-li v Přerově původně právovarečný měšťanský dům. Byly s dědictvím nějaké potíže? Co posléze vedlo k jeho prodeji?^{23/} Je zároveň jisté, že dotyčného od točení piva a nalévání kořalky či jiných komodit odváděly z místa také jiné zájmy. Alespoň v letech 1850–1853 a znovu od roku 1859 hospodu pronajal Františku Kolářkovi, synovi stejnojmenného domkaře z Horní Moštěnice.^{24/}

22/ Nejsou vzpomenuy ani náznakem např. v dopisech, které od roku 1859 J. Doležel zasílal F. Skopalíkovi do Záhlinic.

23/ Měšťanský dům č. 81 v Přerově vlastnila rodina Běhálkova od konce 18. století. Vdova Kateřina Běhálková jej po roce 1845 předala dceři a jejímu manželovi, ale v rodině nezůstal. V dubnu 1857 jej manželé Doleželovi prodali za 6 000 zl. manželům Františkovi a Karolině Satorníkovým. Hypoteticky odtud by mohly pocházet peníze, za které mohl být zakoupen nebo splacen zájezdni hostinec v Horní Moštěnici. Viz ZAO – SOKA Přerov, fond Archiv města Přerova, Hlavní kniha pozemková města Přerova 1836–1888, čp. 51 až 100 (digitalizovaný archiv ZAO, č. skenů 299–301).

24/ Franta Koláček, jak jej Josef Doležel obvykle psal, měl v letech 1848 až 1850 a znovu v letech 1855 až 1859 v pronájmu obecní hospodu č. 38 v Záhlinicích. Později žil v Ko-

Hospoda mu zřejmě přinášela určitý zisk, ale přinášela i nemalé povinnosti. Doležel si zvláště stěžoval na propinaci, záležitost svázanou ještě s předchozím feudálním systémem, který sice po roce 1848 padl, ale právě vůči hostincům nadále trvalo právo výhradního prodeje alkoholických nápojů, zejména piva, od bývalých vrchnostenských pivovarů či palíren. Tak v listě z 5. prosince 1865, zaslaného F. Skopalíkovi do Záhlinic, hořce psal, že, aby se uvedeně povinnosti zbavil, musel zaplatit 1 600 zl. c. m.: „Bratříčku, s tím propinacím tam hleďte, ať to jednou dostanem z krku, neb je to ještě jedno z těch nejohavnějších břemen.“^{25/}

Kdy se Doležel hostince zbavil, je nejasné. Ještě při volbě výboru Hospodářské jednoty záhlinicko-kvasické 21. října 1867 je uveden jako „majetník hostince v Moštěnicích“. V roce 1869 ve sčítacím operátu obce Horní Moštěnice už jako majitel není uveden, i když v domě č. 21, tedy hostinci, stále bydlel. Zůstává otevřeno, zda prodejem hospody musel splatit nějaké dluhy nebo naopak chtěl získat nějaký kapitál na další své podnikání.^{26/}

Pojišťovací agent

„Ačkoliv požáry tak velmi často se nám v našich časech naskytují, tak přec začasť slyšet při ohni naříkání jednotlivců, že „aspoň kdybychme byli pojištěni“. Ani pochopit nemohu, kterak mohou lidé, a to hospodáři, být tak lehkomyslní a své statky nepojištěné nechají, pro těch několik zlatých trápí se v strachu a bázni a konečně stanou se často žebráky nebo bídáky, jak kdo chce. Však co dělat? Domlouvá-li se jim, řeknou, že prý pánaboha nepřechyluje žádný, chtěli potrestat člověka, tak že ho potrestá, jestli ne tím, tedy že jiným způsobem. Na takovou námitku kdož pak a který mudrc má jim odpovídat? Ovšem tresce pánbůh lidi rozličným způsobem, a takové lidi tresce hlavně jejich hlavním nerozumem.“

Autorem zmíněného citátu,^{27/} otištěného v září 1857 v Moravském národním listu, vycházejícím v Brně, byl František Skopalík, rolník ze Záhlinic, pozdější zemský a říšský poslanec, známá osobnost selského stavu 2. poloviny 19. století na Moravě.^{28/} Expresivně tak vyjádřil, jaký

jetině. S manželkou Františkou, roz. Balašovou, měl celkem sedm dětí.

25/ Doležel Skopalíka nabádal, aby se celá záležitost projednala na moravském zemském sněmu v Brně, jehož byl záhlinický starosta poslancem. FIŠER, Zdeněk: *František Skopalík. Život a dílo v dokumentech III. Výběr z korespondence*. Brno 2017, s. 131.

26/ V zápise stížnosti J. Doleželové na manželův testament je uvedeno, že prostřednictvím svého právního zástupce JUDr. A. Rygera požadovala mj. zaplacení částky 3 000 zl., která byla jmenované původně pojištěna na hospodě č. 21 v Horní Moštěnici. Soud však tento požadavek odmítl jako neodůvodněný, protože zmíněná částka byla dotyčné již dávno vyplacena, a to prostřednictvím směnečné smlouvy ze dne 19. 8. 1869, což jmenovaná tehdy potvrdila vlastnoručním podpisem. Je tedy pravděpodobné, že právě v srpnu 1869 manželé Doleželové vlastnictví hospody pozbyli.

27/ Moravský národní list 7, 1857, č. 76, 23. 9., s. 303; edice FIŠER, Zdeněk: *František Skopalík. Život a dílo v dokumentech II*. Brno 2015, s. 385–386.

28/ K němu více SOBEK, František: *František Skopalík. Jeho život a dílo*. Brno 1946; FIŠER, Zdeněk: *Příběh velké osobnosti*. In: Záhlinice a František Skopalík. Brno 2016, s. 189–216.

☛ František Skopalík na snímku z roku 1864, kdy s ním Josef Doležel udržoval intenzivní styky. Zdroj: archiv autora

strach panoval z „červeného kohouta“ nejen na vesnici, ale i ve městech. A skutečně, jejich dějiny jsou plné zmínek o požárech, v jejichž důsledku lehly popelem nejen jednotlivé domy, ale i celé obce nebo jejich části. Ne-
divíme se tedy, že postupem času se začaly projevovat tendence nebezpečí
vzniku ohně minimalizovat. Ve vybavení domácností se objevovaly koše
na vodu a háky na strhávání dřevěných konstrukcí, majitelé nemovitostí
začali stavět zděné štíty, místo slaměných došek či šindele na střeších
se začala užívat pevná krytina („šifř“ čili břidlice) a mezi bloky nově sta-
vených domů se začaly ponechávat úzké uličky, snižující riziko přeskoče-

Naposledy k němu viz sborník *František Skopalík a jeho doba*, obsahující příspěvky z odborné konference iniciované vedením SOkA Kroměříž a městem Hulínem a konané ve dnech 15.–16. 6. 2022. Kroměříž 2022, 227 s.

ní ohně z objektu na objekt. Rovněž ponocní, obcházející v noci vesnice, nebo hlásní, sledující ve dne život města z radniční věže, dávali pozor, zda se někde neobjeví podezřelý kouř či záře.

Ve větších městech se postupně objevily protipožární řády. Stejně tak vrchnosti přijímaly instrukce, jak požárům zabránit nebo jak si počínat, když už požár vznikl. Požárním nebezpečím se začala zabývat také nejvyšší místa a vznikala tak státní legislativa, z níž můžeme připomenout *Řád hašení ohně pro veřejnou krajinu*, vydaný dne 24. ledna 1787 cisařem Josefem II. Vývoj v 19. století zároveň směřoval ke vzniku dobrovolných a postupně i profesionálních hasičských sborů, stejně jako k vývoji stále dokonalejší hasební techniky.^{29/}

A konečně jednou z forem boje proti ohni se stalo pojišťovnictví. Dnes je běžnou součástí našeho života a pojistit můžeme kdeco, od domu přes auto, sbírku známek, proti živelním pohromám až po uzavření životního pojištění. Počátky tohoto trendu v habsburské monarchii spadají hluboko do 19. století. Omezíme-li se jen na české země,^{30/} pak První česká vzájemná pojišťovna v Praze vzniká v roce 1827 a téhož roku vzniká i Moravsko-slezská vzájemná pojišťovna v Brně.^{31/} Později vznikaly další podobné ústavy, jako byla pojišťovna Praha (1868), Rolnická vzájemná pojišťovna, opět v Praze (1869), a v témže roce ve městech i na venkově dobře známá Vzájemná pojišťovna banka Slavie.

Značnou pozornost věnovaly první pojišťovny venkovu, kde zprvu nabízely pojištění budov proti ohni, následně pojištění úrody (proti krupobití) a posléze i pojištění dobytka (proti jeho uhynutí). Úspěšnost takové nabídky pak záležela především na práci sjednaných osob v terénu, které obcházely jednotlivé vsi a nabízely svůj produkt (obchodní či cestující zástupci). Neměli to ale na venkově vůbec lehké. Rolníci, ustrnulí ve svém konzervativismu, jen ztěžka přijímali nabízenou novinku.^{32/}

Již vzpomenutý F. Skopalík na nebezpečí požárů na vesnici opakovaně upozorňoval, např. v dubnu 1859 v Moravských novinách důrazně psal: „*Jest tedy opravdu na čase, aby se všechen zřetel obrátil k tomu, bysme co nejdříve možná hleděli se těchto ohni náchylných střech sprostiti a bychme se o přikrytí našich příbytků jinou ohni vzdorující látkou co možná starali.*

29/ K ní např. JENDŘIŠÁK, Josef: *Firma Smekal 1820–2000. Výroba hasičských prostředků a stříkaček*. Český Tešín 2000.

30/ Zde čerpám ze základní kolektivní práce nazvané *Dějiny pojišťovnictví v Československu*. 1. díl: *Dějiny pojišťovnictví v Československu do roku 1918*. Praha 1989, zejména s. 50 a dále. Je s podivem, že na Moravě k této oblasti neexistuje téměř žádná práce či dílčí studie, přestože pojišťovnictví postupně kumulovalo obrovské finanční částky. I poslední souhrnná práce, věnovaná českým zemím v 19. století, tuto oblast zcela opomíjí. Viz HLAVÁČKA, Milan a kol.: *České země v 19. století*. Díl I., Praha 2014, díl II. Praha 2016.

31/ Její stručné dějiny vyšly roku 1929 v Brně. Viz ANONYM: *Pamětní spis k dovršenému 100. správnímu roku Moravsko-slezské vzájemné pojišťovny v Brně v roce 1929* (82 s.). Bohužel pro námi sledované období cca 1840–1870 přináší málo konkrétních údajů; věnuje se zejména vzniku a řízení ústavu, práci agentů (jednatelů) v terénu fakticky opomíjí.

32/ To se ovšem týkalo mnoha oblastí – podobně s nedůvěrou rolníci akceptovali nové plodiny (cukrovou řepu, jeteloviny, kukuřici) nebo strojovou techniku (jako byly třeba žačky na slámu).

Jaký to strach zvlášť v noci, když strašný vítr burácí, jaký to spánek pod slaměnou střechou ví jen ten, kdo pod tímto doškem spátí musí. Každou chvíli, aby člověk hlavu zdvíhal, zdaž rudá záře neosvětluje přibýtek jeho, o zachování majetnosti, dobytka, to ani aby nemyslel, jen si přeje s životem utéci, a kolik přec životů nepohltil tento jinak blahodějný, v ten čas však ukrutný živel? Co tu nářku, jaké bolesti pro rodinu, z níž někdo na spáleništi se uškvařil? A kdo je jistý, že ho to samé pod doškovou střechou nepotká?^{33/}

Autor článku F. Skopalík dobře věděl, o čem mluví. Sám musel překonávat mnohý odpor svých sousedů při prosazování modernějších prvků do selských hospodářství, vždyť právě v tu dobu měl za sebou pověstné scelení pozemků v Záhlinicích, které jej vyneslo do širokého společenského povědomí v celé habsburské monarchii.

Záhlinický rolník záhy pochopil výhody pojišťování a snažil se je propagovat a prosazovat ve své rodné obci i v jejím okolí. V jeho pozůstalosti se nachází pozoruhodný rukopis nazvaný *„Jeden druhého břemena neste nebo Pamětní kniha poctivej obce Záhleskej z roku 1846.“*^{34/} Je přehledem požárů, které obec od přelomu 18. a 19. století postihly a také pomoci, kterou tamní obyvatelé poskytli jako výpomoc obcím v okolí, když je potkalo podobné neštěstí. Důležitá je pro nás úvodní část spisu nazvaná *„Návěští o ústavu pojišťujících ohenních škod“*. V jeho počátku Skopalík vyjadřuje potěšení, že všichni obyvatelé Záhlinic jsou údy dobročinného pojišťovacího spolku – můžeme předpokládat, že se jednalo právě o Moravsko-slezskou vzájemnou pojišťovnu; to byl tehdy na Moravě asi skutečně zcela ojedinělý jev.^{35/} Sděluje, že *„vstoupení do spolku ústavu pojišťujících zdá se mne nic jiného než chtít břemeno jeden druhého nésti, chtít jeden druhému pomáhati a tak plnit zákon Nejvyššího.“* Potřebu a členství ve zmíněném ústavu pisatel dále zdůvodňoval národně-nábožensky, totiž že za

- a) *„Ústav pojišťující napomáhá k dobrému vlasti,*
- b) *že Ústav pojišťující srovnává se s přirozeností lidí, neboť Stvořitel vštípl člověku libost nad tím, když může pomoci jiným nebo naopak může od jiných pomoc očekávat, a za*
- c) *že Ústav pojišťující se srovnává s učením Kristovým, totiž, jak se máme chovat k lidem v nouzi a bídě postaveným.“*

Je pravděpodobné, že Skopalík to tehdy také tak cítil, zároveň ale intuitivně tušil, co platí na jeho pappenheimské, když na ně neplatila ra-

33/ Moravské noviny XI, 1859, č. 33, 27. 4., s. 130–131; edici přinesl FIŠER, Zdeněk: *František Skopalík. Život a dílo v dokumentech II*. Brno 2015, s. 172–174. Článek nesl název *Z okresu holešovského*.

34/ Rukopis uložen MZA – SOKA Kroměříž, fond C – 1, pozůstalost F. Skopalíka, k. 2, inv. č. 18; edice viz FIŠER, Zdeněk: *František Skopalík. Život a dílo v dokumentech II*. Brno 2015, s. 251–262.

35/ V roce 1846, kdy Skopalíkův rukopis vznikl, byl počet pojistek na budovy uzavřených u Moravsko-slezské vzájemné pojišťovny 35 800 (na Moravě v tu dobu žilo přibližně dva miliony obyvatel) s celkovou pojišťovací hodnotou ve výši 13 474 380 zl. Počet škod byl 141 s 641 účastníky, za něž bylo vyplaceno 103 754 zl. náhrad. Uvádí *Pamětní spis k dovršenému 100. správnímu roku Moravsko-slezské vzájemné pojišťovny v Brně v roce 1929*. Brno 1929, tabulka na s. 76.

Haus-Nr.	Contanten	des Gebäudes	Eink. Kfl.	Feuerma. Billsable	der Dachung	Gewerbe	Ver. ter	Kategor.	In der
20. Franz Chopalitz	22097	Die Beschaffung der Kasse. gebäude des Ballons gen, die Beschaffung der Kasse fand sich die folgende Befunde				Reif kein	250 W. & 190		
21. Franz Chopalitz Franz Chopalitz	22098	Die Beschaffung der Kasse. gebäude Ballons mit Kasse die Befunde				Reif kein	400 W. & 150		
26. Franz Chopalitz	22099	Die Beschaffung der Kasse. gebäude des Ballons Kasse und die Befunde die Befunde				Reif kein	150 W. & 100		
Die nachstehende Liste der Befunde, die in der Befunde gebäude des Ballons Zustand der 23. Befunde 1852. Die Befunde der Befunde Zustand der Befunde									

❶ Pojišťovací arch F. Skopalíka z 28. prosince 1852 na jeho podsedek č. 26 a čtvrtlán č. 20, který krátce předtím vyženil. Zdroj: SOKA Kroměříž

[illegible]

cionálně rozumová úvaha. Ovšem zdaleka nejlepší argument pro tamní sousedy byl fakt, že pojišťovací ústav skutečně vyplácel při požárech náhrady, jako v roce 1851, kdy 19. srpna kompletně shořel záhlinický mlýn a majitel následně obdržel 1000 zlatých odškodnění.

V písemnostech obce Záhlinice se rovněž dochoval formulář z 28. prosince 1852, v němž F. Skopalík uzavírá pojistnou smlouvu na svůj podsedek č. 26 a také na čtvrtlán č. 20, který přišel do jeho vlastnictví sňatkem s Johanou Staňkovou.^{36/} Není sice uvedeno, kdo pojistnou smlouvu uzavíral, ale v podezření můžeme mít i Josefa Doležela, neboť ten byl agentem zmiňované Moravsko-slezské vzájemné pojišťovny. Jak k uvedenému místu přišel, nevíme. O jeho činnosti v tomto směru se dozvídáme prakticky jen z několika dopisů, které v letech 1859–1865 psal právě F. Skopalíkovi.^{37/} V listě z 10. června 1860 se zmiňuje, že je už skoro 20 let jednatelem (pojišťovacím agentem) Moravsko-slezské vzájemné pojišťovny, což by znamenalo, že s činností v její prospěch mohl začít ve věku kolem 20 let (nar. 1824). V jiném listě z 5. prosince 1865 pak uvádí, že už plných šest let v zimě v létě po venkově jezdí. Zdá se tedy, že asi od let 1859 až 1860 se naplno věnoval zmíněné profesi, zatímco dříve jen částečně; nezapomínejme, že již před rokem 1858 byl majitelem hospody v Horní Moštěnici.

Josef Doležel jezdil uzavírat smlouvy či kontrolovat jejich plnění, případně plnění pojistných událostí, zejména na severní Moravu a do Slezska, na Opavsko, Příborsko, Mohelnicko, Litovelsko, Valašskomeziříčsko, Moravskotřebovsko, Boskovicko i jinde; většinou se jazykově jednalo o německé oblasti. Měl malý vozík s párem koní a tak se z domu vzdaloval i na několik týdnů, často bez ohledu na zdraví. F. Skopalíkovi v listě z 10. června 1860 např. sděloval: „*Hned 16. dubna, jak jsem do okresu příborského dojel, jsem se skrzevá deštivé počasí a mlhavé dně hrozně zachladil a hrozné bolení neb koliku dostal, takže nemnoho od zapálení střev scházelo, a pak od toho času a až posaváde, ačkolivk něco lépe jest, předešlého zdraví docílit nemohl.*“ Jindy zase dotyčnému z Letovic psal (list z 8. prosince 1862), že dopis nemůže napsat delší, neb „*mám ruce zmrzlé jako dřevo, takže ani péro držeti nemohu*“, atd.

Práce měl ovšem i hodně doma, jakmile se navrátil z cest. Když jej počátkem roku 1863 F. Skopalík o cosi žádal, Doležel mu omluvně odpovídal: „*Až skoro do pláce mi bylo, že jsem Vašemu přání tak dlouho vyhověti nemohl, nebo jak se lid zdověděl, že při domě jsem, tak se to z okolních osad jako mrakoty skrze pojištění hrnulo a mně teprva včera večer bylo možná, tj. od 8 do 12 hodin v noci, něco dohromady sebrati.*“^{38/}

Víme také, že J. Doležel prováděl uzavírání a revize pojistných smluv přímo v Záhlinicích. Již v prvním dochovaném dopise zasláném Skopalíkovi 12. prosince 1859 uvádí, že mu posílá 43 poplatných knížeček na pojištění proti ohni, každému za 10 kr., a prosí jej, aby peníze od jednotlivých poplatníků vybral a zaslal mu je.

36/ Sňatek se uskutečnil dne 1. 7. 1851. Pojišťovací arch uložen MZA – SOKa Kroměříž, Archiv obce Záhlinice, fond B – a 120, k. 12, inv. č. 390 – pojištění budov v obci.

37/ Uloženy MZA Brno – SOKa Kroměříž, pozůstalost F. Skopalíka, fond C – 1, korespondence, k. 12, čísla složek 89, 91, 93, 95. Edice FIŠER, Zdeněk: *František Skopalík. Život a dílo v dokumentech III*. Brno 2017, s. 122–135.

38/ List z 9. 1. 1863.

Dráhy a vážený příteli !

Je skutečně divadlatel, odesílám Vám 10. poplatních
knížecích na pojištění proti ohni a jistým by to mě
za ty peníze po 10% nových peněz slevoukám z 4. 30.
D. Pošti 12 - a z Brna 70.
Tímto pošlou klady již zaplacený jest 50.
zl. 5. 50.

Dělati ráčil. - Ja sem chtěl až Veli Bůh. Dočkat sam
u na Vás ve svatecký podíval a Vám ty knížecí do
vrat, poněkud ale ten čas je u se roční příspevek
výhra tak by to snáší bez knížek rozmištků čimlo
proč Vám jich rády posílám a buďte pověro
nost ve svatecký přijem Vás z Tránte Poláckem
navštívím buďte se ale jánu lenorhovi šel. Mám
Dva kně z pohody vocyk a tedy se o příležitost žd
rsko neprosym - a klamni takové malé dva polácký
kněby z za úpě hding do zahněs o nena. Ději se ani
u toho zahněs nemeji. Tak pak se Vám v Brně
velo byl jste sam koravy? a přišli jste tam ne
u coby pro Všeobecnost k užitek bylo? Čiže sná
mufeli tak jednat jak se Vám to předložilo lolo a
mnoho jiného by rád s Vámy něco probíral a Vám
by rád povídal kde a na jaký způsob mně líb od
Vás do novy. Danině právu nádku velmi prospě
ně bylo, a také pro naši společnost nětate jvine
le. Proč zase něco podobného až Vám to nestis
visevším za nějaký čas do novin zastati ráčil
Vás y mijs vcehny Váše knáma srdcečně propra
vujice a Váš bratrsky libajice anstavam Vás
vím a uprimny přátel

Cherim Mostim 12. 12. 1859. *Polách*
1859.

① První dopis J. Doležela zasláný 12. 12. 1859 F. Skopalíkovi. Zdroj: SOKA Kroměříž

Conscriptions-Nro. des Hauses	Name des Eigenthümers	Angabe und kurze Beschreibung der zu versichernden Gegenstände. Anmerkung. Sollten bloss einzelne Theile der Gebäude versichert werden, zum Beispiel das Dach, die Tramböden u. s. w., so sind diese ausdrücklich zu benennen.	Einlags-Werth		Freischende	Hat		Dachung, Metall, Schiefer, Schindeln, Ziegeln, Bretter, Rohr oder Stroh	Gewerbe, welches am Gebäude betrieben wird				
			Einzel	Zusammen		Feuerschaden	Bittsteller						
										Oesterr. Währ.	fl.	fl.	Kfl.
27	Sch. f. Buresch	Der Hauptbegründung als Hauptf. 4 1/2 l. lang 11' breit, und als Hall. l. lang 2 1/2 l. breit		110	30	10	10						
28	L. v. Horath	Der Hauptbegründung als Hauptf. 5 1/2 l. lang 5 1/2 breit und als Hall. 2 l. lang 2 1/2 l. breit		100	30	10	10						
29	S. v. Naverat	Der Hauptbegründung als Hauptf. 4 1/2 l. lang 3 1/2 breit und als Hall. 2 1/2 l. lang 2 1/2 l. breit 6 Fenster. 2 Th. und 1 Th. 6 Fenster. 1 Th. und 1 Th.	90 10 10	110	30	10	10						
30	P. v. Horitz	Der Hauptbegründung als Hauptf. 4 l. lang 3 1/2 breit und als Hall. 2 1/2 l. lang 2 1/2 l. breit 1 Th. und 1 Th. 2 l. lang 2 1/2 l. breit		300	30	10	10						

Christian 8te am März 1860
Für die Prüfung hat ab

Christian St. am März 1860
Für die Prüfung wird abg.

Baustand			Verkaufungs-Regium	Verlangt			Eigenhändige Unterschrift des Eigenthümers oder seines Stellvertreters		Categorie	Classe	Classen-Werth		Cataster- Nummer	
gut	mittelmäßig	schlecht		grösses	kleines	deutsche	Stücke	Statuten			Einzel	Zusammen		
				5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70 75 80 85 90 95 100	10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70 75 80 85 90 95 100									
Stücke														
1	1	1	Don 18. Aug. 1860					Jos. Kinner	III	IX	270	100464		
1	1	1	Don 18. Aug. 1860					Jos. Kinner	III	IX	240	100465		
1	1	1	Don 18. Aug. 1860					Jos. Kinner	III	IX	270	100466		
1	1	1	Don 18. Aug. 1860					Paul Grizdal	II	III	210	100467		
Abgegeben von J. Doležal														

❶ Pojišťovací arch z 8. března 1860 na domy v Chrástanech s podpisem J. Doležela. Zdroj: SOKA Kroměříž

VON DER DIRECTION
der k. k. priv. allg.
mährisch-schlesischen wechselseitigen
Brandschaden-Versicherungs-Anstalt.

Wir vom am Versammlungstage anwesenden Herren
Josef Doležel ungemeinliche Versicherung der
Gebäude No. 3 4 5 6 10 15 16² 17 18 19 22 25 26
am 28 in Chrastitz mit dem versicherten Risikobetrage
von 9800 fl. Einlage von 14110 fl. Klarbrennstoff,
dann jene von No. 2 9 16 20 am 30 mit 3770 fl. Einlage
von 2110 fl. Klarbrennstoff, auch jene von No. 7 8 11 12
13 14 23 24 27 am 29 mit 8050 fl. Einlage von 12820 fl.
Klarbrennstoff willzufolge ganzes Jahr hindurch
den Gebäuden von dem in dem Chrastitzer Ortsteile an-
gekauften Brennholz an in dem brennlichen Holz.
Nachdem der Herr Hausknecht vom dem
lieblichen Gemeindevorstande beauftragt wird
den Chrastitz überzustehen, obgleich in Versicherung zu-
bachalten, die Bedingungen zu erfüllen, beifolgt aber den
bedingten Resten zu folgen, von denen dann die
in Bedingungen im Chrastitz von je je je je je je
Gebäude zu 3 fl. 50 kr. zu
ganzlich einzufahren, und auf Abzug
von 3 fl. 50 kr. zu 1. 5.
mit dem Resten zu 3 fl. 50 kr. zu
ganzlich einzufahren in Abzug zu bringen.
Die Gebäude für je je je je je je, davon Versicherung
wird auch im Monat Chrastitz 1. J. in Kraft sein.

① Začátek a konec německého přípisu ze strany ředitelství Vzájemné pojišťovny, zaslaný 23. března 1860 J. Doleželovi, týkající se Chrástán. Zdroj: SOKA Kroměříž

wolla der löbliche Gemeindevorstand gegen
 Lucia Jülich l. f., jene für ein Gaben in deren Verwaltung
 nach im nächst den Verwaltungsjahren beginnt, aber gegen
 Lucia Jülich l. f., zu begeben auszuführen, woraus
 man die bezüglichen Aufstellung beifolgt zu überführen
 nicht zu vermeiden ist.

Vierhundert Gaben zum beständigen An- theilnahme: für ein Gaben ...	18 fl. 6 kr. o.
nach Abzug der 2/3 von Provisionen zu ...	- 38 -
aber ...	18 fl. 28 kr.
und für beständige ...	50 fl. 8 kr. o.
nach Abzug der 2/3 von Provisionen zu ...	1 - 2 -
aber ...	49 fl. 6 kr.

Lunden, am 23. März 1860

In Versicherung:

An den löblichen Gemeindevorstand

Následně, v létě roku 1860, byl ze sousedních Chráštan požádán, „bych jim v čas žňový obilí ve stodolách pojistiti dojel“.^{39/} Tak se i stalo, protože v dalším listě z 31. srpna 1860 Doležel potvrzuje, že jak ze Záhlinic, tak z Chráštan peníze obdržel. V Chráštanech byl ale etablovaný již dříve, protože se dochoval pojišťovací arch proti ohni na budovy z 8. března 1860, Doleželem vlastnoručně podepsaný.^{40/} To potvrzuje i rozsáhlý přepis od direkce (ředitelství) pojišťovacího ústavu z 23. srpna 1860, že Doležel v Chráštanech pojistil proti ohni celkem 14 objektů.^{41/}

Nemalou pomoc mu v tehdejší době „mediálně“, tj. v dobových novinách, poskytoval F. Skopalík. „Ústav náš moravský, statky proti ohni pojišťující, k mé největší radosti roste jako voda po dešti a já doufám, když to tak půjde, že nejděle ještě pět let, co bysme nestejně platy měli a jak skoro se jen toho dočkáme, pak celá Morava i Slezsko jedno se stane a pak za mízerný peníz každý své jmění úplně pojištěný mítí může. Buďte tak laskavý, drahocenný příteli, až Vám zase jednou času zbyde, něco o tom do novin zaslati a sice v tomto smyslu, že jen v Ústavu moravskoslezském občan své jmění úplně pojištěné má, poněvadž se jemu jeho nábytek hned předpřádně odměří a odcení a po neštěstí žádné srážky nemá,“ nabádal Doležel Skopalíka 10. června 1860 dokonce až z Opavy.^{42/} Víme, že oslovený mu skutečně opakovaně vycházel vstříc.

Dopisy J. Doležela záhlinickému F. Skopalíkovi, který byl 21. ledna 1861 zvolen starostou obce, nám ale dokládají ještě jednu zajímavou skutečnost. Ukazuje se totiž, že Doležel vystupoval rovněž jako moravský vlastenec, který na svých cestách sledoval i národně české uvědomování v různých regionech a následně o tom informoval F. Skopalíka. Ten zase získané informace využíval ve svých politických aktivitách, když 22. března 1861 byl zvolen poslancem moravského zemského sněmu za venkovské obce okresů Holešov, Bystřice pod Hostýnem a Napajedla. Tak již 10. června 1860 mu Doležel sděloval: „Co se ale mezi Moravany a Slezany vlasteneckého citu dotýče, musím Vám drahocenný příteli s radostí sdělit, že velmi dobrý jest, že k tomu ale oba národové zbuděni býti musejí, poněvadž až posaváde v hrozném spánku pohříženi jsou. Věřte mi drahocenný příteli, že sobě všechnu práci dám, kde mi jen trochu času k tomu popřáno jest, bych lidi ke chuti a vzdělanosti podbízela, předstíraje jim, že jestli se o to starati nebudou, by dítky své podle možnosti cvičiti nehleděli, oni jim otroky pro budoucí židy vychovávají a které pozdější přinucené by býti musely jen nouzi a bídu trpěti, poněvadž stejného kroku s druhýma by bez učenosti a lepšího vzdělání držeti nemohli.“ Krátce poté se Skopalíkovi omlouval,^{43/} že s ním a dalšími nemůže na plánovanou pouť na Buchlov a Velehrad, což byla

39/ List z 10. 6. 1860.

40/ Uložen MZA Brno – SOKA Kroměříž, Archiv obce Chráštan, fond B – a 29, k. 2, inv. č. 40. Příjímací arch vzájemné pojišťovny proti škodám způsobeným ohněm 1860.

41/ Domy č. 3, 4, 5, 6, 10, 15, 17, 18, 19, 22, 25, 26 a 28. List uložen tamtéž jako u předchozí poznámky.

42/ FIŠER, Zdeněk: František Skopalík. Život a dílo v dokumentech III. Brno 2017, s. 124.

43/ V listě z 31. 8. 1860.

❶ Adresa, kterou Josef Doležel napsal na svůj list F. Skopalíkovi dne 10. června 1861. Zdroj: SOKA Kroměříž

tehdy spolu s Hostýnem oblíbená místa národní paměti.^{44/} Měl totiž ten den (pondělí 3. 9.) jakési jednání na direkci v Brně. Byla to škoda, protože se tam mohl setkat rovněž s řadou jiných moravských vlastenců.^{45/}

Přes své pracovní vytížení se J. Doležel angažoval rovněž v tehdejších akcích udělování čestných občanství významným českým (moravským) politickým představitelům a osobnostem. V dopise Skopalíkovi z 10. června 1861 sděluje, že odesílá tři čestné diplomy, které obce hornomoštěnická, dobrčická a lověšická udělily průmyslníkovi Ferdinandu Urbánkovi.^{46/} Uvádí dále, že se nezapomnělo ani na Aloise Pražáka, Františka Palackého, Františka Ladislava Riegra a kupodivu i na Petra rytíře

44/ K Buchlovu např. FIŠER, Zdeněk: *Hrad Buchlov a Přerovsko v minulém století*. In: *Minulost Přerovska 1992*. Sborník prací z dějin přerovského regionu. Přerov 1992, s. 7–9. Všeobecně ČORNEJ, Petr (ed.): *Místa paměti v procesu formování moderního českého národa*. Praha 2021.

45/ Přítomen byl např. huliný literát Milota Bedřich Rozehnal, který ovšem přišel se skupinou slovenských vlastenců, vedených evangelickým farářem z Rusavy Danielem Slobodou. Otce doprovázel syn Miloslav, bratr Pavel Sloboda a především Jozef Miloslav Hurban, známá osobnost slovenských dějin 19. století, se syny Svetozárem a Vladimírem. Viz Fišer, Zdeněk (ed.): *Daniel Sloboda I. Deníky*. Přerov 2001, s. 162, zápisy z 2. a 3. 9. 1860.

46/ Ferdinand Urbánek (1821–1887) byl cukrovarnický odborník a podnikatel. Spolu se svým švagrem E. Proskowtzem v roce 1850 vybudovali cukrovar v Kvasicích, jeden z prvních na Moravě. V roce 1861 byl zvolen prvním předsedou Hospodářské jednoty záhlinicko-kvasické a téhož roku také poslancem moravského zemského sněmu. V následujícím roce ale na obě funkce rezignoval, protože jeho podnikatelské zájmy jej natrvalo odvedly do Čech. Tam byl také (hned roku 1863) zvolen poslancem českého zemského sněmu. Pohřben byl na Vyšehradě.

Chlumeckého,^{47/} kterým rovněž odešle již nachystané diplomy. S jistou poťouchlostí adresátovi listu dodával: „Bratříčku! Škoda, že nemám teď slovanské okrese k revizi vykázané, já bych v té žebrě té diplomy do Vídně vozil, ale teď jak přijdu mezi ty Němce, budu je dopalovat, by těm našim zastavatelům čestné právo udělili, a to bych se potom nasmlál, kdyby se tak omámiti nechali.“ Bohužel, kromě těchto ojedinělých zmínek nemáme žádné jiné doklady, vypovídající o jeho práci na národním poli.

Máme zde ještě poslední datovaný list, který J. Doležel napsal dne 5. prosince 1865 a následně zaslal F. Skopalíkovi. Vypovídá o nepřijemnostech, do kterých se pojišťovací agent (jednatel) ve vztahu k Moravsko-slezské vzájemné pojišťovně dostal. Jakým způsobem dluh vznikl, přesně nevíme, ale vedení ústavu po něm požadovalo zaplatit nemalou částku. Nechme ale k celé záležitosti promluvit postiženého: „Příteli! Já se Vám před živým bohem přísahám, že kdyby ne mého cestování, ten ústav by nejdéle do 1860 se byl rozpadnouti musel a já mám teď tak odměněn býti? Já jsem dlužen ústavu 1 200 zl. r. č. z roku 1863, 1864, 1865, když mně slavné ředitelství ten dluh promíne, více nežádám, a to trefí na 60 000 pojištěnců na každého 2 kr. r. č., který každý citlivý člověk chudému na almužnu daruje, neřknu-li tomu, co to sobě krvavě zaslouží. Já jsem ten dluh pro ústav udělal, poněvadž jsem tam pořáde agitoval a jezdil a mně vždy od úřednictva slavného ředitelství slibována byla odměna a teď najednou nic. Jak mně to bolestní, vypsati Vám ani nemohu, neb co mně to pan Tichý sdělil, ani jisti ani spáti nemohu.“ Poněkud sebevědomě dále psal: „Já jsem sám více jak za 10 až 12 milionů stavení pojistil, ani 2 muži na trakaři těch spisů z kanceláře neodvezou, co jsem tam zaslal, a krom toho přes 80 zastupitelů a přes 180 výpomocníků zprostředkoval a i s pojišťováním seznámil, tj. jim na ruku dal, jak každé stavení vyměřiti, ceniti a slavnému ředitelství zaslati mají.“

Je zřejmé, že J. Doležel se v rámci pojišťovacího ústavu vypracoval do jisté pozice (tzv. jednatel). Uzavíral sice trvale množství smluv, ale byl zároveň jakýmsi školitelem dalších pojišťovacích agentů (zastupitelů) a rovněž byl pověřen revizí smluv v různých okresech, jak víme z jiných jeho listů F. Skopalíkovi. Položme si otázku, jak ústav na tom např. v období 1855–1865 vůbec byl a zda do určité míry mohlo být pravdivé Doleželovo tvrzení o celkovém množství uzavíraných smluv a v důsledku toho i zvýšení finančního přínosu ústavu. K tomu nám pomůže následující přehled:^{48/}

47/ Rytíř Petr Chlumecký (1825–1863), c. k. místodržitelství rada v Brně, byl národnostně smířlivý politik, ač původem Němec. Od roku 1852 mu byla svěřena správa zemského archivu v Brně. Byl držitelem statku Říkovice v blízkosti Přerova. Kontakty s ním měl F. Skopalík, jak svědčí dochovaná Chlumeckého korespondence v pozůstalosti prvně jmenovaného.

48/ Údaje pocházejí z publikace ANONYM: *Pamětní spis k dovršenému 100. správnímu roku Moravsko-slezské vzájemné pojišťovny v Brně v roce 1929*. Brno 1929, statistická data na s. 76.

Správní rok	Počet pojistek	Pojištěná hodnota (zl.)	Počet škod	Počet účastníků	Vyplacená náhrada (zl.)
1855	39 650	17 529 110	138	533	123 021
1856	39 962	17 904 180	157	657	167 971
1857	40 155	18 635 020	150	794	211 614
1858	39 319	18 745 040	141	508	114 467
1859	34 415	17 194 950	147	489	99 980
1860	35 915	17 524 880	149	363	85 671
1861	38 710	19 032 040	170	580	138 579
1862	43 988	21 649 260	206	608	136 851
1863	52 564	25 198 170	260	961	255 608
1864	59 892	29 824 800	–	–	217 985
1865	64 670	32 597 040	282	956	306 893

Je zřejmé, že v letech 1855–1860 počet pojistek zůstával přibližně stejný, resp. pro roky 1859 a 1860 dokonce poklesl, ale od roku 1861 nastal jejich trvalý a poměrně rychlý růst, když se v roce 1865 oproti roku 1860 zvýšil počet uzavřených smluv o více jak tři čtvrtiny. Zároveň můžeme konstatovat, že pojištěná hodnota budov se v období 1855 až 1865 zvýšila téměř na dvojnásobek. Je tedy asi do určité míry pravdivé Doleželovo tvrzení, že přispěl k značnému nárůstu pojistných smluv, i když to konkrétními čísly zcela potvrdit nemůžeme.

Před J. Doleželem ale vyvstal problém, jak z výše vzpomenuté šlamastiky ven. Ještě že zde byl F. Skopalík: „Přítelínku! Vy máte příležitost s panem dr. Lachnit^{49/} a s panem Šnajdr^{50/} mluvit, prosím Vás řekněte jim tato slova: „Pánové, prosím Vás, tomu Doleželovi rače přece nějakou odměnu přirůchnouti; když sobě někdo o ten náš ústav zásluh vydobyl, jest to jen Doležel“ a to bude od Vás dost a upřímně řečeno, jest [to] jen pouhá pravda a možou se ti pánové sami v kanceláři slavného ředitelství mé akty ukázat nechati a Františku pěkně Vás prosím, neodepřete mně to, vždyť já z toho nic míti nebudu, jen že do pořádku přijdu, vždyť jsem já, jak Vám nejlépe pověstno, to ani nepropil, ani v kostky neprohrál, vždyť ani jedno, ani druhé nedělám, nýbrž jen pro blaho ústavu vynaložil. V tej naději, že mně to neodepřete a mně odepíšete, co Vám ti páni řeknou, zůstávám co Váš upřímný přítel a ctitel Doležel.“

Jak celá záležitost dopadla, pro nedostatek dokladů už nevíme. Je pravděpodobné, že Skopalík se u Lachnita za Doležela přimluvil, vždyť se spolu přinejmenším setkávali na zasedáních zemského sněmu. J. Doležel zřejmě i nadále pracoval pro Moravsko-slezskou vzájemnou pojišťovnu,

49/ JUDr. Jan rytíř Lachnit (1818–1895), zemský advokát a také poslanec moravského zemského sněmu, byl ředitelem pojišťovny od roku 1864 do dubna 1889. Více o něm MALÍŘ, Jiří a kol.: *Biografický slovník poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861–1918*. Brno 2012, s. 389–390. Poslancem byl zvolen dne 15. 11. 1865, opakovaně v letech 1867 a 1869. V letech 1846–1850 působil jako advokát v Kroměříži, po přesídlení do Brna se významně podílel na tamním českém spolkovém životě.

50/ Myšlen Josef Schneider, správní rada, který byl v užším vedení společnosti.

i když nemůžeme doložit, s jakou intenzitou. Poslední zmínka o jeho působení pro ústav pochází z roku 1875, kdy v seznamu členů Hospodářské jednoty záhlinicko-kvasické^{51/} je u jeho jména uvedeno jednatelem společnosti, a jak víme, za jednatele se označoval již v dobách, kdy psával F. Skopalíkovi.

Rolnický aktivista

Josef Doležel pocházel z vesnice a zejména v mládí se musel zapojovat do domácích prací v otcově nevelkém hospodářství. Byl tak obeznámen, řekneme-li to dnešní terminologií, s rostlinnou i živočišnou výrobou v místním měřtku, protože leccos zahlédl také na statcích místních pololánků a čtvrtlánků, ať už ve svém rodišti Vlkoši nebo následně v profesi hostinského v Horní Moštěnici. Svou znalost venkova a jeho obyvatel si nepochybně prohloubil při výkonu práce pro pojišťovací ústav, kdy jezdil po Moravě a Slezsku a při uzavírání smluv mohl poznávat úroveň jak jednotlivých regionů, tak českých či německých majitelů různých druhů hospodářství.

Je zřejmé, že problematika zemědělského venkova jej silně zajímala – jinak bychom jej jen těžko mohli nalézt mezi členy jednoho z prvních zemědělských spolků na Moravě, Hospodářské jednoty záhlinicko-kvasické.^{52/} Hlavním zakladatelem a hnacím motorem spolku, jehož ustavující valná hromada se konala dne 9. července 1861 v Záhlíních, byl tamní rodák František Skopalík. Ve spolku si rolníci z Kroměřížska a jeho okolí vytvořili stavovskou organizaci, v níž mohli řešit své problémy, diskutovat o úrovni svých hospodářství, o zavádění nových agrikulturních metod a jednoduché a posléze i strojové mechanizace, dále o potřebě vzdělávání rolníků či o ekonomických záležitostech. V pozadí pak byla skutečnost, že tento a postupně i další podobné spolky konstituovaly a šířily prvky agrární ideologie, tj. zdůrazňování úlohy selského stavu ve společnosti, jejíž nejpočetnější skupinou obyvatelstva tehdy byli. Zároveň tyto spolky, což platí zvláště pro Hospodářskou jednotu záhlinicko-kvasickou, byly centrem národně českých snah a požadavků, nezřídka se měnících v ideové proudy, vedoucí posléze až ke vzniku politických stran.

Musíme ovšem říci, že tak daleko J. Doležel^{53/} nedospěl; na činnosti Jednoty se podílel zejména v počátcích, kdy byl častým diskutérem na jejich valných hromadách. Tak na III. valné hromadě, konané 12. úno-

51/ Viz SKOPALÍK, František: *Stručný přehled o činnosti a působení Hospodářské jednoty záhlinicko-kvasické od jejího počátku r. 1861 až do konce r. 1874*. Kroměříž 1875, s. 42.

52/ Více o ní FIŠER, Zdeněk: *František Skopalík a počátky Hospodářské jednoty záhlinicko-kvasické*. Časopis Matice moravské 109, 1991, s. 253–270. Týž: *Hospodářská jednota záhlinicko-kvasická (1861–1912)*. Kojetín 1997.

53/ Vlastnímu založení nebyl J. Doležel přítomen. V listě z 24. 7. se F. Skopalíkovi omlouval: „Od Franty Koláčka jsem se hned, jak jsem dojel, dozvěděl, že ta valná hospodářská schůzka velmi skvěle vypadla; jsem neobyčejnou radost měl a litovati musel, že mně z toho dalekého kraje přijetí možné nebylo.“ V době založení Jednoty J. Doležel pobýval na Moravskotřebovsku.

ra 1862 v Holešově,^{54/} vystoupil ve věci kolem chovu koní pro vojenský erár^{55/} a dále hovořil o nutnosti hluboké orby.^{56/} Z posledně uvedeného tématu odbočil s tím, že jako jednatel Moravsko-slezské vzájemné pojišťovny mohl procestovat z větší části různé kraje Moravy a Slezska a viděl, „jak kde v kterém kraji lid hospodaří; zvláště chválil, jak se hospodaří v tak zvaném Kravařsku – dobytek, zvláště dobytek hovězí, že je tu chloubou hospodářova a že za něj hospodáři utrží pěkný peníz; celé hospodářství že je vzorně zařízeno.“ Vyjádřil se rovněž k problematice hnojišť, které jsou na úrovni jak ve zmíněném Kravařsku, tak v okolí Unčova^{57/} a za Olomoucí: „Vybízel konečně přítomné rolníky k zařízení pořádných hnojišť, i aby sobě zvláště hnojnice, toho zlata v hospodářství, více vážili, než se to až dosavad stávalo.“

Zásadní vystoupení měl na valné hromadě konané dne 7. května 1862 v Kojetíně,^{58/} „by co zkušený muž v oboru tom“ seznámil přítomné s výhodami pojištění.^{59/} Hovořil o potřebě ústavu, který by pojišťoval jak proti ohni, tak proti krupobití a pádu dobytka. Dále hovořil jak o výhodách pojišťování v rámci svého mateřského ústavu, tak se kriticky vyjádřil k některým záležitostem jeho chodu. To konvenovalo s náladou přítomného publika, odkud se ale ozvaly hlasy, proč ústav poskytuje pojišťovací knížky, kam se zapisovaly platy, jen v německé řeči. „My chceme, aby se nám dávaly knížky moravské,^{60/}“ znělo unisono od přítomných. Doležel odpovídal: „Pánové, že náš vzájemný ústav, v kterém tolik účastníků jazyka německého neznající se nalézají, tak málo o rovnoprávnost řeči dbá, bolí mne takto jako vás, ač já za to nemohu. Já sám jsem už u slavného ředitelství o to žádal a jak vím, usiloval o provedení rovnoprávnosti u slavného ředitelství v Brně i jednatel^{61/} našeho hospodářského spolku, posavad zůstalo to však nepovšimnuto...“ Z davu se pak ozvalo více přítomných, že chtějí pojišťovací knížky i dopisy od ředitelství v české řeči, „i aby se neřeklo, že to žádají jednotlivci, my všichni zde přítomní rolníci z okresů kojetínského, kroměřížského, přerovského atd. podepišem žádost na ředitelství, že sobě žádáme, aby slavné ředitelství za naše peníze nám v naší řeči psalo“. Diskuzi posléze uzavřel Doležel s tím, že pokud takovou žádost Jednota podá, on sám ji předá na ředitelství pojišťovny v Brně.^{62/}

Zajímavou informaci nám poskytuje Doleželův list Skopalíkovi, datovaný v Letovicích dne 8. prosince 1862. Pisatel se v něm jmenovanému

54/ Viz SKOPALÍK, František: *Zpráva o činnosti a jednáních hospodářské filiální jednoty záhlínicko-kvasické od jejího počátku až do konce roku 1862*. Brno 1863, s. 54 a dále. Na s. 68 je Doležel označen za „slovutného řečníka“.

55/ Tamtéž, s. 59.

56/ Tamtéž, s. 68.

57/ Myšlen Uničov.

58/ Tamtéž, s. 79 a dále.

59/ Tamtéž, s. 88–92.

60/ Tedy vytištěné v českém jazyce.

61/ Byl jím F. Skopalík.

62/ Ani tato zřejmě dlouhá diskuze energií J. Doležela nevyčerpal, protože následně hovořil ještě třikrát, a to zda jsou krávy vhodné k tahu, dále o plicní nákaze u dobytka a konečně vysvětloval, co jsou moruše a k čemu slouží (hedbávnictví).

omlouvá, že mu nemůže zaslat v písemné podobě své řeči proslovené na předchozích schůzkách v Holešově a Kojetině. Jednak dostal Skopalíkovu žádost pozdě, jednak má toho hodně na pojišťování. Hlavně ale: „*Pomáhám zde v Boskovicích zakládati filiální spolek hospodářský^{63/} a uvázal jsem se jím při první schůzce držeti řeč, která, bude-li v tom vůle boží, skvělejší nad vše mě až posud držané řeči býti musí, bych těm záhorským bratrům, jak my chrabří Hanáci sobě počínáme. První schůzka bude na panským domě dne 15. prosince v Boskovicích držaná.*“ Doplnil, že domů se vrátí až v poslední týden před koncem roku a bude-li o to Skopalík ještě stát, něco napsaného mu zašle.

Můžeme předpokládat, že J. Doležel stál jako aktivní úd Hospodářské jednoty záhlinicko-kvasické v pozadí návrhu, aby se valná hromada zmíněného spolku konala také v Moštěnicích. Hovořit se o tom počalo počátkem roku 1863.^{64/} V obci samé to ale nevzbudilo žádné nadšení, i když v ní bylo několik tamních rolníků členy spolku.^{65/} V dopise F. Skopalíkovi z 9. ledna 1863 dokonce J. Doležel sděloval, že ze schůzky snad nic nebude a možná by bylo lépe, kdyby se valná hromada konala v Břestě nebo v Bystřici pod Hostýnem. Jeden z důvodů byl poněkud triviální – plánovaná akce nenašla pochopení u manželky hostinského Kolářka: „*Franta má mnoho obilí na taneční síně, ona se pořádě s ním hryzá a máme mrzutost, co jsme jen z Hulína dojeli^{66/} ona i moji řekla, že kdo si to vymyslel, by besedu dával a tak dále.*“ Inu, chce se nám říci: doma není nikdo prorokem...

Kritiků ale jistě bylo více, protože v závěru citovaného listu Skopalíkovi by si původce asi jadrně neposteskl: „*Tři dny píšu těchto pár řádků, každý boží den bylo jinaké, já jsem již nemyslel jinaké, leda že mě čert vzít musí, nebo jsem se zlobil od rána až do noci rozváža, že co jsem se hubou natloukl, že to k tomu přišlo, aby to v Moštěnicích býti mohlo – a tu máš, když se to ujednalo, mělo z toho na tu největší hanbu sejít. Ale příteli, teprve učil jsem se přesvědčil, co za dobytek my v tej Moštěnici máme, už ty doličné osady se za to styděly, jen Moščenáci né.*“ Ještě podotkl, že na konání akce přispěje částkou pěti zlatých.^{67/}

Valná hromada se v Horní Moštěnici dne 3. února 1863 skutečně konala a je podrobně popsána.^{68/} Na program byly k projednání celkem čtyři hlavní otázky:

63/ Stanovy nového spolku byly potvrzeny až 12. 5. 1863. Předsedou se stal hrabě Alfons Mensdorff-Pouilly, místopředsedou Josef Medritzer, jednatelem Alois Binko a pokladníkem Leopold Preger. Členů čítal spolek v prvním roce své existence 126. Jednací řečí byla němčina.

64/ Že se valná hromada Jednoty bude konat v Horní Moštěnici, projednal a schválil její výbor na schůzi konané dne 29. 12. 1862 v Hulíně.

65/ Vedle J. Doležela to byl hostinský František Koláček a rolníci František Bartoník, František Hanák, František Hrubý, František Kubík, Jan Kužela a Jan Sopouch. Viz *Seznam členů Hospodářské jednoty záhlinicko-kvasické do konce roku 1862*. In: SKOPALÍK, František: Zpráva o činnosti a jednáních hospodářské filiální jednoty záhlinicko-kvasické od jejího počátku až do konce roku 1862. Brno 1863, s. 147.

66/ Tedy z oné výborové schůze Jednoty, konané v závěru předchozího roku v Hulíně.

67/ Přípravě valné hromady se týkal ještě Doleželův list témuž adresátovi z 15. 1. 1863.

68/ SKOPALÍK, František: Zpráva o činnosti a jednáních hospodářské filiální jednoty záhlinicko-kvasické od jejího počátku až do konce roku 1863. Brno 1864, s. 5–21.

„I. Kterak menší a kterak větší hospodář má své hospodářství zříditi, aby mu patřičného užítu přinášelo?

II. Jsou-li obecní pastviště a pastva k užítu či ke škodě polního hospodářství?

III. K jakému účelu obrátit kontribučenské obilní sýpky?

IV. Kterak se mají moruše pěstovati a jaký užitek z pěstování jich očekávati lze?“

J. Doležel, jak bylo jeho zvykem, se i na domácí půdě zapojil do diskuse. Hovořil o zkvalitňování chovu koní, dále o chovu dobytka po zrušení obecních pastvišť a konečně o pěstování moruší jako předpokladu pro chov bource morušového.

Zajímavé pak bylo opakované vystoupení J. Doležela na valné hromadě konané dne 18. února 1864 v Břestě.^{69/} Při projednávání první otázky – zdali pěstování řepy je pro rolníka užitečné a kterak by se s užítkem měla zpeněžit – vystoupil^{70/} ve prospěch toho, aby si rolníci postavili společnou továrnu (cukrovar) na zpracování cukrové řepy. Končil slovy: „*Jen s chutí a smělostí do toho a šlo by to jistě!*“ Účastníci diskuze dále přesvědčoval v tom smyslu, že stroje k vybavení fabriky by jistě dostali na pětiletý úvěr, dále že by nepotřebovali tolik úředníků a dohlížitelů jako jinde a konečně že by cukr mohli prodávat až v nejhodnější dobu, ne hned bezprostředně při výrobě.

J. Doležel ale nebyl jen pouhým členem spolku, ale zapojen byl i do organizačních struktur Jednoty. Opakovaně se stal výběřčím příspěvků, a to pro obce Moštěnici, Lověšice, Dobřčice, Beňov, Říkovice, Přestavky a Stará Ves.^{71/} Dvakrát byl dokonce zvolen za člena výboru. Poprvé na valné hromadě Jednoty konané dne 17. října 1864 v Kroměříži počtem 48 hlasů z přítomných 72 osob, a to jako náhradník.^{72/} Za několik měsíců ale už byl právoplatným členem výboru, kdy zřejmě nahradil Karla Maxmiliána hraběte Seilerna-Anspang, statkáře v Přílepicích, který se stal protektorem spolku. Podruhé, přímo již do výboru Jednoty, byl zvolen 42 hlasy z přítomných 60 osob na valné hromadě odbývané dne 21. října 1867 v Kroměříži.^{73/} Protože se výbor volil na tři roky, můžeme předpokládat, že J. Doležel v něm pro blaho rolníků pracoval až do roku 1870.

Ještě jednu skutečnost v souvislosti s touto oblastí můžeme uvést. J. Doležel byl nepochybně příznivcem osvěty na venkově a vzdělávání rolníků vůbec. Jistě mu proto od samého začátku nebyl cizí záměr zřídit pro rolnické syny z Hané hospodářskou školu. K realizaci záměru tehdy spojily své síly dvě nejprogresivnější hospodářské jednoty na Hané, a to Hospo-

69/ SKOPALÍK, František: *Zpráva o činnosti a jednáních hospodářské filiálky záhlinicko-kvasické v roce 1864*. Kroměříž 1865, s. 4 a dále.

70/ Tamtéž, s. 10, 13.

71/ Viz *Seznam sběratelů ročních příspěvků od údů jednoty*. In: Skopalík, František: *Zpráva o činnosti a jednáních hospodářské filiální jednoty záhlinicko-kvasické od jejího počátku až do konce roku 1863*. Brno 1864, s. 108.

72/ SKOPALÍK, František: *Zpráva o činnosti a jednáních hospodářské filiálky záhlinicko-kvasické v roce 1864*. Kroměříž 1865, s. 51 a dále, resp. s. 62–63, kde je seznam členů a náhradníků výboru.

73/ SKOPALÍK, František: *Zpráva o činnosti a jednáních hospodářské filiálky záhlinicko-kvasické v roce 1867*. Kroměříž 1868, s. 23 a dále, resp. s. 30.

dářská jednota záhlinicko-kvasická a Hospodářská jednota v Olomouci.^{74/} Záměr, který se postupně prosazoval od roku 1861, byl naplněn o pět let později, když dne 13. prosince 1865 byla rolnická škola otevřena v Přerově.^{75/} Je jisté, že se J. Doležel v její prospěch angažoval, přinejmenším když agitoval mezi rolníky, aby do ní posílali své děti. Pochopení ovšem vždy nenašel, jak si stěžoval v nedatovaném listě F. Skopalíkovi někdy z roku 1868: „...ten lid na venkově, bohužel že to říci musím, ještě ani pochopiti nemůže, že by se člověk pro věc zdarma obětovati mohl. To samé se zde od našich rolníků pravidlo, že Doležel musí býti zatraceně dobře placen od té rolnické školy v Přerově, že nás tak do toho nutí. To mám tu odměnu za naše namáhání. Bůh jím to oplát.“

Ale ani podobné invektivy jej od záměru školu podporovat neodradily. Intuitivně chápal důležitost vzdělávání rolnické omladiny, a proto se také ztotožnil s obsahem svolání, zveřejněného dne 1. února 1867 v Kroměříži. V něm se mj. píše: „My žijeme v době, kde už nepostačí povrchní jen vědomost v hospodářství, my žijeme v době, kde se od nás požaduje více, nežli umět orati, mlátiti, dobytek obsluhovati atp.; od nás, ač chceme-li se udržeti při polním hospodářství, požaduje se nevyhnutelně, abychom znali dokonale základní pravidla hospodářství polního, abychom znali povahu půdy, věděli a znali částky, které v sobě obsahuje půda ta neb ona, a které z částek těch slouží k výživě pro tu neb onu rostlinu hospodářskou, abychom znali, jak se má připravovati hnůj, tento pokrm rostlin, a abychom znali, kterak krmiti dobytek, by nám poskytoval užitek při hospodářství, abychom uměli počítati a vážit – vážit a počítati. A konečně abychom též znali dějepis občanský, abychom znali důležitost stavu a povolání rolníka, abysme naučili se znáti a ctíti sami sebe – a tehdaž budeme též ctěni od jiných.“^{76/} Vedle podpisu zemských poslanců J. Kozánka, B. Demla, J. Hubíka a F. Skopalíka pak oprávněně v závěru svolání nacházíme i podpis J. Doležela.

Podnikatel

Někdy v roce 1870, možná ale již v předchozím roce,^{77/} Josef Doležel s manželkou přesídlil do Přerova. Důvody neznáme, ale své jistě sehrálo to, že tam mohl mít jednak nějaké zázemí, jednak se nabízely výhody středně velkého města, především s dobrým dopravním spojením v podobě Severní dráhy Ferdinandovy, doplněné v roce 1869 vybudováním železnice Přerov – Brno.^{78/} Možná právě to mohlo být pro J. Doležela, provozující-

74/ K ní DVORSKÝ, Konrád: *Hospodářská jednota v Olomouci 1861–1931*. Přerov 1931.

75/ Více o ní CEKOTA, Vojtěch: *První zemědělská škola na Moravě (k založení rolnické školy v Přerově)*. *Agrikultura* 7, 1968, s. 129–140.

76/ FIŠER, Zdeněk: *František Skopalík. Život a dílo v dokumentech II*. Brno 2015, s. 158, text celého svolání s. 157–159.

77/ Ve sčítacím operátu z roku 1869, vyplňovaném počátkem roku 1870, je u něj a jeho manželky už uvedena příslušnost do Přerova.

78/ Viz příslušnou kapitolu v práci FIŠER, Zdeněk: *Obrazy z dějin železnice na Přerovsku*. Přerov 1995, s. 89–108. Souhrnně pak též: *Přerov – železniční uzel*. In: *Přerov. Povídání o městě*. Přerov 2000, s. 112–115.

ho zřejmě stále jako hlavní zaměstnání jednatelství v Moravsko-slezské vzájemné pojišťovně, často cestujícího, hlavním podnětem ke změně bydliště. Ostatně Přerov, přirozené centrum regionu, jako pojišťovací agent a hostinský z Horní Moštěnice jistě mnohokrát navštívil.^{79/} S Přerovem pak J. Doležel spojil své další aktivity.

První z nich se týkala oblasti peněžnictví. Jak známo, v Přerově byla již počátkem roku 1861 založena první záložna na Moravě pod názvem *Záložní pokladnice v Přerově*.^{80/} Již ke konci roku 1863 měla záložna 163 členů. Ani nepřekvapí, že mezi nimi byl i J. Doležel, který jako člen přistoupil již 12. července 1862.^{81/} Postupně si zde vybudoval dobrou pozici, jak dokládají protokoly ředitelství záložny vedené od roku 1873.^{82/} Tak v zápise z 29. dubna 1874 pod svým jménem uvádí „*toho času zapisovatel a kontrolor*“ či v zápise z 18. května 1874 podobně „*kontrolor a jednatel*“. Je tedy zřejmé, že J. Doležel zastával zodpovědné funkce. Byl jednak kontrolorem účtů záložny^{83/} a zároveň zapisovatelem z jednání jejího ředitelstva, jehož byl trvalým členem. V obou funkcích působil prakticky až do smrti. Patřil tak k užšímu vedení ústavu např. vedle ředitele Jindřicha Matzenauera a pokladníka Františka Štěpky. To svědčí o jeho dobrém společenském renomé, důvěryhodnosti a ekonomické stabilitě. A svého postavení dovedl také využívat.

V roce 1874 se Záložní pokladnice přeměnila na peněžní instituci s omezeným ručením a novým názvem – *Úvěrní spolek záložna přerovská*. Toho roku měla 287 členů, vklady obnášely 278 517 zl. a půjčky 310 306 zl. při ročním peněžním obratu 2 113 369 zl.^{84/} Mezi půjčiteli se od poloviny 70. let stále častěji objevovalo Doleželovo jméno, což nepochybně souviselo s jeho spoluúčastí na koupi a provozu továrny na výrobu zemědělských strojů, získanou, jak dále ještě rozvedeme, koupí

79/ Je nutné upozornit, že počátkem 50. let 19. století se J. Doležel mohl v Přerově potkávat se svým jmenovcem (ale zřejmě bez příbuzenských vazeb) Josefem Doleželem, tamním kupcem, angažovaným v místní samosprávě. Od 28. 9. 1850 byl členem městského představenstva jako třetí radní a od 11. 12. 1853 do 15. 9. 1855 byl dokonce přerovským starostou. Více LAPÁČEK, Jiří: *Starostové města Přerova 1850–1939*. In: Přerov. Povídání o městě. Přerov 2000, s. 31.

80/ K jejím dějinám více WENZL, František: *Dějiny založen a ostatního družstevního podnikání na Moravě do roku 1885*. Praha 1937, zejména s. 29–50; dále ANONYM: *Půl století Úvěrního spolku záložny přerovské 1861–1911*. Přerov 1911; FIŠER, Zdeněk: *Peněžní ústavy v Přerově 1861–1952*. In: Přerov. Povídání o městě 2. Přerov 2002, s. 155–160.

81/ Jak uvádí Členská knížka úvěrního spolku záložny Přerovské z roku 1882, v níž je uvedeno zmíněné datum vstupu. Knižka je uložena v pozůstalostním spisu J. Doležela.

82/ ZAO – SOKA Přerov, fond Přerovská všeobecná záložna, inv. č. 4, Protokoly ředitelství 1873–1892. Jinak podrobnější údaje přináší výroční zprávy záložny od roku 1861. Viz ZAO – SOKA Přerov, fond Přerovská všeobecná záložna, inv. č. 16, výroční zprávy 1861 až 1863, k. 1.

83/ Za svou práci byl patrně každoročně honorován určitou částkou, která např. za rok 1874 činila 250 zl. Viz ZAO – SOKA Přerov, fond Přerovská všeobecná záložna, inv. č. 2, Protokoly valných hromad a dozorčí rady 1872–1884, Protokol z valné hromady konané 11. 4. 1875.

84/ Číslo pocházejí ze statistické přílohy, otištěné za s. 40 v brožuře ANONYM: *Půl století Úvěrního spolku záložny přerovské 1861–1911*. Přerov 1911.

Celoroční výkaz činnosti záložny Přerovské

Jmimo a zvlášť jednoty. Účetní rok letní začínající 1. červnem 1874

Jmimo a zvlášť ředitelstva

Členův a hlavních úředníků, ředitelů

Členův a hlavních úředníků, ředitelů

Členův a hlavních úředníků, ředitelů

Doba jednoty počíná dnem 1. ledna a končí dnem 31. prosince 1874

Počet lidí podle	Přijímání		Výdaje		Příjmy během roku poskytl jmu	Úspěchů se bylo během ro- ku splacení	Úspěchů se na konci ro- ku vyplacení
	stát	č.	stát	č.			
Účet byl koncem roku ... 255	Přijímání		Výdaje		150 000	145 538	155 170
a měl započteno 371 jednoty, jím je 20 států a 8	10 471	50	11 572	39			
a na ně splac- eno 11 572 39	Výdaje		Výdaje				
1874 14	Výdaje		Výdaje				

V Přerově dne 31. června 1874

① Výkaz přerovské záložny, shrnující hospodaření ústavu za rok 1874. K tříčlennému vedení patřil již tehdy Josef Doležel jako kontrolor. Zdroj: SOKa Přerov

od Václava Nohejla na podzim roku 1876. V protokolu ředitelství záložny z 6. května 1876 je uvedeno, že si na směnky vypůjčil částku 2 050 zl., dne 12. března 1877 částku 2 000 zl., stejnou částku 7. července 1877.^{85/} Ne vždy ale uspěl, jako 10. května 1879, kdy žádal o velkou půjčku ve výši 12 000 zl., kterou se zavazoval splatit do konce roku 1879. Správní rada váhala a posléze sestavila komisi, která měla zjistit finanční situaci Doležela podniku. Komise zjistila, že firma má přes 70 000 zl. pohledávek mezi rolníky a množství materiálů na skladě, takže její solventnost se zdála být dobrá, a proto posléze doporučila správní radě, aby záložna půjčku realizovala. Z blíže neznámých důvodů ale J. Doležel dne 21. června 1879 od záměru upustil.

Nečekaně ale J. Doležela nacházíme také v jiném přerovském podniku s nemalým potenciálem, jak čas ukázal. V roce 1871 byl totiž v Přerově založen akciový pivovar,^{86/} jehož základní kámen byl položen na parcelách

85/ Dlužníkem byl ovšem solidním a řádně splácel. Tak v protokolech ředitelství z 27. 10. 1877 je uvedeno, že „Jos. Doležel a spolek“ podávají k eskontaci tři směnky v obnosu 3 000 zl., dne 16. 2. 1878 další tři směnky v obnosu 2 550 zl. nebo 27. 7. 1878 k akontaci zase tři směnky v obnosu 3 000 zl. Viz ZAO – SOKa Přerov, fond Přerovská všeobecná záložna, inv. č. 4, Protokoly ředitelství 1873–1893. Eskontace – prodej a koupě pohledávek před dnem její splatnosti, přičemž kupující si sráží z částky úrok za dobu od koupe do splatnosti. Viz *Všeobecná encyklopedie Diderot*, sv. 2, Praha 1999, s. 386.

86/ Blíže ANONYM: *První moravský pivovar akciový se sladovnou v Přerově 1872–1897*. Přerov 1897. Z nové literatury o pivovaru viz GRISA, Jan: *David a Goliáš – vznik a fungování prvních dvou národních pivovarů na Moravě*. In: František Skopalík a jeho doba. Sborník příspěvků z odborné konference konané 15.–16. 6. 2022 v Hulíně a Záhlinicích. Kroměříž 2022, s. 135–142.

poblíž nádraží dne 25. dubna 1872. První várka se konala dne 14. března 1873. Podnik nesl název *První moravský pivovar akciový se sladovnou v Přerově*. Akciový kapitál ve výši 300 000 zlatých byl získán rozprodejem 1 500 akcií po 200 zl. J. Doležel musel v tu dobu mít nějakou volnou peněžní hotovost, protože již 15. března 1873 kupuje první čtyři akcie za celkem 800 zl. Pak kupuje další, takže v době své smrti vlastnil celkem 12 akcií v hodnotě 2 400 zl., které se posléze staly součástí dědického řízení. Jistou dobu také osudy pivovaru mohl ovlivňovat. Od září 1873 přibližně do září 1875 byl totiž členem správní rady pivovaru.^{87/}

Jestliže tyto Doleželovy aktivity zůstávaly dosud utajeny, pak naopak o jeho dalším podniku už jsou zmínky v literatuře. J. Doležel se poměrně překvapivě oproti tomu, čím se zabýval dříve, začal věnovat strojírenství, konkrétně výrobě zemědělských strojů, tedy produktům, se kterými se ve své minulosti a pohybu po venkově nepochybně stále častěji setkával. Ostatně, zavádění jednoduché mechanizace do selských hospodářství dlouhodobě prosazoval jeho přítel F. Skopalík^{88/} a mohl se s ní setkat v rámci Hospodářské jednoty záhlinicko-kvasické.

Historie Doleželova podniku dosud v odborné literatuře na své podrobné zpracování ještě čeká,^{89/} i když o továrně se vědělo, jak svědčí spíše jen drobné zmínky. V starší literatuře se o ní roku 1898 zmiňuje František Bayer,^{90/} nověji Rudolf Kreutz v roce 1927^{91/} nebo v roce 1954 Ladislav Hosák,^{92/} naposledy pak Jiří Lapáček.^{93/} Nejvíce údajů o Doleželově podniku přinesl koncem 60. let 20. století Gustav Vožda v obsáhlém přehledu přerovského strojírenství.^{94/} Především z něj budeme dále čerpat.

87/ Viz tabulku na konci publikace ANONYM: *První moravský akciový pivovar se sladovnou v Přerově 1872–1897*. Přerov 1897.

88/ Viz FIŠER, Zdeněk: *Podíl Josefa Šmída ze Staré Vsi na zavádění jednoduché techniky v zemědělství moravské Hané*. Z Českého ráje a Podkrkonoší 11, 1998, s. 65–78. Jinak všeobecně KUTNAR, František: *Zemědělská technika na Hané v šedesátých letech 19. století*. Sborník Vysoké školy pedagogické v Olomouci. Historie III. Praha 1956, s. 123–141.

89/ Zpracování jeho dějin připravuje J. Lapáček, ředitel SOKA Přerov. Vzhledem k tomu omezují údaje o továrně na minimum. K ní bude možné čerpat řadu údajů z firemního spisu, uloženého v ZAO, fond Krajský soud Olomouc, k. č. 766. Z tam uložených materiálů je důležitý spis nazvaný Gesellschafts Vertrag (Společenská smlouva) o celkem 16 bodech, sepsaných v Přerově 26. 11. 1877 advokátem Ludwigem Müllerem, upravující vztahy mezi třemi společníky. Dále je to dohoda (Abtretungsvertrag) z 19. 9. 1881 o vypořádání s J. Doleželem po jeho odstoupení z firmy, a konečně dodatek k přípisu na Krajský obchodní soud z 20. 1. 1882, upravující vztahy mezi zbývajících dvěma společníky firmy, tedy E. Kokorou a M. Waldmannem.

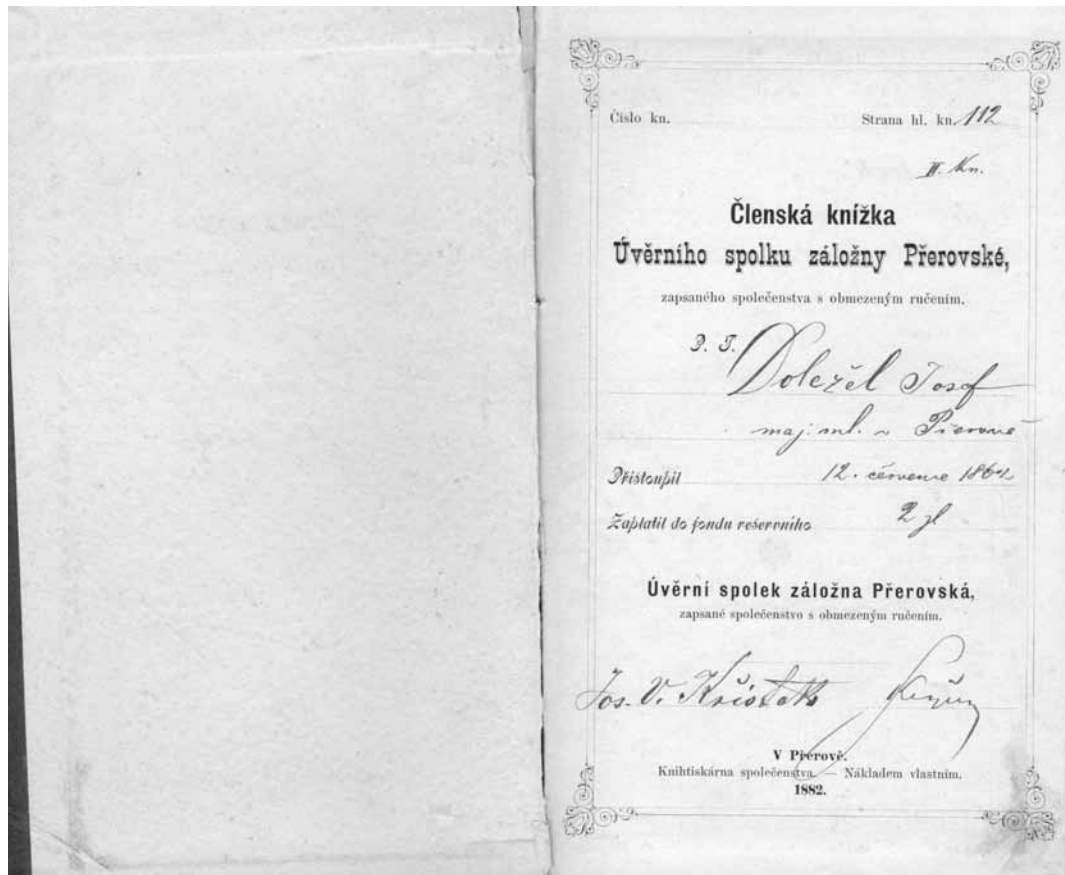
90/ BAYER, František: *Přerovsko. Město i hejtmanství*. Přerov 1898, s. 45–46.

91/ KREUTZ, Rudolf: *Přerovský okres*. Vlastivěda moravská. II. Místopis. Brno 1927, s. 194.

92/ HOSÁK, Ladislav: *Průmyslové závody a jejich vývoj v Přerově před hospodářskou krizí let třicátých*. In: Sborník SLUKO, oddíl B, I/1951–1953. Olomouc 1954, s. 155–163, zmínka na s. 158.

93/ LAPÁČEK, Jiří: *Z historie podnikání*. In: Historie podnikání na Přerovsku a Hranicku. Žehušice 2009, s. 129–132; též: *Dějiny města Přerova v datech*. Přerov 2006, s. 98.

94/ Jde o dvoudílnou práci nazvanou *Stoletá tradice přerovského strojírenství*. I. díl, Ostrava 1967, II. díl Ostrava 1971. Zmínky a údaje o továrně J. Doležela jsou v prvním díle na s. 16, 26, 27, 28, 33, 34, 35, 40, 55 a zejména na s. 165–167.

- ❶ U přerovské záložny měl svůj účet rovněž Josef Doležel, jak dokládá jeho v pozůstalosti dochovaná spořitelní knížka. Zdroj: SOKA Prerov

Prerov, ač od počátku 40. let 19. století ležel na výhodné křižovatce železničních cest (Severní dráha Ferdinandova) a jehož dopravní význam zvýšilo ještě vybudování spojení Prerov–Brno v roce 1869, se zprůmyslňoval celkem pomalu. Vedle velkých železničních dílen začal první větší strojírenský podnik budovat v roce 1851 Vincenc Heinek.^{95/} Byla to zprvu spíše řemeslná dílna, zabývající se mědikovectvím; v roce 1859 v ní pracovalo asi 30 dělníků. Od roku 1863 ale už to byla továrna na měděné a kovové zboží, která následně rozšířila svou produkci na výrobu kotlů a cukrovarnických strojů.

Prvním významnějším Heinikovým konkurentem se stala od roku 1867 dílna Václava Nohejla, která po roce činnosti získala polovinu budovy č. 591, vybudované pro nedávno založenou Hospodářskou školu. Nohejl se zaměřil zejména na výrobu zemědělských strojů, a že si nepočínal

95/ VOŽDA, Gustav: *Stoletá tradice přerovského strojírenství*. I. díl, Ostrava 1967, s. 162–163. Souhrnně k vývoji průmyslu v Přerově CHUMCHAL, Milan: *Průmyslový rozvoj města*. In: Přerov. Povídaní o městě. Přerov 2000, s. 141–148.

Datum		Uložil				Strana hl. knihy 112 (572)	
		kapitálu		na úrocích			
den	měsíc	zl.	kr.	zl.	kr.		
	průběh	1004	as				
	20. září						
	21. září						
	2. října						
	18. října						
	19. listopadu					4644	54
	19. listopadu					180	26
25.	9. března					114	54
	7. srpna					72	57
	5. listopadu					129	54
	5. února					172	57
	30. srpna					4644	54
						73	81
						4714	25

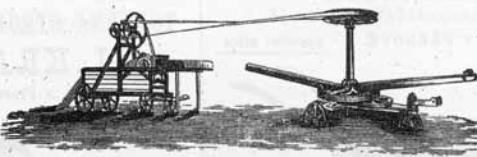
Vybral		Vydlužil		Až do dne		Poznámka
vkladu	úroků	zl.	kr.	zl.	kr.	
				42	14	54
1000 -						
405	56 57					
				180		
				250		
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh
						Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh
						Průběh Průběh</

zcela špatně, o tom svědčí i jeho účast na hospodářské výstavě v Kroměříži v roce 1872. Téhož roku si vedle budovy školy postavil novou strojnickou továrnu a slévárnu. Zdá se, že výdaje s tím spojené jej přivedly k úpadku – dne 26. září 1876 se konala exekuční dražba Nohejlovy továrny, kterou za 13 800 zl. koupilo tříčlenné konsorcium Josef Doležel (soukromník v Přerově), Eduard Kokora (mydlář v Přerově) a Mořic Waldmann (velkoobchodník železem v Brně).^{96/} V továrně tehdy pracovalo na 180 dělníků. Od 1. července 1877 nesla firma název *První přerovská továrna k vyrábění strojů hospodářských se slévárnou Jos. Doležel a spol. v Přerově*, který se v roce 1880 změnil na *První přerovská strojnická továrna se slévárnou Jos. Doležel, Eduard Kokora a Mořic Waldmann v Přerově*.

96/ Vožda, G.: o. c., s. 165–166. V. Nohejl po ztrátě svého podniku nesložil ruce v klín, naopak pokračoval v podnikání. U nádraží v domech čp. 725 a 726 (bývalé vojenské pekárny) si zřídil malou dílnu, ale ani s tou neuspěl, neboť i tuto smlouvou z 20. 3. 1879 odkoupili s domy a pozemky (později to bylo čp. 953) za 8 000 zl. opět společníci Doleželovy továrny. Od roku 1887 tam E. Kokora vybudoval nový strojírenský tovární komplex a přenesl tam výrobu z dřívějšího místa.

PRVNÍ PŘEROVSKÁ STROJNICKÁ TOVÁRNA SE SLÉVÁRNOU
JOS. DOLEŽEL a SPOL. v PŘEROVĚ
na malé dlážce vedle hospodářské školy

doporučuje svoje
osvědčené výrobky,
hlavně všeho druhu
mlátičí stroje ruční
a žentourové, jako
žentoury křížové,
zvonové a převozné
sloupové 1—4 koňské
a mlátič / s vytlačadly
s vysívadly a s

úplným čistidlem;
řezačky, čističí mlýnky,
trieury,
ŠROTOVNÍKY,
stroje secí
rozlízného druhu,
kroužkové válce,
a t. d., a t. d.,
za ceny nejlevnější.

Za jakost a dobrý výkon strojů se ručí. — Veškeré práce pro závody průmyslnické, hlavně pro **cukrovary,**
mlýny a pivovary provedou se správně a co nejlevněji. Odlišky ze železa a z kovu dle výkresů aneb vzorků.
Sklad hospodářských strojů nachází se i u nádraží přerovského. — Ceníky zasíláme zdarma a franco.

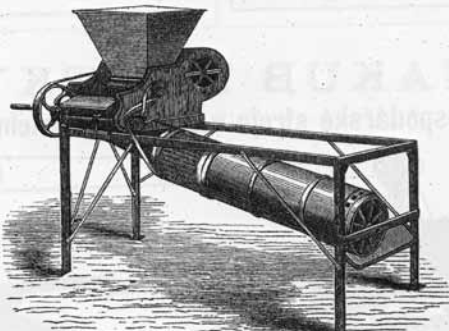
❶ Již v prvním ročníku čtrnáctideníku *Hospodář moravský*, vycházejícím v Přerově od konce roku 1879, otiskoval Josef Doležel reklamu na výrobky své továrny. Zdroj: SOKA Přerov

Výroba byla zaměřena na produkci zemědělských strojů. G. Vožda uvádí různé žentoury, ruční mlátičí stroje, fukary, řezačky na slámu a na řepu, čistící mlýnky, různé typy secích strojů, brány atd.^{97/} Továrna patrně prosperovala a J. Doležel měl na jejím vedení významný podíl. O to více překvapí, když v roce 1881 ze společnosti vystoupil. Nadále ji vedl E. Kokora.^{98/} Tichým společníkem až do roku 1888 zůstával M. Waldmann, kterého v srpnu uvedeného roku vyplatil Kokora částkou 33 000 zl. E. Kokora a J. Doležel se patrně rozešli v dobrém, jak můžeme soudit z toho, že Kokora zastupoval Doleželova dědice. O tom, co bylo důvodem k Doleželově odchodu, můžeme jen spekulovat, ale zdá se, že na vině by mohl být zhoršující se Doleželův zdravotní stav. S firmy ovšem neodcházel s prázdnou. Její majetek tehdy představoval hodnotu 120 000 zlatých, z nichž plnou třetinu vlastnil J. Doležel. Při odchodu mu bylo vyplaceno 10 000 zl., zbývajících 30 000 zl. bylo vloženo jako zástava na nemovitosti firmy. Je také pravděpodobné, že tato zástava měla být odstouplému společníkovi postupně vyplacena.

97/ V přehledu produkce továrny G. Vožda patrně vycházel z katalogu, který firma vydala v roce 1880 a z nějž zřejmě pochází i vyobrazení řezačky na s. 40 v prvním díle jeho již vzpomenuté práce. Tisk nazvaný *Obrázkový ceník strojů hospod. První přerovské strojnické továrny se slévárnou Jos. Doležela*, Ed. Kokory a M. Waldmanna v Přerově (Olomouc 1880, 15 s.) uvádí pod č. 3254 i PUMPRLA, Václav: *Bibliografie okresu Přerov*. Brno 1993, s. 151. Bohužel v žádné knihovně se mi jej nepodařilo nalézt. Text tisku byl český a německý. Absenci katalogu alespoň částečně nahrazují reklamy Doleželovy továrny otiskované v časopise *Hospodář moravský*, vycházejícím od konce roku 1879 v Přerově jako čtrnáctideník. V prvním ročníku periodika (vycházel od 10. 11. 1879 do 25. 10. 1880) se jednalo zprvu jen o textové inzeráty na s. 8, 15, 24, 32, 40, 48 atd., teprve v č. 11 z 10. 4. 1880 a následných číslech je otištěn inzerát s obrázkem (na s. 87, 95, 113, 121, 131, 139, 146 atd.). Ve 2. ročníku vycházejícím od 10. 11. 1880 do 25. 1. 1881 reklamy schází, ojediněle je otištěna v č. 16, 25. 6. 1882, s. 128; otiskovány ale byly reklamy Doleželových konkurentů. Ve 3. ročníku vycházejícím od 10. 11. 1881 do 25. 10. 1882 jsou už tovarní reklamy bez uvedení J. Doležela, jen jako První přerovská strojírna Ed. Kokory a M. Waldmanna.

98/ Viz Vožda, G.: o. c., s. 167–171.

První Přerovská strojnická továrna a slévárna železa
na malé dlážce **V PŘEROVĚ** vedle vyš. hosp. školy.

P. T.

Zveme veškeré pány rolníky, správce velkostatků a veškeré milovníky průmyslu strojnického, aby při velkém letoším trhu koňském výstavní oddělení naší továrny laskavou svou návštěvou poctiti neopomenuli. — Různé druhy mlátičích strojů veškerým požadavkům vyhovujících, fukarů, konkoletů čili trienrů, řezaček; dále pluhů nejosvědčenější světové továrny, sečích strojů orig., pleček Sackových atd. budou v nejpfesnějším provedení k nahlédnutí, k posouzení a ke koupi vystaveny. Poroučejíce se v přiznání, trváme ve vší úctě

První Přerovská strojnická továrna a slévárna železa.

Odpovědný redaktor Josef Poláček, učitel na vyšší zem. hosp. škole v Přerově. Tiskem J. Jahody v Přerově.

- ❶ Jiná z reklam v Hospodáři moravském na výrobky První Přerovské strojnické továrny, jež v časopise otiskovalo konsorcium tří vlastníků podniku (J. Doležel, E. Kokora a M. Waldmann). Zdroj: SOKA Přerov

Všem případným plánům a aktivitám udělal stop stav Doleželův zhoršující se zdravotní stav, jak naznačují zápisy v knize protokolů ředitelství přerovské záložny.^{99/} Naposledy se J. Doležel vlastnoručně podepsal pod zápis ze schůze konané 13. dubna 1882. Zápis z 8. května 1882, psaný již jinou rukou (J. V. Krístka) uvádí, že pro churavost p. Doležel „*úřad svůj po delší dobu zastávat nemůže*“. Ta doba ale nebyla ani tak dlouhá – J. Doležel zemřel již dne 8. června 1882 v Přerově.^{100/} V knize protokolů ředitelství záložny je pak k datu 10. června 1882 uvedeno, že J. Doležel zemřel a dále: „*Ředitelstvo pamětlivo zásluh jeho jakožto kontrolora záložny přerovské běře truchlivou zprávu tuto se soustrastí k vědomosti a usnází se, aby položen byl na rakev za záložnu věnec s nápisem: „Zasloužilému členu ředitelstva záložna přerovská.“*“

99/ ZAO – SOKA Přerov, fond Přerovská všeobecná záložna, inv. č. 4, Protokoly ředitelství 1873–1892.

100/ Podle knihy úmrtí v Přerově v roce 1882 zemřel J. Doležel na zánět jater v domě č. 600. Zaopatřoval jej kooperátor Ignác Zavřel, pochoval jej dne 10. 6. 1882 kooperátor František Vypel z Doleželova rodného Vlkoše. ZAO – SOKA Přerov, fond Okresní soud Přerov, sign. P 193, kniha zemřelých 1868–1883, s. 138. Můžeme jen spekulovat, zda příčina úmrtí – zánět jater – byla důsledkem nějaké choroby, nebo případně důsledkem cirhózy jater, tj. chronického alkoholismu.

A

V Přerově, dne 1. října 1882

Účet

z lékárny „u zlatého orla“

H. Broty v Přerově

pro P. F. pana Josefa Polzele majitele
mlyna v Přerově

Den	Měsíc		zl.	hr.
		za odebraných 46 la- hvi setkené vody od 30. 10. 1881. do 15. 2. 1882 do 30. 1. 1882 po 30 krs. 13 80		
23.	Dubna 1882.	prašky		28
		spolu	14	08
		z čítem		
		<i>J. Polzele</i> lékárník		

Kniha a strana	Rok, měsíc a den		Jméno a stav zemřelého	Nábo- žensk.	Po- hlaví	Stáří			Nemoc a spůsob smrti	Zaopatřoval	Pechoval
	úmrtí	pohřbu				ženské	letá	měsíce			
17 188	1882 červen 8	10	600 Josef Doležel svatý majitel mlýna v Přerově / přemýšl.	62	1880	1	1	68	12 roční pater Vědění list č. 164	Ignác Kouřel coop	František Výpěl coop z Němce
VI	1880	10	101 Město Přerov	1	1	1	1	1	hřbit.		Tan.

- ① Výřez z Knihy úmrtí se záznamem o J. Doleželovi. Zdroj: SOKA Přerov
 ② Účet z lékárny Hynka Psoty zaslaný již po smrti Josefa Doležela. Zdroj: SOKA Přerov

Krátce před smrtí ale koupil za 64 000 zl. mlýn v Přerově č. 602,^{101/} když kupní smlouva na něj byla uzavřena teprve 6. května 1882. Nacházel se v blízkosti někdejší Doleželovy továrny. Na mlýně ale vázly značné dluhy – ty pojištěné ve výši 21 276 zl. 72 kr.,^{102/} nezajištěné dluhy ve výši 12 700 zl. a jiné dluhy ve výši 17 089 zl. 21 kr.^{103/} Prodejní hodnota mlýna po odečtení pasiv tak činila 13 957 zl. 28 ½ kr.^{104/} Zda to byla šťastná koupě a jaký záměr měl s objektem J. Doležel, se už nedozvíme. V každém případě jako hlavní část dědictví přinesl pozůstalým mnoho starostí.

Dvoji život

Josef Doležel, dosud solidně vystupující pojišťovací agent, hostinský a továrník, nám ale připravil také jedno velké překvapení. Měl totiž tři nemanželské děti. Jejich matkou byla Gertruda Dvořáková, narozená dne 8. srpna 1847 v Horní Moštěnici, dcera tamního mlýnáře Vavřince Dvořáka a jeho manželky Mariany.^{105/} Rodiče měli více dětí, důležitý, jak bude dále uvedeno, byl Gertrudin starší bratr Josef Dvořák, narozený v roce

101/ Jednalo se o tzv. Malý mlýn na pravém břehu řeky Bečvy, postavený počátkem 16. století bratry Mikulášem a Janem Hulínskými. Jeho dějiny nejsou podrobněji zpracovány. Starší historii rámcově zachytil ROŠICKÝ, Václav: *Dějiny a paměti řemeslných cechů města Přerova i okolí a rozvoj živností na Moravě*. Přerov 1893, s. 252–255. Jen stručně o něm SKLENÁŘOVÁ, M.: *Přerovské mlýny*. Vlastivědný sborník střední a severní Moravy 9, 1930–31, příloha k č. 7 – Přerovsko, s. 7–9.

102/ Šlo především o dluhy, které předchází majitelé nadělali u sirotčího úřadu města Přerova. Podle dluhopisu z 26. 7. 1862 šlo o částku 4 000 zl., dluhopis z 19. 2. 1869 uvádí částku 5 000 zl., dluhopis z 8. 7. 1870 částku 2 000 zl. a dluhopis z 18. 4. 1870 opět 2 000 zl.

103/ Z ostatních dluhů váznoucích na mlýně dlužil J. Doležel částku 4 644 zl. 54 kr. přerovské záložně, advokátu Ludwigu Müllerovi v Přerově částku 3 000 zl., tutéž částku Gertrudě Dvořákové, bratřím Naschovým 1 000 zl. atd.

104/ Uvedená čísla uvádí Odevzdací list po zemřelém J. Doleželovi z 18. 3. 1884. Uložen ZAO – SOKA Přerov, fond Okresní soud Přerov, k. č. 262 – pozůstalostní spis J. Doležela.

105/ Jak nám sděluje opis listiny o rodu a křtu ze 4. 10. 1869. Viz ZAO – SOKA Přerov, fond Okresní soud Přerov, k. č. 262 – pozůstalostní spis J. Doležela. Z této pozůstalosti pak pocházejí všechny dále citované písemnosti.

Číslo tříd. kn. 4

Školní rok 189 1/2.

Roční vysvědčení.

Dvořák Maximilian: Pierova na Moravě
 narozen y dne 30. června 1877, katolického
 náboženství, žák třetí třídy škol měštanských v Přerově, dostává tímto za
 školní rok 189 1/2. následující známky:

Měrné chování úplně přiměřené

Přímlost vytvářala

Z jednotlivých předmětů učebních:

z náboženství	velmi dobře	7. kláš. Pavlových
z českého jazyka vyučovacího a z písemnosti	dobře	} Šimík
z zeměpisu	dobře	
z dějepisu	velmi dobře	
z přírodopisu	velmi dobře	12. J. J. J.
z přírodopysku	velmi dobře	12. J. J. J.
z počtů a z jednoduchého vedení knih	velmi dobře	} V. Novotný
z měřictví a z měřického kreslení	velmi dobře	
z kreslení volnorukého	velmi dobře	
z krasopisu		
ze zpěvu	velmi dobře	V. Novotný
ze ženských prací ručních		
z tělocviku	velmi dobře	P. J. J.
z jazyka německého	velmi dobře	J. J. J.
z jazyka francouzského		

Zevnějšok písemných prací: pořádkový

Počet zaměřených hodin učebních: 0, z nichž neomluveno: 0

Toto vysvědčení platí jako vysvědčení propouštěcí.

Ředitelství škol měštanských v Přerově dne 30. července 1892.

F. Šimík
ředitel.V. Novotný
ředitel.

Kauč. akce a kauce. akce společnosti v Přerově.

1841. Při sčítání obyvatel v roce 1869 figuroval už jako majitel mlýna; otec Vavřínek tedy někdy před tímto datem zemřel, zatímco matka Mariana je vedena jako vdova – výměnkářka.^{106/}

V roce 1866 se Gertruda objevila v Doleželově domácnosti, případně v stále ještě jím vlastněném hostinci, jako služka. Jak už to bývá, stárnoucí, ovšem výřečný muž se do mladé dívky zahleděl. Z jejich vztahu se nejprve dne 18. února 1867 narodila dcera Augusta a o dva roky později (31. prosince 1869) druhá dcera Marie Amálie. Konečně po dalších několika letech, dne 30. června 1877, se narodil syn Maxmilián. Uvedená data svědčí o tom, že nešlo o jednorázové vášnivé vzplanutí zralého muže, ale o dlouhodobý, patrně láskyplný vztah. Všechny děti se narodily v Olomouci na Nové ulici, tehdy samostatné části zmíněného města.^{107/}

V souvislosti s celou záležitostí, když pomineme nepochybně odsuzující reakce okolí, se naskytá řada těžce zodpověditelných otázek. Žila např. mladá Gertruda trvale v Doleželově domácnosti? Pokud ano, žila tam trvale i jeho zákonitá manželka? Pokud ano, smířila se s nevěrou svého manžela? Nebo žila jinde, protože v několika dokumentech Gertruda vystupuje jako Doleželova hospodyně? Kde žily a byly vychovávány zmíněné děti? Navázal J. Doležel zmíněný vztah také proto, aby získal dědice, protože jeho synové z legitimního manželství již dříve zemřeli? Těžko říci.

V každém případě však J. Doležel choval ke své nemanželské partnerce hluboký vztah a stejně tak ke svým dětem, jak můžeme dedukovat ze skutečnosti, že se je všechny snažil postupně legitimizovat. Nejprve to byly obě dcery, které listinou ze dne 21. března 1876 spolu s manželkou[!] adoptoval,^{108/} takže od uvedené doby mohly nosit příjmení Doležel, případně Dvořák – Doležel. Zvolená forma byla poněkud zvláštní, protože musel získat souhlas manželky. Zda ta jen trpně vyhověla přání svého muže a jak třeba komunikovala s matkou všech dětí, která k adopci musela dát také souhlas, zůstává skryto.

Složitěji se vyvinula situace kolem nezletilého Maxmiliána Dvořáka. Josef Doležel, který zemřel dne 8. června 1882, zanechal obsáhlou poslední vůli.^{109/} V jejím úvodu píše o tom, že „otec nebeský“ jej postihl dlouhou a těžkou nemocí. Přál si být pochován v hrobce, kterou má vystavět stavitel F. Lazar a na kterou odkázal rovných tisíc zlatých. Dědicem celé-

106/ ZAO – SOKa Přerov, obec Horní Moštěnice, sčítací operát 1869, č. domu 123, digitalizovaný archiv, skeny č. 356, 357 a 358.

107/ Je pravděpodobné, že v místě žili nějakí příbuzní. Sčítací operát Nové ulice z roku 1869 se sice nedochoval, ale ve sčítacím operátu z roku 1880, v domě č. 15, kromě jiných obyvatel, nacházíme domácnost Františka a Vincencie Dvořákových. Muž se narodil 26. 6. 1814, manželka v dubnu 1817. V kolonce povolání je uvedeno jen lakonické soukromník. Mohlo by tedy jít o Gertrudiného strýce a tetu, resp. vzhledem k datu narození Františka Dvořáka by mohlo jít o bratra Gertrudina již zemřelého otce Vavřínce. V domácnosti nejsou uvedeni žádní další členové, což by naznačovalo, že děti žily s matkou v Přerově – otázkou je, zda přímo v Doleželově domácnosti.

108/ Potvrzena byla c. k. Krajským soudem v Olomouci dne 4. 4. 1876 č. 4067.

109/ Nese datum 22. 5. 1882. Uložena v pozůstalostním spisu J. Doležela.

ho jmění, tj. především mlýna č. 602 a dalšího majetku (uvádí jakousi paseku, akcie, domek v Rokytnici a další) se má stát „*můj nemanželský syneček Maxmilián Dvořák, kterého jsem byl s paní Gertrudou Dvořákovou zplodil a který se přišťe Maxmilián Doležel psáti má*“. V držení mlýna má nastoupit až ve svém 24. roce a teprve poté má svým sestrám do šesti měsíců vyplátit každé 10 000 zl. Jeho zákonitě manželce se má po Doleželově smrti jako dobrovolný dar vyplácet ročně 400 zl. až do smrti jmenované. Stejná částka byla určena ročně pro potřebu obou dcer, syna i jejich matky, která na zakoupení mlýna „položila“ 3 000 zl.

Nebudeme zde rozebírat celou závěť J. Doležela, ale v jejím závěru uvádí, že „*všechno zlato a stříbro jsem rozdělil za životabytí mezi mé dítky, nezuřstalo nic*“. Dále: „*Všechn nábytek jsem daroval mé hospodyně Gertrudě Dvořákové též za životabytí*.“ Uvedená pasáž naznačuje, že jmenovaná žila v domácnosti J. Doležela trvale, zatímco manželka Josefa samostatně někde jinde.

Co se týče přání zesnulého legitimizovat nemanželského syna, zůstalo nevyslyšeno. O jeho vyplnění se pokusil zejména někdejší Doleželův společník v podnikání Eduard Kokora, který se posléze také stal poručníkem nezletilého Maxmiliána. V tom smyslu napsal více dopisů na příslušné orgány, např. 4. listopadu 1892 se obrátil na Okresní soud v Přerově, v němž celou záležitost rekapituloval. Končil tím, aby okresní soud jeho žádost přijal a přes krajský soud aby byla postoupena až k císaři Františku Josefovi I., který by cestou milosti mohl rozhodnout o změně Dvořákovy příjmení. Dokonce uváděl, že ještě za Doleželova života s tím souhlasila jeho právoplatná manželka a že prý by se sama pokusila dotyčného adoptovat, jak se o tom po smrti manžela vícekrát na veřejnosti vyjádřila. Její odhodlání ale zmařila smrt na konci roku 1889. Kokorův záměr s případnou císařskou milostí v dané věci ale nevyšel a Doleželův syn nesl až do smrti jméno své matky Dvořák.

O tom, že Josefa Doleželová chtěla po smrti manžela adoptovat jeho třetího nelegitimního potomka, můžeme pochybovat. Naše pochybnosti vyplývají z toho, že už dne 17. srpna 1882 podala na okresní soud rozklad, jímž chtěla zneplatnit testament zemřelého Josefa Doležela, zejména ve věci určení nemanželského syna M. Dvořáka univerzálním dědicem. Ve svém tažení vystřídala dokonce několik advokátů,^{110/} ale bez úspěchu. Nakonec se dne 13. září 1883 dostavila k Okresnímu soudu v Přerově, kde s ní byl sepsán protokol, že odstupuje od všech právních pří ve věci zneplatnění závěti jejího zemřelého manžela, pokud jí bude zachována renta ve výši 400 zl. ročně.

110/ Sepisovatelem jejího prvního odporu byl přerovský Jan Vater, který byl vystřídán Dr. Antonem Rygerem z Holešova. Tento advokát německého původu byl ve veřejném prostoru známou osobností, zemským a později i říšským poslancem. Zároveň byl německým nacionalistou. Jen pro zajímavost lze uvést, že pocházel z mlýna v Napajedlích. Více o něm MALÍŘ, Jiří a kol.: *Biografický slovník poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861–1918*. Brno 2012, s. 576–577.

Mezitím se rozhořel jiný právní spor, a to mezi bývalou Doleželovou hospodyní Gertrudou Dvořákovou a jejím bratrem Josefem Dvořákem, mlynářem v Horní Moštěnici. Ten byl ustaven dočasným poručníkem svého synovce Maxmiliána a zároveň správcem mlýna č. 602 v Přerově, aby totiž mlýn řádně fungoval a přinášel pro svého nedospělého majitele patřičný zisk. Ovšem milé Gertrudě se po několika měsících začalo zdát, že bratr ve mlýně nehospodář ve prospěch pozůstalých, ale spíše ve prospěch svůj.^{111/} Postupně na něj zaslala k okresnímu soudu několik stížností, jako 31. března 1884, kdy uvádí,^{112/} že poručník „sebral ve mlýně č. 602 v Přerově do pozůstalosti patřícího, co kde bylo, co vůbec sebrat mohl a odvezl vše domů do svého mlýna a pro svou potřebu zužitkoval“. Soud posléze Josefa Dvořáka skutečně správy mlýna i poručnictví zbavil a od roku 1885 se poručníkem nad nezletilým Maxmiliánem stal již zmíněný Eduard Kokora. Doleželův mlýn č. 602 pak směřoval k pronájmu a posléze k prodeji v dražbě,^{113/} kdy jej koupil Ignác Heger. To už ale je jiná historie.

A jak dopadli protagonisté našeho příběhu? Josefa Doleželová, právoplatná manželka, zemřela dne 2. prosince 1889 v Přerově v domě č. 158.^{114/} Starší Doleželova dcera Augustina žila ještě v roce 1906 v Přerově jako soukromnice a zůstala patrně svobodná. Její sestra Marie se v blíže neznámém roce provdala^{115/} a v roce 1906 byla manželkou okresního zvěrolékaře v Plzni jménem Kotík.^{116/} O matce všech tří dětí Gertrudě Dvořákové nic dalšího nevíme.

Co se týče Maxmiliána Dvořáka, dokončil v Přerově měšťanskou školu^{117/} a od podzimu 1892 již studoval na tamní hospodářské škole. Okresní soud jako dohlížecí orgán si čas od času vyžadoval zprávy o jeho studiu,^{118/}

111/ Mohla to být i pravda, protože Josef Dvořák měl velkou rodinu. Sčítací operát pro Horní Moštěnici z roku 1880 u něj uvádí šest dětí, což nebylo konečné číslo. Při dalším sčítání v roce 1890 ale celá Dvořáková rodina z Horní Moštěnice mizí, na mlýně dožívala jen matka Mariana Dvořáková, narozená buď v roce 1810 nebo 1813 (žila tam i při předchozích sčítáních).

112/ Stížnost sepsal advokát Novotný z Přerova.

113/ Na prodej mlýna začal naléhat zejména Josef Dvořák, viz jeho obsáhlý přípis ze 7. 4. 1884. Celá záležitost asi už byla v chodu, protože s datem 12. 4. 1884 je dochován návrh kupní smlouvy ze strany manželů Ignáce a Karolíny Hegerových. Podle úředního odhadu z 22. 4. 1884 měl mlýn s celým příslušenstvím hodnotu 63 963 zl. 80 kr. Hegerovi se posléze také stali majiteli mlýna.

114/ Viz její pozůstalostní spis, v němž je uložena i její poslední vůle z 23. 7. 1888 s dodatkem z 18. 10. 1889. Podle ní vše odkázala neteři Josefě Rozvadovské, už vdově po železničním úředníkovi. Dědictví to nebylo nijak lukrativní. Po vypořádání všech odkazů a poplatků činilo 195 zl. 90 kr. Citované písemnosti uloženy ZAO – SOKA Přerov, fond Okresní úřad Přerov.

115/ Pokud by platilo ustanovení závěti J. Doležela, totiž že obě dcery se mohou vdát až po dovršení dvacátého roku života, pak by se Marie mohla provdat až po roce 1890.

116/ Tyto údaje jsou uvedeny v protokolu z 9. 2. 1906, uloženém v pozůstalostním spise J. Doležela. Předmětem jednání byla nově zjištěná částka 161 zl. 3 ½ kr. z někdejšího majetku jejich otce.

117/ V pozůstalosti jeho otce je uloženo Maxmiliánovo vysvědčení z 30. 7. 1892.

118/ Jan Adamec, ředitel střední hospodářské školy, tak 1. 3. 1893 uváděl: „Mimořádný chovaneček Max. Dvořák první semestr s dobrým prospěchem odbyl a mravnosti i pilnosti se vyznamenává, takže lze očekávati, že při dosavadní pilnosti ústav s dobrým prospěchem absolvuje.“

Má poslední vůle

Poněvadž smrt jistá, hodina ale její nejistá
jest a bůh otec nebeský mne krom toho dlouho
a těžko nemoci postizeti ráčil, umínil jsem sobě
já níže podepsaný Josef Doležel majitel mlýna
Přerovského při dobré rozvaze a zdravém rozumu
následovně svým pozemským jménem poručiti

Předně sděluji ať duši bohu od kterého
jsem je prodorabnut, a tělo zemi z které posléze přejí
sobě by dle katolického ritusu a do rodinné hrobky
kterou pan J. Lazar stavitel pro mou rodinu ve
slaveti má a na kteroužto jeden tisíc zlatých
vynýti, dle mého staru pohřbeno bylo

Mé celé jmění splyne ve mlýn číslo 602, ne-
smi byli tedy nikterak drobeno, aby se mlýn i
rodina zachovala a dědicem tohoto mlýna číslo
602f a vcelku jiného jakéhokoliv jmění jmění jako
chalupy, paseky, akcie, domku židovského
domku v Roketnici a podobného / stane se můj
nemanželský syn nárek Marmilian Dvořák, kte-
rého jsem byl s p. Gertrudou Dvořákovou
dcerou prozvěměl Pavlínou Dvořáku mlý-
náři v Mostěnici byl splodil a který
se přistě Marmilian Doležel psati má, což já sobě přejí
a ho též co mé vlastní dítě k tomu opovažuji.

právní nemají, čímž já podle této zá-
věsti, že kdyby věchní by zanechali svých vě-
stí, by potomku administraci měli, mým tento
člásek v Přerově, by celý spítal msta Přerova
co majetek připadl. - Kdyby se až do prostu-
ryna více ušetřilo jako jen dluhy splatili,
bude tato aspoň samým devcátum příslušet
Maximilian nikdy více jako mým dostati
nemá

Věchno glato a strážu jsem rozdělil za tři
vobyli, mezi mé dítky neustalo nic.

Věchno nábytek jsem daroval
mé hospodyně Gertrude Dvořákové
léž zaživobyli a mé děti o maji pro
mé smrti veřejně prodal, patřící
zapracoval

Na důkaz všeho toho jsem toto
sám vlastnoručně sepsal i podepsal
v Přerově dne 22. února 1882

Jos. Polzeš v.

Eröffnung und Kundmachung am 10 Juni 1882
Laut dem gesetzten h. b. gerichtlichen
L. S. Girkovsky m. p.

Collationiert und mit dem. eingetragenen

1.

které ukončil v roce 1895. Zřejmě v roce 1900 se neznámo jak dostal do Vlachova Březí v jižních Čechách (okres Prachatice), když v sčítacím operátu z uvedeného roku je zaznamenán jako svobodný, českého jazyka, bydlící na čp. 1, což byl tamní zámek. Dále byl veden jako příručí polního hospodářství na tamním velkostatku, patřícího tehdy šlechtici Josefu Herbersteinovi.^{119/} Následně jeho stopy mizí, jen ve vzpomenuťm řízení z roku 1906 je uvedeno, že pobývá v Ptují ve Štýrsku^{120/} a je účetním. Konečně v Jubilejním almanachu^{121/} hospodářské školy v Přerově z roku 1925 je pak u Maxmiliána Dvořáka uvedeno, že zemřel jako hospodářský úředník ve Vlachově Březí v Čechách (okres Prachatice). Zda to bylo před 1. světovou válkou, během ní nebo až po ní, už jsme nezjistili.^{122/}

Závěr

Cestovali jsme tedy časem za poznáním života jednoho člověka. Jeho někdejší spolupracovník Eduard Kokora jej několik let po jeho smrti charakterizoval takto: *Zemřelý byl „měšťanostou zde v Přerově, že byl organizátorem u Vzájemné pojišťovny v Brně pro Moravu, že v Přerově byl oblíbený a vážený pro svou přímou, ráznou a poctivou povahu, dále že byl několik roků společníkem firmy Doležel a spol. a mimo toho byl ve správní radě akciového pivovaru v Přerově a konečně že byl členem ředitelstva v záložně až do své smrti“.*^{123/} Je zřejmé, že jsme tuto charakteristiku na předchozích stranách podrobněji rozvedli a doložili reáliemi. Byl-li dosud Josef Doležel celkem okrajovou postavou a v omezeném časovém horizontu znám jen jako průmyslník v Přerově, spojili jsme s ním některé jiné indicie ze zdánlivě nesouvisejících oblastí. Nově tak můžeme Josefa Doležela prezentovat jako osobnost, která se nebála vstupovat na nepříliš jistá pole začínajících

119/ Za zjišťování údajů k pobytu M. Dvořáka ve Vlachově Březí děkují Mgr. Petře Stejskalové, vedoucí tamní knihovny, a paní Libuši Kropáčkové, zabývající se místní historií. Ve sčítáních z roku 1910 a 1921 M. Dvořák uveden není.

120/ Hraběcí rod Herbersteinů, vlastníci velkostatek Vlachovo Březí od roku 1858 do roku 1945, pocházel právě z jižního Štýrska, jejichž rodinné sídlo – zámek se nacházelo v městě Ptuj, poblíž hranic s dnešním Chorvatskem, na řece Drávě. V době Dvořákova tamního pobytu mělo město téměř 4 000 obyvatel, z toho 2 630 Němců a 621 Slovinců. Bylo sídlem hejtmanství, s řadou památek, včetně těch z doby římské, se školami, rozsáhlými vinicemi a také s významným obchodem s vínem. Viz *Ottův slovník naučný*, 20. díl, Praha 1903, s. 953; podobně k Herbersteinům *Ottův slovník naučný*, 11. díl, Praha 1897, s. 145–146.

121/ KOLEKTIV: *Jubilejní almanach. Padesáté výročí zemské vyšší hospodářské školy v Přerově 1875–1925*. Přerov 1925, s. 19 (přehled absolventů).

122/ V kolektivní monografii STARÝ, Václav (ed.): *Vlachovo Březí 1538–1988*. Vlachovo Březí 1988, není jeho jméno vzpomenuť. V seznamu padlých na tamním pomníku z 1. sv. v. rovněž uveden není, stejně tak nebyl ani v legiích. Viz publikace FENCL, Pavel–VOŘÍŠKOVÁ, Markéta: *Oběti první světové války v okrese Prachatice a jejich pomníky*. Prachatice 2018; KOLEKTIV: *Českoslovenští legionáři rodáci a občané okresu Prachatice*. Prachatice 2000. Jako zemřelý v místě není uveden podle sdělení matrikářky ani v tamní matrice zemřelých za léta 1906 až 1925.

123/ Přípis E. Kokory z 9. 12. 1892, uložený v pozůstalostním spise J. Doležela.

Havníck okresi soude!

J. Jan Josef Polzeil vlastník mlýna
čís. 602. o Štírovi zemřel dne 1. června
1882 zanechav poslední vůli a že dne
22. května 1882. v prvopisu uloženou v
pojistatelských spisech u tohoto star.
ního soudu, v které na svého univer.
zálního dědice svého nemaximálního
syna Maximiliána Kethoda Dvořáka,
umozněného od paní Julinky Dvořá-
kové, dceru po zemřelém Vavřinci
Dvořákově mlýnárce v Horní Hoště-
nici, dne 30. června 1877 na čestě uli-
ci v Olomouci ustanovil s tím že.
vzkem, že po uplynutí 24. roku
svého stáří mlýn č. 602. o Štírovi
převléti, a svým následníkem Augustíně
Karii, adoptované Polzeilové, a Karii
duňatli, již adoptované Polzeilové ka-
že 10000 zl. Kč vyplatili má, a mohl.
býval pro případ ten, kdyby syn
Maximilián Kethod Dvořák do toho času
zemřel, sestry tyto jeho.

manželka zemřelého p. Josefa Polixěla,
paní Josefa Polixělová, byla by majitelka
sama se pokusila o to, aby pomocí a
doplace, na základě právní a vůle
Josefa Polixěla v jeho posledním poří-
zení vyslovení, i na základě jejího
vládního prohlášení, kterým by byla i
přímým a úředně dala, jakox že vždy
prohlašovala istu i soukromně, obda-
žel svůj poručení mávo navštívit rodinu
jeho svého otce p. Josefa Polixěla, prá-
vi jako se to se svolením jejího stalo
oběma staršíma sestrama svého poru-
čení. V smyslu tomto se paní Josefa
Polixělová vícekrát vyslovila, a proto
náhlá smrt překazila uskutečnění
téhož jejího smyslu.

Vásledkem jejího předčasného umra-
tí není možno splnění shora vyslo-
veního právního právní svého poručení,
a v jeho rodině ohledně učiněny jsou,
na rodinného dočítati jinak nežli na
losti jeho Veličenstva Císarce ve smyslu
162. ob. z. obc.

Já podepsaný Eduard Kokora jakox
to poručník mexl. Maximiliána Melhoda

Dvořákova prohlášení výpovědi, že s tímto
přáním svého poručenice úplně souhlasí,
sím, a je za úplně odůvodněné považová-
no.

Za tou příčinou prosím společně smat-
kou svého poručenice, paní Gertrudy
Dvořákovou uctíti:

Hlavní okresní soud, jakožto
úřadu poručenskij, račť toto vy-
jádření moje schváliti, a pak prosbu
tuto odestaviti k krajskému soudu
za příčinou legitimace mého poručen-
ce, a uctíti Maximiliána Václava Dvořáka
nejvyšší milostí Jeho císařského a králov-
ského, apoštolského Veličenstva s tím si,
čínkem, aby týž místi směl jemu své-
ho nemělného nemaučelského otce, mělo-
sti, a ku přánívém vyřázení odporučiti.

V Praze, dne 4 listopadu 1892.

M. Dvořák
Gertruda Dvořáková

podnikatelských oblastí. Objevili jsme jej jako pojišťovacího agenta, který přibližně od roku 1845 napomáhal oblast pojišťovnictví rozsáhlou praktickou činností v terénu vůbec rozvinout; důležité přitom je, že pracoval především na venkově a pomáhal tam prolomit meze vesnického konzervativismu. Zároveň, po roce 1860, se věnoval praktické zemědělské osvětě a vzdělávání rolníků prostřednictvím hospodářských spolků a škol. Nakonec, v posledních letech života, dal svému zájmu o venkov a jeho obyvatele výraz i tím, že se stal společníkem továrny vyrábějící pro rolníky zemědělskou techniku, jejímž prostřednictvím rolník mohl lépe obhospodařovat půdu, zpracovávat plodiny z ní vzešlé, zvyšovat výnosy, šetřit svou pracovní sílu a v konečném důsledku všech těchto faktorů zlepšovat svůj ekonomický příjem a tím zvyšovat i svůj společenský statut a politický vliv.^{124/}

Objevili jsme dále Josefa Doležela jako vlasteneckého Moravana, který, zejména v 60. letech 19. století, napomáhal zvyšovat vliv českého národního hnutí ve svém okolí. Zároveň to byl člověk společenský a družný, známý jako výborný řečník. Svým způsobem překračoval i dobovou společenskou konvenci, když se nebál veřejně hlásit ke svým nemanželským dětem a legitimizovat je. S úsměvnou nadsázkou tak můžeme prohlásit, že směřoval k trendu, který je dnes zcela běžný.^{125/} Doležel byl zároveň člověkem kreativním, který se nebál přecházet z jedné podnikatelské sféry do druhé, aniž mu to zřejmě dělalo nějaké větší potíže.

Shrneme-li všechny aktivity Josefa Doležela, pak je zřejmé, že svůj dočasný pobyt na zemi neprohospodařil. Jsme zároveň rádi, že z nicotného faktu, uvedeného u jednoho z obyvatel Horní Moštěnice v roce 1869 (agent) se nám podařilo vytvořit jeho celkem plastický obraz a představit jej dnešní době, i když jsme si vědomi, že ještě mnoho skutečností z jeho života zůstává skryto.^{126/}

124/ K problematice všeobecně KRAVÁČEK, František: *Nástin organizační a podnikatelské činnosti českého rolnictva na střední Moravě ve 2. polovině 19. století*. In: Sborník prací Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Historie 3, 1976, s. 5–56. Nejnověji k době a prostředí, v níž J. Doležel žil a pohyboval se, více KOLEKTIV: *Čas změny. Moravský a slezský venkov od zrušení poddanství po Velkou válku*. Praha 2021.

125/ Autorovi je ovšem poněkud líto jeho manželky Josefy Doleželové, která mu zachovala loajalitu doslova až do hrobu. Za to zaslouží náš obdiv.

126/ Náš zájem vzbuzuje např. poznámka, kterou neznámý zapisovatel učinil v úmrtní knize u jména Josefa Doležela, kdy (v závorce) připsal: „*vulgo Ivan*“. Jak ji máme interpretovat? Nepochybně znamená, že dotyčně byl pod ní v přerovské společnosti nebo aspoň její jisté části dobře znám. Pocházela ale tato přezdívka z Doleželova členství v nějaké stolní společnosti, nebo byla odrazem nějakých jeho rusofilských či slovanských ideových sklonů? Víme, že takové tendence se v Přerově od 60. let 19. století v Přerově objevovaly; bohužel je nemáme doloženy konkrétnější studií. Naposledy na ně upozornil J. Lapáček v článku *Vyloučen pro nemravnost a poučování jiných o věcech nemravných. Přerovské gymnázium a město v druhé polovině 19. století*. In: Střední Morava 50, 2020, s. 94–102. Uvádí, že širitelem slavianofilství v městě byl např. František Oščádal, profesor historie na přerovském gymnáziu. Ale blízko k němu měl i lékárník Hynek Psota, jemuž učarovalo ruské, resp. slovanské divadlo. Jen pro zajímavost: V Doleželově pozůstalostním spise se nachází účet z lékárny U zlatého orla, patřící právě H. Psotovi. Jím se jmenovaný dne 1. 10. 1882 přihlásil s pohledávkou vůči již zemřelému J. Doleželovi,

Dědicové po p. Jos. Doleželovi v Přerově Má čáti

PRVNÍ PŘEROVSKÉ STROJNICKÉ TOVÁRNĚ A SLÉVÁRNĚ

EDU. KOKORY & M. WALDMANNA

V PŘEROVĚ.

Splatné u nás v Přerově. Lhůta 14 dní, po jejíž vypršení čítají se úroky. — Platí-li se v 8 dních, čítají se 1/10 úroky. Opravy strojů jakož i jednotlivé částečky platí se hned bez úroky.

Kolaři jsou Vám po Vaší vůli, na Vás účet i Váš nebezpečnost!

		Kčlpr.		zl. kr.		zl. kr.	
1.	oleje na stroje	15	44	-	6	60	
2.	1 lité okno železné	82	14	-	11	48	
4.	1 " " "	87	14	-	12	18	
14.	5 litych oken	196	14	-	27	44	
květen 17.	1 okno lité				57	70	
					1	53	
					59	53	

Neuvolněné splátky měř ty, které jsou přímou na nás zasílány nebo zaproseny naším úředním zvláštním k přijímání peněz opředěných.

- ④ Účet z továrny Eduarda Kokory na dodávku různých materiálů a součástek do Doleželova mlýna. Zdroj: SOKA Přerov

když mu od 30. 10. 1881 do 15. 4. 1882 dodal postupně 46 lahví jakési vody a 23. 4. 1882 další prášky, v celkové hodnotě 14 zl. 08 kr.

*
Předložená práce vznikla na základě institucionální podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace poskytované Ministerstvem kultury (DKRVO, MK000094862).

František Všeticka

V hranické vojenské nemocnici

Konfrontace teorie a praxe je jednou z nejošidnějších a nejnezbytnějších záležitostí. Plně si ji začala uvědomovat židovská dívka Edith Steinová v roce 1915 po návratu z vojenského lazaretu v Hranicích na Moravě. Nešlo však jen o uvědomování si, ale o hluboký prožitek, jenž ji nejen poznamenal, ale bezprostředně zasáhl i její myšlení a tvorbu.

Roku 1911 byla Edita Steinová přijata na univerzitu v rodné Vratislavi (tehdy Breslau, dnes Wrocław). Během studia se seznámila s Husserlovou prací Logické zkoumání, což ji podnítilo k tomu, že roku 1913 přešla na univerzitu v Göttingen, kde zakladatel fenomenologického filozofického myšlení vedl katedru filozofie. Měla přitom velké štěstí, neboť v téže době přednášel na göttingenské univerzitě jako host Max Scheler, který ji podobně jako Husserl ovlivnil. Rozhodující vliv měl však prostějovský rodák Edmund Husserl, jehož způsob myšlení a argumentace ji natolik podmanil, že se rozhodla u něj vypracovat rigorózní práci. Její téma ji už delší dobu pronásledovalo, šlo o téma vcítění, jež z hlediska fenomenologického do té doby ještě nikdo nezpracoval. Práci začala roku 1914, což je zároveň rok, kdy vypukla první světová válka, jež narušila její záměry.

Přihlásila se do ošetrovatelského kurzu pro studentky, organizovaného Červeným křížem. Jako dobrovolná zdravotní sestra očekávala své zařazení, jehož využila k vykonání státní zkoušky, k níž došlo v lednu 1915 v Göttingen. Zkoušku z německého jazyka a literatury, filozofie, pedagogiky a historie složila s vyznamenáním. Posléze byla poslána do rezervní vojenské nemocnice pro východní frontu v Hranicích na Moravě. Měla tehdy dvacet čtyři let a do nemocnice odjela přes zákaz matky, která byla po manželově smrti pánem rodiny a podniku (Steinovi měli ve Vratislavi prosperující dřevařskou firmu).

V hranické vojenské nemocnici působila pět měsíců, od 7. dubna do 1. září 1915. Rezervní vojenská nemocnice pro východní frontu byla umístěna nejen v komplexu vojenských výchovných ústavů, ale také ve školách, veřejných budovách a nově vystavěných dřevěných barácích. Editina práce byla velmi namáhavá a nebezpečná, neboť působila také v tyfovém oddělení. Ve své službě byla obětavá a důsledná. V červenci bylo její zdraví už natolik podlomené, že jí doporučili dovolenou.

Ve volných chvílích se v Hranicích učila řecky, poněvadž řečtina byla na göttingenské univerzitě podmínkou pro přijetí k doktorátu. Po návratu tuto zkoušku složila. Zcela výjimečně poznávala také nejbližší okolí; když ji navštívila sestra, vypravily se spolu na hrad Helfštýn.

🕯 Edith Steinová

Budoucí svěťice, jež byla papežem Janem Pavlem II. svatořečena, se v té době přikláněla k ateismu. Ve vzpomínkové knize *Ze života jedné židovské rodiny* s nelibostí líčí, jak se katoličtí kněží formálně zachovávali k raněným a nemocným: „Někdy přišel na sál polní kaplan v uniformě a procházel mezi řadami lůžek. Musím říci, že nebudil přílišnou důvěru; také jsem nikdy nezaznamenala, že by se byl u někoho zdržel o chvílku déle. Nikdy jsem nezažila, že by byl přinesl nemocnému svaté přijímání nebo mu udělil pomazání.“

Edita Steinová tehdy věřila ve vítězství Německa, byla v té době prostoupena prusko-židovským válečným entuziazmem. Česky neuměla a český postoj k válce nechápala. V těchže vzpomínkách si mimo jiné poznamenala: „Na pomoc obyvatelstva městečka se... nedalo spoléhat. Češi se dívali na Němce s jistou nevraživostí. Jestliže jste se někoho na ulici zeptali na cestu, nedostali jste odpověď. Nemocnice, ve které pracovaly německé sestry, nedostávaly žádné dary od obyvatel města. Byly jsme odkázané jen na pomoc z vlasti. V téže době, kdy jsme ošetřovaly raněné i ze samotných Hranic, jejich hezky oblečená děvčata trávila volný čas při koncertech na lázeňské kolonádě.“ Ke korekci těchto jejich postojů došlo až později.

Začátkem září 1915 se Edita vrátila domů; celou cestu, jakož i dříve, přemýšlela o tom, zda přerušení jejího univerzitního studia a odborné

Úřady

- 1 Ředitelství a správa
- 2 Záměstí národního bezpečnosti
- 3 C. a. p. úřad
- 4 Soudní úřad
- 5 C. a. p. úřad
- 6 Správa a kontrola
- 7 C. a. p. úřad
- 8 C. a. p. úřad
- 9 C. a. p. úřad

Školy

- 10 C. a. p. úřad
- 11 C. a. p. úřad
- 12 C. a. p. úřad
- 13 C. a. p. úřad
- 14 C. a. p. úřad
- 15 C. a. p. úřad
- 16 C. a. p. úřad
- 17 C. a. p. úřad
- 18 C. a. p. úřad

Náboženské a restaurace

- 19 Restaurace
- 20 Restaurace
- 21 Restaurace
- 22 Restaurace
- 23 Restaurace
- 24 Restaurace
- 25 Restaurace
- 26 Restaurace
- 27 Restaurace
- 28 Restaurace
- 29 Restaurace

Továrny a závody

- 30 Továrna
- 31 Továrna

Kostely

- 32 Kostel
- 33 Kostel
- 34 Kostel
- 35 Kostel
- 36 Kostel
- 37 Kostel
- 38 Kostel
- 39 Kostel
- 40 Kostel
- 41 Kostel
- 42 Kostel
- 43 Kostel
- 44 Kostel
- 45 Kostel
- 46 Kostel
- 47 Kostel
- 48 Kostel

Lázně

- 49 Lázeň
- 50 Lázeň
- 51 Lázeň
- 52 Lázeň
- 53 Lázeň
- 54 Lázeň
- 55 Lázeň
- 56 Lázeň
- 57 Lázeň

Sady

- 58 Sad

Různé

- 59 Různé
- 60 Různé
- 61 Různé
- 62 Různé
- 63 Různé
- 64 Různé
- 65 Různé
- 66 Různé
- 67 Různé
- 68 Různé
- 69 Různé
- 70 Různé
- 71 Různé
- 72 Různé
- 73 Různé
- 74 Různé
- 75 Různé
- 76 Různé
- 77 Různé
- 78 Různé
- 79 Různé
- 80 Různé
- 81 Různé
- 82 Různé
- 83 Různé
- 84 Různé
- 85 Různé
- 86 Různé
- 87 Různé
- 88 Různé
- 89 Různé
- 90 Různé
- 91 Různé
- 92 Různé
- 93 Různé
- 94 Různé
- 95 Různé
- 96 Různé
- 97 Různé
- 98 Různé
- 99 Různé
- 100 Různé

PLÁN MĚSTA HRANIC

ROKU 1906

KRESIL

V. J. JONÁŠ, ÚR. AUTOR. STAVITEL V HRANICÍCH

V. BARTOVSKÝ: HRANICE,
STATISTICKO-TOPOGRAFICKÝ NÁSTIN

PŘÍLOHA I.

TISKARNA DR. J. J. JONÁŠA V HRANICÍCH

- ❶ Pohlednice Hranic, 1903
- ❷ Plán města Hranice, 1906

práce vůbec bylo nezbytné. Vnější události tento problém vyřešily za ni, neboť v létě 1915 se haličská fronta posunula daleko na východ a ona sama nebyla už do služby povolána. Vrátila se ke své doktorské práci o vcítění, jež dostala konečný název *K problému vcítění*.

Původní verze rigorózní práce zahrnovala sedm částí; Edita ji však dopsal ve válečných časech, kdy byl nedostatek a drahota papíru, takže musela svůj spis zestručnit. Ze sedmi částí vyřadila čtyři a zbývajícím text vydala vlastním nákladem roku 1917. Vyřazená čtveřice se časem ztratila, byla patrně zničena za nacistické éry. Editina představa vcítění se vlivem její ošetřovatelské práce, kde potřeba citu a vcítění byla na prvním místě, nepochybně zkonkrétnila a upřesnila. V její práci o tom svědčí nejedna stránka, na níž je ovšem pojetí citu a vcítění převedeno do akademického a filozofického jazyka, konkrétně do fenomenologické mluvy: „Vím o smutku druhého, tj. buď jsem tento smutek ve vcítění uchopila, ale již nežiji tímto ‚náporným‘ aktem, nýbrž spokojuji se nyní s prázdným věděním, anebo o tomto smutku vím na základě sdělení: pak je mi dán nenázorně, avšak tomu, kdo sdělení pronáší, je dán názorně – je-li to sama osoba, která prožívá smutek, pak je jí smutek dán originárně v reflexi; je-li to někdo třetí, uchopuje jej neoriginárně ve vcítění – a o této jeho zkušenosti mám já opět zkušenost, tj. uchopuji ji ve vcítění.“

Ve své doktorské práci byla Edita ještě fenomenoložkou (jistou dobu pracovala jako vědecká asistentka u Edmunda Husserla), po příklonu ke katolicismu, který nastal od roku 1921, její fenomenologie splývá s tomismem. K nejvýznamnějším dílům tohoto druhého období patří *Časné a věčné bytí* a *Věda kříže*.

Život Edith Steinové ukončili nacisté v plynové komoře v Osvětimi-Březince 9. srpna 1942. Roku 1987 ji papež Jan Pavel II. blahořečil a roku 1998 posléze svatořečil. Současně se svatořečením ji Jan Pavel II. zařadil mezi církevní patrony Evropy. Tak sv. Terezie Benedikta od Kříže, jak zní její nové jméno od oblázky, stanula po boku slovanských věrozvěstů Cyrila a Metoda.

Hynek Řihák

Situační zpráva Úřadovny cenové kontroly v Přerově o zásobování a cenách v roce 1940

Už záhy po okupaci Českých zemí se dostavil značný nedostatek nej-různějšího spotřebního zboží. Masové nákupy okupačního vojska a ně-meckého úřednického aparátu vedly k nárůstu cen zboží, jehož se ve Tře-tí říši již léta nedostávalo. To také bylo umožněno podhodnocením pro-tektorátní měny z kurzu 1:6 na kurz 1:10. Rovněž čeští obyvatelé začali vlivem tohoto počínání hromadit zboží. To vedlo k dalšímu nárůstu cen zboží. Staré Československo nemělo žádný ústřední cenový úřad, a tak byl 10. května 1939 zřízen Nejvyšší úřad cenový, jehož úkolem bylo sta-novení cen pro zboží a služby a současně i dohled nad jejich dodržováním. Úřad vydával závazné seznamy, kde byly uvedeny ceny spotřebního zbo-ží, a také velkoobchodní ceny. Při kontrolách úřad spolupracoval se zem-skými a jim podřízenými okresními úřady. V červenci 1939 byla zřízena oddělení hospodářské kontroly ve 13 městech Protektorátu a v červnu 1940 byla provedena reorganizace, kdy došlo k přejmenování odděle-ní na cenová kontrolní oddělení zemského úřadu (Preisüberwachungs-stellen der Landesbehörde) a jejich počet zvýšen o dalších devět poboček. Na zbytkové Moravě k Brnu, Olomouci a Moravské Ostravě přibyl mimo jiné i Přerov. V červenci 1939 byl vydán zákaz zvyšovat ceny nad úroveň z 20. června 1939 (později se však některé ceny mohly případně mě-nit). Obchodníkům bylo také nařízeno to, aby povinně označovali zboží v obchodech i ve výkladních skříních cenovkami.^{1/} Stanovení cen také sloužilo k řízení hospodářské aktivity ekonomických subjektů. V tomto příspěvku se podíváme na hlášení cenového kontrolního oddělení právě z Přerova. Zajímat nás vedle případů překračování cen budou zejména ne-dostatky v zásobování obyvatel.

1/ VONDŘÁČEK, J.: *Státní moc, politická správa a každodennost*. Praha: Academia 2021, s. 117–119; PRŮCHA, V. a kol.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992*: I. díl období 1918–1945. Brno: Nakladatelství Doplněk 2004, s. 458. Vondráček vedle Přerova uvádí i pobočku v Kroměříži. V námi sledované době ovšem politický okres Kroměříž spadl pod cenové kontrolní oddělení v Přerově.

❶ Písek 15. 3. 1939. Foto O. Kohoutek, SOKA Písek

Čerpat informace zde budeme ze zpráv o cenách zboží, respektive překračování cen zboží. Tyto zprávy ovšem velmi často uvádějí i nedostatky v zásobování a jiné problémy se zásobováním. Jednou ze zpráv o cenách zboží je zpráva ze dne 7. září 1940, která byla určena i pro úřad říšského protektora v Čechách a na Moravě v Brně. Ta reagovala na výnos této instituce AKTZ. IX-9026 ze dne 9. srpna 1940. Tato zpráva pokrývala období od 27. srpna do 9. září 1940 a byla adresována na vrchní úřad cenový v Praze, přičemž tak plnila i výnos tohoto úřadu č. 50270 VII/3 ze dne 11. června 1940. Kontrolovaná oblast zahrnovala tehdejší politické okresy Písek, Hranice na Moravě a Kroměříž.

K obecné cenové situaci tato zpráva uvádí: „Při cenových kontrolách v uplynulých 14 dnech bylo zjištěno, že úředně určené ceny a ceny k 20. červnu 1939 až na jateční dobytek, maso a masné výrobky, několik druhů zeleniny a sena byly dodržovány. U zjištěných překračování ceny u jiného zboží se nejednalo o velké odchylky.“^{2/} Následuje popis situace u jednotlivých druhů zboží. Některé z těchto případů si nyní přiblížíme.

2/ B 251, inv. č. 1180, sign. 9027 f, Situační zprávy Úřadovny cenové kontroly Písek o zásobování a cenách, Zl. 15013/3-II, Situationsbericht ze dne 7. IX. 1940.

Ⓜ Naše měna za protektorátu. Foto O. Kohoutek, SOKA Přerov

Třeba u moučných produktů byla situace následující: dle zjištění byly ceny chleba dodrženy a nebyly zaznamenány ani stížnosti na jeho kvalitu. Nicméně ze zprávy je patrné, že na některých místech politického okresu Hranice na Moravě panoval nedostatek chlebové mouky, který ještě nebyl zcela odstraněn. A že teprve dodávky mouky od velkomlynářů odstranily nedostatek z týdne 21. až 28. srpna na okrese Přerov. O luštěninách stojí ve zprávě, že: „Cenám luštěnin byla opět v uplynulém období věnována zvýšená pozornost. Kvalita zahraničních luštěnin je v mnoha případech špatná a ceny vyšší než u kvalitnějších luštěnin domácího původu. Bylo opět zjištěno překročení ceny a sice ve dvou případech, ve kterých bylo započítáno velkoobchodní rozpětí cen od dvou dodavatelů dvakrát.“^{3/} Správně se zřejmě mělo započítat velkoobchodní rozpětí je jednou a o ně se měli oba dodavatelé podělit.

U cukru byly ceny sice dodrženy a poruchy v zásobování nebyly zaznamenány, ale hospodyňky si stěžovaly na nedostatek cukru na zavařování. Tedy zřejmě cukru úplný dostatek nepanoval. O bramborách se pak pravilo ve zprávě následující: „Brambory se prodávaly za přiměřené ceny. Nedostatek byl v posledním čase odstraněn a obchodníci jsou dnes dobře

3/ Tamtéž.

zásobení. “ U některých druhů zeleniny ovšem docházelo k překračování cen. Bylo podáno hned 13 trestních oznámení pro překračování cen zeleniny a ovoce. Dle zprávy na tom měly velkou vinu velké dodavatelky z pěstební oblasti Bzenec-Vracov, které zeleninu vozily do jiných měst a zde ji prodávaly. Ty se prý snažily od pěstitelů zeleninu vykoupit za každou cenu, což pak vedlo k tomu, že poté, co si samy k ceně něco přirazily, bylo jejich zboží dražší, než bylo dovolené. Autor zprávy doporučil tento zlořád rychle schladit pomocí zvýšené kontroly pěstební oblasti a pokut. Dle něj se mělo i dále zjišťovat, zda se některé druhy zeleniny neprodávají za ceny nižší než stanované. Zásobení trhů zeleninou bylo dle něj jinak dobré. Panoval však dočasný nedostatek okurek. Lesní plody jako maliny nebo borůvky nebyly na trh vůbec dodávány a houby byly nabízeny jen velmi málo. Zásobování ovocem bylo kvůli neúrodě horší a nedostatky byly zaznamenány ve vícero případech. Lidé nakupovali ovoce přímo v zahradách pěstitelů, což vedlo k neobslání trhů a ztížilo, respektive znemožnilo kontrolu cen. Ne každá cena byla v této době regulována. Například u potravin šlo o mák, u něhož nebyla stanovena cena pro sklizeň za rok 1940. Pisatel volal po jejím stanovení, protože mák z této sklizně byl již v obchodech.^{4/}

Přirozeně velká pozornost byla věnována masu a jatečnímu dobytku. Situace u těchto položek nebyla valná: „*Překračování ceny a přeplácení jatečního dobytka, stejně jako masa je pořád ještě zaznamenáváno. Ve všech třech okresech panuje v posledním čase velký nedostatek masa, který přetrvává. V mnoha případech je poptávka po mase pokryta maximálně 1-2 dny v týdnu.*“^{5/} Samotní zákazníci byli u masa ve vícero případech velmi neochotní vyjít cenovým kontrolám vstříc. Dle pisatele proto, že by jim prodejci nebyli příště ochotni maso prodat, pokud by kontrole nahlásili skutečně zaplacenou cenu. Zásobování tuky včetně másla a dodržování cen bylo naopak v pořádku. Mimo tedy sádla, kterého lokálně byl občas nedostatek. Podobně dopadlo mléko (u něj se kontrolovala i jeho kvalita) a vejíčka. Naopak velké problémy byly s drůbeží. Trh byl podobně jako před rokem slabě zásoben.^{6/}

Drůbež byla k dispozici na venkově, ale chovatelé nebyli s výjimkou housat spokojeni s cenami. Zejména zámožní lidé drůbež vlivem nedostatku masa na venkově skupovali. Ušetřili tak totiž několikahodinové fronty při čekání u řezníka. Z dalších položek stojí za pozornost zdlouhavé zásobování uhlím a koksem, byť se na tomto poli nevyskytovaly žádné nepřístojnosti. Nedostatek některých druhů železného zboží a elektronických součástek přetrvával. Panoval také nedostatek pneumatik. A byla velké poptávka po cihlách. Naopak stavebního cementu nebo pohonných hmot bylo dostatek.^{7/} Tehdy už ale velká část soukromých automobilů stejně nejezdila, protože jim nebyl povolen provoz.

4/ Tamtéž.

5/ Tamtéž.

6/ Tamtéž.

7/ Tamtéž.

Ⓢ Protektorátní cigarety. Foto O. Kohoutek, SOKA Přerov

Autor této zprávy na závěr přidal několik návrhů, což činil i u dalších zpráv. Navrhoval třeba, aby vyhlášené povolené ceny zeleniny a ovoce byly vyhlášovány s předstihem. Nebo aby byla vyhlášena cena prosa ze sklizně roku 1940. Vzhledem k tuhé zimě, kvůli které bylo nutné obnovit ovocné sady a zahrady, se mu zdály vyhlášené ceny stromků příliš vysoké, byly totiž dle něj značně vyšší než v roce 1938 a 1939. Autor konstatoval panující nedostatek medu, což bylo způsobeno vlivem deštivého počasí.^{8/}

8/ Tamtéž.

Další zpráva o cenách pochází z 23. září 1940. Oproti předchozím 14 dnům nebyly během kontroly cen ve dnech 10. až 23. září zaznamenány zvláštní cenové odchylky. Projevily se poklesy cen u zeleniny (sklizeň úrody), naproti tomu zřetelné tlaky na vzestup cen jmenovitě u ovoce (špatná úroda), u kůže, koženého zboží a u textilu. Bylo zjištěno několik podstatných přestoupení na trhu s masem a jatečním dobytkem.^{9/} Z této zprávy uvedu jen pár příkladů. U chleba nebyla zjištěna žádná nepravost týkající se váhy ceny. Jen v několika obcích okresu Přerov vznikly dočasné problémy se zásobováním kvůli zpožděné dodávce mouky, což bylo díky zákroku okresního úřadu v Přerově odstraněno. Situace v zásobování žitnou moukou v politickém okrese Hranice na Moravě byla dobrá a v okrese Kroměříž panoval dočasný nedostatek pšeničné mouky. Pekaři z Hranic na Moravě si ovšem stěžovali na to, že ceny chleba nejsou dostatečné, pokud se chleba vyrábí z mouky, která pochází z říše.^{10/}

U cukru třeba nebyly zaznamenány žádné problémy a ceny byly dodržovány, jen byl dvakrát zjištěn černý obchod za zvýšené ceny. Což by ovšem nějaké problémy se zásobováním mohlo indikovat. Černý obchod při bezproblémovém zásobování totiž obecně nehrozí. Zásobením bramborami bylo dobré. Stejně u zeleniny, kde některé ceny byly dokonce pod úředně stanovenými cenami. Ale u ovoce bylo zásobování špatné, vlivem již zmíněné neúrody bylo ovoce domácího původu dodáváno na trh jen v nepatrném množství a nestačilo k pokrytí poptávky. Ovoce zahraničního původu bylo málo a nebylo kvůli vysoké ceně dostupné širším lidovým vrstvám. U lesního ovoce, které nebylo na trhu opět zaznamenáno, bylo při rozhovorech s několika jeho dřívějšími sběrači zjištěno, že vlivem stanovených cen a špatné úrody se tito sbíráním již nezabývají, protože jejich výdělky jsou velmi hubené. U brusinek při sběru ne více než 5 až 6 kilogramů denně šlo asi o 13 až 14 korun za den. Opět se vyskytovalo překročení cen u masa. Dotčení prodejci masa většinou na své ospravedlnění tvrdili, že draho nakoupili, a proto jsou nuceni od spotřebitelů žádat vyšší ceny, když ale měli určit odkud nakoupili, odepřeli to sdělit. Pisatel měl za to, že při obchodu s jatečním dobytkem dochází k manipulacím, které bude nutné pronikavě vyšetřit. U drůbeže byla situace stejná jako minule. A pokud se už nějaká drůbež na trhu objevila, vznikla kvůli ní strkanice.^{11/}

Zajímavostí je, že u kol nedocházelo k překračování cen a kola nešla ani moc na odbyt. Důvodem bylo ovšem to, že kola byla dodávána bez pneumatik! Po plně vybavených kolech byla naopak pochopitelně čilá poptávka. Ceny kol však nebyly překročeny. Dobrá byla, podobně jako minule, situace s cementem a cihlami. Sklo, keramika, chemikálie a osvětlení vykazovaly plné pokrytí poptávky. Ne tak už pneumatiky: „nedostatek pneumatik a v mnoha případech špatná trvanlivost tohoto zboží zavinily

9/ Tamtéž, Preisüberwachung-Situationsbericht ze dne 23. IX. 1940.

10/ Tamtéž.

11/ Tamtéž.

Ortskommando v radnici 1940. Foto O. Kohoutek, SOkA Přerov

nedostatky na tomto poli. Silná poptávka po pneumatikách pro kola vábí nepoctivé obchodníky k obchodování na černo.^{12/}

U textilu byla situace různorodá, lépe situovaní obchodníci byli lépe zásobeni, naopak maloobchodníci neměli někdy na skladě běžnější zboží. Problémem bylo: „V obchodech jsou velké zásoby zboží, které je vázáno na odběrní lístky, jako povlečení a utěrky, závěsy a jiné a stěžují si na malý odbyt tohoto zboží, podle nich obecní úřady vydávají odběrní lístky v řídkých případech, ačkoliv spotřebitelé toto zboží často žádají. Nedostatek panoval u lepšího vlněného zboží a zimního oblečení.“^{13/}

Problém bylo nyní stavebnictví. Podnikatelé ve stavebnictví si stěžovali na přestoupení cen ze strany stavitelů. Cenový úřad však neměl na okrese specialistu pro kontrolu cen stavebních prací a pro podobné kontroly zkušeného praktikanta. Autor zpráv navrhoval opatřování si po-

12/ Tamtéž.

13/ Tamtéž.

sudků od soudního znalce anebo vyslání odborných referentů okresního nebo zemského úřadu. Rovněž žádal jednou ročně přidělení lékárníka ze zemského úřadu na jeden až dva měsíce pro důkladnou kontrolu lékáren a drogerií. A žádal o opětovné otevření kurzu o potravinách v Brně, aby ho mohl absolvovat několik absolventů z předchozího roku. Dramatický musel být hon na přestupníky stran cen masa a pašování dobytka z Čech a z ciziny. Pisatel totiž požadoval přidělení rychlých vozidel, přičemž tím ale mínil přidělení dvou kol, ale vedle toho žádal i povolení k použití vlastního motocyklu, samozřejmě za předpokladu nějakého paušálu na benzín.^{14/} Koncem září je nutné myslet už na zásobování uhlím. I zde se ovšem vyskytly problémy se zásobováním spotřebitelů, jejichž stížnosti se hromadily. Pisatel to vysvětloval tak, že dodavatelé uhlí se snažili obsloužit své staré a známé zákazníky, zatímco jiné měli systematicky přehlížet.^{15/}

Situace na přelomu září a října 1940 byla podobná situaci v srpnu a září. Od 23. září do 7. října nebyly zaznamenány v cenové hladině žádné podstatné změny. Ve všeobecném shrnutí ve zprávě ze dne 7. října 1940 se píše: „*U pozdní zeleniny byl také tentokrát zaznamenán pokles cen, naproti tomu je u ovoce znatelná snaha o šponování cen, také přetrvává nedostatek tohoto zboží. Cenám masa a jatečního dobytka bude nadále věnována zvýšená pozornost, protože přetrvává snaha zvyšovat ceny v této oblasti.*“^{16/} Z problémů, které se v daný čas vyskytovaly je možné uvést nedostatečnou hmotnost chleba a malého pečiva. Čerstvě napečené malé pečivo mělo v několika případech váhu menší o 10 až 12 %. Situace s luštěninami se příliš nezměnila, ceny sice nekolísaly, ale přetrvávaly stížnosti na kvalitu zahraničních luštěnin a jejich nepřiměřenou cenu (zřejmě) vzhledem k luštěninám domácího původu. Pořád bylo zjišťováno překračování cen masa a masných výrobků. Důvodem bylo špatné zásobení trhu. Zákazníci byli i nadále neochotní překračování cen hlásit úřadům, což stěžovalo kontrolu cen. Byli totiž vůbec rádi, že mohli nějaké maso dostat. Řezníci je navíc měli dle autora zprávy upozorňovat na to, že nebýt kontrol, bylo by masa více. U mléka nebyl problém s překračováním stanovených cen, ale byly opětovně zjištěny přestupky ohledně falšování mléka (myšleno zřejmě jeho ředění vodou nebo odebírání tuku). Pořád panoval nedostatek drůbeže. Vázlo zásobování uhlím a koksem, bylo těžkopádné. Kontrolovaní podnikatelé měli z větší části jen nevýznamné zásoby a za září jim přiděly vůbec nepřišly. Na jejich žádosti jim bylo dodavateli sděleno, že panuje nedostatek železničních vozů.^{17/} Jak je vidno, uhlí a koks byly zřejmě k dispozici, ale nebylo je čím dopravit do místa spotřeby.

Posuňme se nyní do prosince 1940 a podívejme se na zprávu o zásobování a cenách za období 30. listopadu až 29. prosince 1940. Zpráva konstatovala, že úředně stanovená cenová hladina je z větší části při legální směně zboží dodržována. Během zmíněného období bylo převážně

14/ Tamtéž.

15/ Tamtéž.

16/ Tamtéž, Situationsbericht für die Zeit vom 23/9 bis 7/10 1940.

17/ Tamtéž.

❶ Vývěska na Dolním náměstí, 1940. Foto O. Kohoutek, SOkA Přerov

zjištěno překračování cen u masa, jatečního dobytka, drůbeže a výrobků z cukru. U zeleniny šlo o ojedinělé malé cenové odchylky, které byly řešeny na místě blokovou pokutou. Zvýšená pozornost byla věnována zboží, které mohlo sloužit jako vánoční dárky anebo po něm byla v čase Vánoc větší poptávka. Pozornost měla být věnována černému obchodu se zbožím, které se odebíralo na odběrné potravinové lístky. A dále se zbožím, které bylo k dispozici v nedostatečném množství. Autor zpráv však konstatoval, že také kontroly jsou ztížené, protože prodávající i nakupující drží tyto obchody obezřetně v tajnosti.^{18/}

Dále zpráva konstatuje, že: „*Nepřímé obcházení stanovených cen bylo zjištěno převážně u mléka /pomocí příměsi vody/, ovoce, zeleniny a masa /pomocí prodeje masa podřadné kvality/. Bylo pozorováno všeobecné zhorše-*

18/ Tamtéž, Situationsbericht für die Zeit vom 30/11 bis 29/12 1940 ze dne 28. prosince 1940.

ní kvality u pečiva, cukrářského zboží, mléka, uzenin a textilu. Pomocí přímých nákupů u chovatelů bylo trhům z větší části odnáto toto zboží: zelenina, drůbež, zvěřina, tuhy, mouka a brambory. Na trhu existuje velký nedostatek česneku, cibule, ovoce, zvěřiny a marmelády.^{19/} Zásobování zeleninou bylo hodnoceno jinak mimo právě uvedené druhy jako uspokojivé, ale v horší kvalitě. Ve zdejším obvodu bylo jen nepatrné množství ovoce. Díky regulaci jeho přidělování dorazilo v době adventu něco ovoce do obchodů a do domácností s dětmi. Překročení cen nebylo zjištěno. V okrese Hranice na Moravě byl citelný nedostatek povidel. U mouky a moučných výrobků pak platilo: „*Dočasný nedostatek obilí pro chleba byl hlavně způsoben tím, že přidělování obilí mlýnům bylo provedeno opožděně.*“^{20/}

Obchodníci a pekaři přijali s nepřízní nařízení č. 418 ministerstva zemědělství ze dne 30. listopadu 1940, kterým byly za neplatné prohlášeny odběrní lístky na výrobky z mouky, které byly vydány před 10. listopadem 1940! To mělo dle autora zprávy značně poškodit především drobné pekaře, jejichž zásobování bylo zdlouhavé a jejich zásoby vyčerpané, což ohrožovalo jejich existenci a zajištění zásobování chlebem. Nárazová kontrola odhalila, že několik pekařů již nějaký čas chleba nepeče, protože nemají žádnou mouku. Podstatné nedostatky v ceně a kvalitě chleba nebyly zjištěny a jeho váha byla až na jeden případ dodržena. U cukru se vyskytlo několik přechodných lokálních poruch v zásobování. Zásobování masem bylo plynulé. V okrese Hranice na Moravě a Kroměříž byly vydané poukazy na porážku podle váhy i podle kusu vyčerpány. V okrese Přerov byl ještě pořád zaznamenáván nedostatek okolo 10 % masa ke krytí potřeb potravinových odběrních lístků. U řezníků bylo méně vepřového masa. Ale bylo k dispozici převážně telecí maso a hovězí maso, která byly dodána v dosti velkém množství.^{21/}

Naopak po prasátkách byla snižená poptávka, a tím pádem se snížila i jejich cena. Dosavadní pěstitelé, kteří neměli pozemky je přestali nakupovat, protože nemohli nyní získat potřebné krmivo. Oproti srpnu a září 1940 se vylepšila situace se zásobováním trhu s drůbeží. Překročení ceny bylo zjištěno jen ve dvou případech. Autor si ovšem stěžoval, že povolení toho, aby obchodníci mohli dodávat zboží (tj. drůbež) přímo na adresu spotřebitelů, vedlo k tomu, že někteří zákazníci, zvláště zámožní, mohli získat více zboží než sociálně slabší vrstvy. V předvánočním čase bylo omezené množství ryb, protože obchodníkům dodavatelé dodali kolem 30 % loňské spotřeby. Poptávka po rybách byla silná, ale i tak nebylo zjištěno překročení cen. Prodávající a kupující byli totiž o cenách poučeni rozhlasem. U vajíček nebyl zjištěn v dodávkách problém. Problémy ale byly se dřevem: „*Panuje silný nedostatek dřeva na otop. U řezaného dřeva bylo zjištěno dvakrát překročení ceny a u vrbového dřeva jedno překročení cenového stropu. Tato překročení byla řešena blokovou pokutou, poté již byla po-*

19/ Tamtéž.

20/ Tamtéž.

21/ Tamtéž.

žadována cena hospodářsky oprávněná.^{22/} Autor zpráv si jasně uvědomoval ekonomické souvislosti a správně předpokládal, že snižená nabídka zboží a zvýšená poptávka po něm vyvolávají tlaky na vzestup cen.

Zajímavé je, že výrobci košů a proutěného zboží žádali, aby byla také regulována cena vrbových prutů. Ne všechny ceny v hospodářství tedy byly ve zkoumané době regulovány. Špatná situace byla i u textilního zboží. „Ve větších městech se ukázal větší nedostatek dětského zimního prádla, zatímco na venkově a v malých městech toto zboží vlivem malé poptávky nebylo vyprodáno. Bylo by dle autora zprávy vhodné přidělování potřebného zboží zorganizovat tak, aby obchodníci ve větších spotřebitelských centrech dostali větší přiděly než obchodníci v menších obcích. Dále se ukázal nedostatek látek na zimníky a tak dále.”^{23/}

Panoval nedostatek podešví, což bránilo včasnému dodání opravených bot. Naopak u chemikálií platilo, že ty, které zmizely z obchodů, byly nahrazeny náhražkami, byť dražšími. Neodstávalo se zejména fermeže, laků, emailových barev a lihu na pálení alkoholu. Trvale zjišťováno bylo navyšování ceny nájemního bydlení. Dozorčímu cenovému orgánu byly trvale předkládány stížnosti a dotazy. Četné bylo vyšetřování stížností navyšování nájmu půdy, zvláště pokud byla platba prováděna v pěstovaných naturáliích. Rozhodné pro tyto platby měly být údaje z roku 1939 ovšem zjišťování bylo poměrně komplikované.^{24/}

Archivní materiál také obsahuje souhrny trestních oznámení a uložených pokut za některá časová období. Třeba za 8. až 21. října 1940. Za tuto dobu bylo v politickém okrese Přerov podáno 12 trestních oznámení a blokových pokut, z toho ve třech případech šlo o překročení cen a tzv. řetězový obchod s jatečním dobytkem a ve dvou případech šlo o překročení ceny masa a v jednom případě o překročení ceny sádla. Ve čtyřech případech šlo o blíže neidentifikovatelné nepřístojnosti při prodeji jatečního dobytka. V sedmi případech byly uděleny pokuty za neuvedené ceny v celkové výši 660 korun.^{25/} V politickém okrese Hranice na Moravě šlo o 12 trestních oznámení a pokut, z toho šlo v sedmi případech o překračování ceny a řetězový obchod s jatečním dobytkem a ve dvou případech o překročení ceny zeleniny a ovoce. Byla udělena jedna pokuta ve výši 100 korun, opět zřejmě za neuvedení ceny. To na okrese Kroměříž bylo trestních oznámení hned 83! Z toho hned 57 se týkalo překračování ceny a řetězového obchodu u jatečního dobytka. U dalších 15 oznámení šlo o jiné nepřístojnosti při nákupu a prodeji dobytka, šlo o falšování poukazů na porážku anebo nákup a prodej masa jen na základě odhadu atd. Šestkrát došlo k překročení ceny ovoce a třikrát masa a sádla. Pokuty za neuvedení ceny byly tři v souhrnné výši 150 korun. Celkem bylo učiněno za uvedené období 121 trestních oznámení (z toho ovšem 14 mimo obvod přerovského kontrolního cenového oddělení, nepřekvapí, že z těchto oznámení se

22/ Tamtéž.

23/ Tamtéž.

24/ Tamtéž.

25/ Tamtéž, Preisüberwachung-Situationsbericht: příloha 2 ze dne 21. X. 1940.

⊗ Hitlerjugend před sokolovnou. Foto O. Kohoutek, SOkA Přerov

❶ Německá kasárna v budově gymnázia. Foto O. Kohoutek, SOkA Přerov

13 týkalo jatečního dobytka) a bylo uděleno celkem 11 blokových pokut v celkové hodnotě 910 korun.^{26/}

Pokud shrneme zde uvedené zprávy o cenách a nedostacích cenového kontrolního oddělení Přerov, tak je patrné, že situace se zásobováním nebyla v obvodu tohoto oddělení v té době nijak zvlášť dobrá a v zásobování docházelo k celé řadě poruch a tím pádem i k tlaku na překračování cen. Zhoršovala se kvalita potravin. Samozřejmě musíme vzít v úvahu i to, že autor zpráv především referoval o překračování cen a potížích v zásobování, a tam kde byla situace v pořádku mu stačila věta nebo dvě. Situace tedy byla v realitě asi o něco lepší, než by ze čtení těchto zpráv plynulo. Také je pravdou, že počet regulovaných cen postupně narůstal. A i je nutné připomenout, že archivní materiál není úplný. Místy autor zpráv situa-

26/ Tamtéž.

ci poněkud přikrášloval. Viz případ s dostatečným zásobováním cukrem, kdy si ovšem zároveň hospodyňky stěžovaly na to, že cukr pro zavařování není k dispozici. V té době Třetí říše nevedla velké pozemní bojové operace, ale vedla leteckou válku proti Spojenému království. Přesto mohl existovat tlak na hospodářské zdroje z důvodu příprav na velké kampaň roku 1941, které se nakonec ukázaly být pro druhou světovou válku rozhodující. Byla zde tedy snaha hospodářsky Protektorát vysávat, i když ta souvisela s válkou jen částečně. S tím úzce souvisí vysoká míra inflace, kdy i hladina úředně stanovených cen stoupala poměrně rychle až do let 1941/42, později se ceny do značné míry stabilizovaly. V dubnu 1945 dosáhl index velkoobchodních cen 162 bodů, přičemž k roku 1938 byl roven 100 bodům. Index životních nákladů dělnické rodiny v Praze, který byl přibližným ukazatelem pohybu maloobchodních cen spotřebního zboží a cen služeb dosáhl 173 bodů. Ještě podstatně vyšší nárůsty cen zaznamenal černý trh. Mimochodem nárůst oběživa mezi 31. prosincem 1939 a 30. dubnem 1945 byl téměř sedminásobný.^{27/} To vše ukazuje na velké hospodářské škody, které české hospodářství vlivem německé okupace utrpělo.

Velké problémy byly v obvodu cenového kontrolního oddělení Přerov u masa, masných výrobků a jatečního dobytka, ale i u pneumatik, ovoce a jinde. V zimním období s uhlím a koksem nebo zimním oblečením. Ze zpráv je patrné, že samotná hospodářská politika okupační moci generovala hospodářské problémy. Příkladem je slabé zásobování velkých měst dětským zimním oblečením versus nevyprodání tohoto zboží na malých městech a na vesnici. Anebo velké zásoby textilního zboží, které bylo vázáno na odběrní lístky, jako povlečení a utěrky, závěsy a jiné versus málo vydaných odběrních lístků na toto zboží, ačkoliv spotřebitelé toto zboží často žádali. Anebo pečení chleba z dražší pšeničné mouky z říše, což vedlo k tomu, že chleba se obtížně vešel do úředně stanovených cen chleba. Či stanovení příliš nízkých cen u lesních plodů, které odradilo jeho sběrače. Ze zpráv je dobře patrná i snaha prodejců a kupujících se kontrolám cen vyhnout. Patrná je i snaha cenového kontrolního oddělení odhalovat přečiny stran cen a nedovoleného obchodu, ale také i vědomí, že řada uzavřených směn se nedá dobře kontrolovat a prodejci a kupující se snaží kontrolám vyhnout.

27/ PRŮCHA, V. a kol.: *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992*: I. díl období 1918–1945. Brno: Nakladatelství Doplněk 2004, s. 458.

Jan Štěpán

80 let od odhalení pomníku desátníka Martina Zeberskyho

V červnu 1944 začaly přes naše území přelétat svazy amerických bombardérů, které měly za úkol bombardovat podniky důležité pro zbrojní průmysl nacistického Německa.^{1/} Kolem poledne 22. srpna 1944 se severně od Lipníka objevil Liberator B-24J se sériovým číslem 42-51692. Patřil k 15. letecké armádě, 459. skupině a 759. peruti a vracel se z náletu na rafinerii v Blachowni Śląskiej v Polsku (tehdy šlo o Blechhammer Sud ve Slezsku). Při náletu byl poškozen zásahem protiletadlovou střelou a piloti se rozhodli pro návrat na domovskou základnu v Itálii na letišti Guilia.^{2/} Nad Lipníkem jim ale bylo jasné, že to letoun nezvládne, a tak devět členů posádky vyskočilo a krátce poté, co přistáli na zemi, byli pozatýkáni německou policií z Lipníka a odvezeni do Přerova do věznice. Poslední člen posádky, přední střelec desátník Martin Zeberski (*18. 5. 1925) v letadle zůstal. Odpověď na otázku, proč v letadle zůstal, již nejspíše denostaneme. Mohl být buď mrtev, nebo jej těžce zraněného nebylo možné ze střelecké věže dostat ven. Pilot Donald M. McClellan ale ve zprávě o stavu letounu a posádky napsal, že byl naposledy viděn v přední části letounu a v dobré kondici. První pilot Henry J. Kreiensiack vyslovil domněnku, že v pořádku sice byl, ale odstředivá síla při pádu letadla již přednímu střelci nedovolila dostat se ven včas. Možné také je, že se Martin Zebersky pro svůj židovský původ, a to, co by ho následně čekalo na zemi, rozhodl v letadle zůstat. Každopádně, letadlu se kouřilo ze zbylých motorů a poté, co posádka vyskákala, došlo k explozi, která utrhla křídlo a letoun se zřídl k Oseckému jezu, kde shořel.

Pozůstatky desátníka Zeberského byly přeneseny na lipenský hřbitov, kde 24. srpna proběhl krátký pohřeb, kterého se oficiálně nesměl nikdo zúčastnit. Následně hrob hlídalo gestapo, ale obyvatelé Lipníka k němu

1/ K celé události se dochovala řada příspěvků či zápisy v kronikách a v různých detailech se liší. Nejdetailněji o události Schenk, Zdeněk: Martin Zebersky a jeho let bez návratu 18. 5. 1925–22. 8. 1944, Přerov 2020. Dále např. <http://www.leteckabadatelna.cz/havarie-a-sestrelty/detail/238/>.

2/ Součást leteckého komplexu Foggia, 6 km severojižně od města Cerignola https://en.wikipedia.org/wiki/Foggia_Airfield_Complex.

přesto nosili květiny. Údajně k němu letci z Anglie jedné noci shodili vavřínový věnec a německý vládní komisař Leopold Weber pak nařídil ostatky přenést na starý vojenský hřbitov z 1. světové války v lipenských kasárnách.^{3/} V říjnu 1945 byly Zeberského ostatky exhumovány a přeneseny na místo současného pomníku. O jeho zřízení se zasloužili na schůzi členové Místní skupiny hostinských a řezníků 21. srpna 1945, když majitel restaurace Pavel Ludin navrhnul vytvořit sbírku.^{4/} Přibližně polovinu darovala tato místní skupina, na zbytek přispěli obyvatelé Lipníka. Návrh na podobu pomníku vytvořil akademický malíř Jan Hovora a samotnou kamenickou práci provedl sochař Roman Vrána.

Odhalení pomníku již proběhlo veřejně za účasti velkého množství osob 1. listopadu 1946. V lipenské kronice se k tomu uvádí: čtvrtek 1. listopad – kulturní rada a spolek politických osvobozených vězňů pod záštitou MNV za účasti delegace amerických důstojníků z Plzně uspořádaly o 11. hod. na městském hřbitově Smuteční vzpomínku padlých hrdinů, popravených a umučených a odhalení pomníku tragicky zhybnulému americkému letci Martinu Zeberskymu z Bostonu (zahynul 22. srpna 1944 na poli u splavu). Pořad: 1) Chopin – smuteční pochod zahrálo HSL 2) Vzpomínkový projev – řed. R. Kout (část projevu pronesl anglicky) 3) Fr. Lazecký – Spí mrtví pod zemí – recitace V. Knápková 4) Smetana – Modlitba – mužský sbor 5) Projev k odhalení pomníku americkému letci – J. Metelka 6) Odhalení a předání pomníku MNV 7) J. Chovanec – Vzdušným hrdinům – recitoval autor 8) Státní hymna.^{5/} Dne 13. listopadu 1946 byly ostatky desátníka Zeberského americkou armádou opět exhumovány a převezeny do Prahy, odkud byly následně odvezeny přes hřbitov ve Francii na vojenský hřbitov Long Island National Cemetery v New Yorku.^{6/}

Na závěr ještě jedna drobná poznámka k Martinu Zeberskému. Již bylo řečeno, že byl židovského původu a bojoval proti nacistům, takže lze konstatovat, že celý tento příběh je vlastně příběhem štěstí v neštěstí. Nešťastné je samozřejmě to, že padl, ale paradoxně zřejmě Němci přehlédli písmeno H (Hebrew) na jeho vojenských identifikačních známkách, které byly poškozené žárem. Jinak by jeho ostatky jistě nedovolili pohřbit, a to i proto, že byly značně ohořelé, což by vedlo spíše k jejich likvidaci. Stejně tak by nebyl pohřben na katolickém hřbitově katolickým knězem do vykropeného hrobu a zapsán do katolické úmrtní matriky. Stejně tak by jeho ostatky jistě nebyly převezeny do hrobu ve vojenských kasárnách v té době užívaných Němci. Ze samotného odhalení pomníku 1. listopadu

3/ SOKAPr, fond Četnická stanice Lipník nad Bečvou, pamětní kniha, rok 1944.

4/ Uhořel, vzpomínky Pavla Ludina na den 22. srpna 1944, Lipenský kulturní kalendář 1985/23, č. 8, s. 4–5.

5/ SOKAPr, fond MěNV Lipník, kronika inv. č. 1, s. 421. Schenk, Zdeněk: Martin Zebersky, s. 44–49.

6/ SOKAPr, fond MěNV Lipník, kronika inv. č. 1, s. 32; fond Četnická stanice Lipník nad Bečvou, pamětní kniha, rok 1944. Popis události Schenk, Zdeněk: Martin Zebersky, s. 52. <https://www.findagrave.com/memorial/2858395/martin-zebersky>

- ❶ Odhalení pomníku americkému letci, který zahynul loni v létě se svým Liberátorem u Lipníka, na lipenském hřbitově. Pomník zahalen americkou vlajkou. Vedle kříž na paměť Čechů umučených za okupace
- ❷ Lipeňáci se na hřbitov dostavili v opravdu hojném počtu.
- ❸ Pomník zahalen americkou vlajkou. Vzadu stojí skauti stráž. Ředitel Kout v anglickém projevu vítá přítomné americké důstojníky.
- ❹ Pomník zahalen dosud americkou vlajkou. Pan Metelka vzpomíná onoho dne loni v létě, kdy se u Lipníka zřítil Liberator.
- ❺ Americká vlajka je sňata s pomníku a pak je zahrána americká hymna.
- ❻ Americká vlajka je s pomníku sňata a pak je zahrána americká hymna.
- ❼ Přítomní američtí důstojníci děkují za uctění památky padlého.
- ❽ Pomník představující sraženého Ikara. Vzadu členové lipenského Aeroklubu a skauti

1946 se zachovalo zřejmě množství fotografií, přílohou příspěvku je sada, která ještě nebyla uveřejněna.^{7/} Fotografie jsou na zadní straně popsány a popisky jsou součástí názvů fotografií.

7/ Veškerý následující materiál je v soukromém držení autora, fotografie byly vyfoceny fotoaparátem Balda Baldax a dochovaly se i s negativem.

Petr Hlavačka

Nové využití staré zemědělské techniky v muzejní praxi

Muzeum v přírodě Rymice skrývá ve svých depozitářích řadu hodnotných sbírkových předmětů, které jsou součástí etnografické podsbírky. Jako sbírkový celek mají důležitou vypovídací hodnotou, která vznikala postupně na základě odborného výzkumu a znalosti prostředí. Významné postavení v tomto celku zastávají například sběry starého zemědělského nářadí, nástrojů a strojů, které reprezentují způsob hospodaření selského lidu na Hané v minulosti.

Tvorba podsbírky v muzeu vznikala na základě záměru a výběru se znalostmi souvislostí a vztahů s ostatními předměty, s místem původu a funkcí. Dlouhodobý záměr Muzea Kroměřížska, který je znám již od 70. let 20. století, měl v rozsáhlých prostorách hospodářského dvora v Rymicích prezentovat ucelenou sbírku veřejnosti, jako expozici hospodaření vesnického obyvatelstva, spolu se zemědělskou technikou. Z těchto plánů koncem 80. let 20. století, vzhledem k politickým a ekonomickým poměrům, nakonec sešlo. Ovšem dnes, díky dokončení závěrečné etapy revitalizace bývalého hospodářského dvora, je možné myšlenku prezentace sbírkových předmětů veřejnosti oživit. S tímto souvisí i průběžné akvizice, dary a sběry, které muzeum v současnosti realizuje a tím stále doplňuje a zvyšuje hodnotu celku.

Jedním z darů je mohutná obilní mlátička, kterou muzeum převzalo v loňském roce a v tomto příspěvku bude sloužit jako reprezentativní příklad přístupu k potenciálním sbírkovým předmětům. Na obilní mlátičce bude demonstrován rozsah muzejníkovy práce včetně souvislostí a vztahů, které „pouhý dar“ povyšují na významný sbírkový předmět, kterému je vdechnut nový účel a význam pro společnost.

Základem každé práce v regionálním muzeu musí být dobrá znalost daného terénu, od které se odvíjí přístup s vlastní oborovou metodikou. Souhrn znalostí pomohl vnímat podstatu, účel a smysl tvorby sbírky.^{1/}

1/ HOLMAN, Pavel. *Muzejník a jeho práce v terénu*. In: *Metodika muzejní práce v terénu aneb Muzejník jako sběrač, lovec, objevitel*. Sborník přednášek ze semináře 22.–23. června 2000. „1st ed.“. Hodonín: Masarykovo muzeum v Hodoníně, 2001, s. 3.

ŽALMAN, Jiří a kol. *Příručka muzejníkovy práce I*. Praha – Brno: Asociace muzeí a galerií ČR, Český výbor ICOM, Moravské zemské muzeum, Ministerstvo kultury ČR, 2002, s. 21–39.

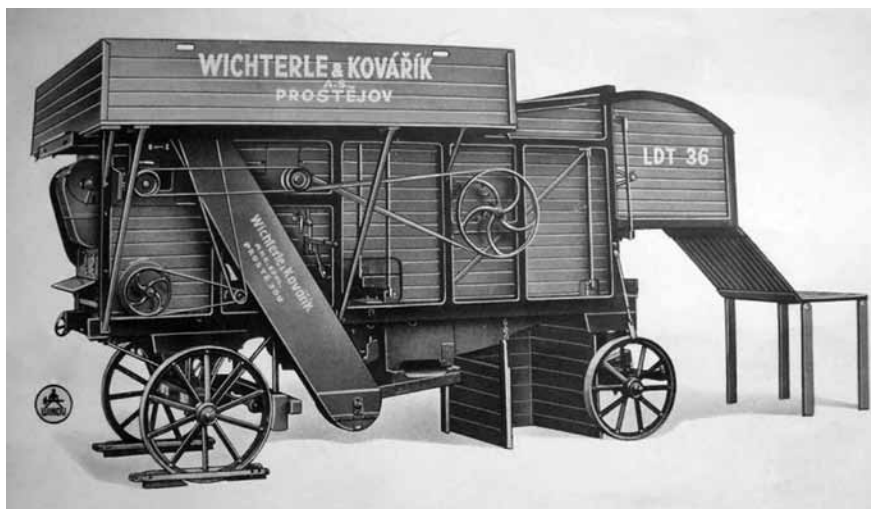

❶ Revitalizovaný hospodářský dvůr v Rymicích, v pozadí ranně renesanční tvrz. Foto archiv Muzea Kroměřížska

O převzetí daru do muzea rozhodlo několik souvislostí, například účel daru, zda obilní mlátička splňuje podmínky záměru Muzea Kroměřížska, zapadá-li do koncepce rekonstrukce budovy bývalé stodoly na hospodářském dvoře v Rymicích, kde by měla být umístěna. Vzhledem k plánovanému vystavení zemědělské techniky v rámci připravované koncepce hospodaření vesnického obyvatelstva se začal možný dar jevit jako důležitý, odpovídající záměru muzea. Obilní mlátička z dosavadních sběrů z okolí byla největší, funkční a ve velmi dobrém stavu. Na výšku měřila téměř tři metry, na délku víc jak šest metrů, šířka zabírala 2 m. Důležitým zjištěním byla pro nás informace o původu mlátičky, v tomto případě se jednalo o známého prvorepublikového prostějovského výrobce, který dlouhodobě ovlivňoval technická směřování zemědělské výroby nejen na Hané, ale v celé republice i zahraničí. Motorovou čistící mlátičku s garniturou (mlátička, elektromotor, balíkovač, bubny na vojtěšku a jetelinu) podle srovnávacích zjištění a technických parametrů vyrobila v druhé polovině 30. let, v továrně na hospodářské stroje, firma Wichterle a Kovařík, a.s. z Prostějova (na obilní mlátičce se nedochoval žádný propagační nápis).^{2/}

ŽALMAN, Jiří a kol. *Příručka muzejníková II*. Praha: Asociace muzeí a galerií ČR, 2006, s. 76–82; ŽALMAN, Jiří, a kol. *Příručka muzejníková I*. Druhé upravené vydání. Praha: Asociace muzeí a galerií České republiky, 2010, s. 23–32.

2/ ZAHRADNÍČEK, Jan. *100 let výroby zemědělských strojů*. Prostějov: Agrostroj Prostějov, 1978, s. 21.

❶ Ilustrační foto obilní mlátičky. Katalog Wichterle a Kovařík a.s., továrna na hospodářské stroje Prostějov. Archiv autora

Další důležitý poznatek se týkal stavu daru a jeho původního technického vybavení. Po ohledání byl zjištěn vynikající stav, a to díky dobrým skladovým možnostem dárkyně. Stroje byly uloženy ve velké kůlně, která je součástí dvora bývalé zemědělské usedlosti v obci Věžky u Přerova. Vzhledem k dostupným dobovým propagačním prospektům bylo možné rekonstruovat technický popis strojního zařízení.

Ve své době to byl velmi moderní pracovní stroj, který významně usnadňoval namáhavé činnosti při žníchových pracích. Mláťicí soupravu firma nabízela s benzínovým motorem a s elektromotorem. Po důkladném ohledání měla mlátička instalovaný funkční systém tzv. „mlatkové mlátičky s pětidílnými vytrásadly a dotřásadlem, dvojím čistidlem, kapsovým výtahem zrní, klasnovačem, rozrušovacím válcem a pytlovači“. Její rozměry jsou dodnes úctyhodné (šířka – 2 m, výška – 2,80 m, rozteč kol – 1,73 m, délka mlátičky 6,10 m (od osy kola, po osu kola – 3,70 m), od konce mlátičky po osu kola 1 m.^{3/}

Potenciální dar paní Němcové z Věžek u Přerova začal získávat na významu tím, jak nám postupně dárkyně začala vyprávět příběh, který se v konečném důsledku týkal celé rodiny a ve světle spáchaných krivd žije ve vzpomínkách dodnes.

Její tatínek se jmenoval Vojtěch Šišák a pocházel z jedenácti dětí. Bylo jich mnoho a všechny děti uživit bylo velmi těžké. Při rozhovoru na toto téma byla přítomna dárkyně paní Jiřina Němcová se sestrou „Myslíte, že ti naši předkové něco měli, trochu bídy a víc nic. Stařeček byl krejčí a vyučil se ve Vídni. Měl dobrou znalost němčiny. Jeden z jeho synů, Bedřich, se také

3/ Tamtéž, přímé měření v místě uložení – kůlna bývalé hospodářské usedlosti, Věžky čp. 30.

❶ Práce u obilní mlátičky na poli. 30. roky 20. století. Archiv redakce Jičínského deníku. Publikováno se souhlasem redakce a Oldřicha Suchoradského

vyučil krejčovskému řemeslu a v Chropyni měl dokonce krejčovský salón. Prý po znárodnění šel jen pro export, tak byl šikovný. Ještě náš otec, když měl 80 roků, si od něho nechal ušít oblek technikou pikýrování. Další syn byl řezníkem, další na vlakové poště, další pracoval na dráze atd., každý dělal, co mohl, aby se uživil.“^{4/}

Podle vyprávění dcer Vojtěcha Šišáka byl jejich otec velmi zručný a nápaditý. Věděl, že malé hospodářství ho příliš neuživí, proto přemýšlel, jak to změnit.^{5/} Těsně před druhou světovou válkou, ač neměl peníze, zakoupil na dluh zemědělské stroje, největší z nich byla právě obilní mlátička. V té době velice moderní zemědělský stroj od firmy Wichterle a Kovařík z Prostějova. Jelikož byl v okolí známý a poctivý hospodář, zaručil se za něj podle slov jeho dcery paní Jiřiny Němcové „nějaký pan Bartlík, majitel mlýna a pálenice z Hořtic – Heroltic u Vyškova“.^{6/}

4/ Řízený rozhovor s paní Jiřinou Němcovou, nar. 1934, Věžky, okres Přerov. Záznam rozhovoru pořízen opakovaně. Věžky 2. 6. 2022, 6. 10. 2022, 7. 11. 2022. Audio záznam uložen v archivu autora. (dále jen Řízený rozhovor s paní Jiřinou Němcovou).

5/ Vojtěch Šišák spolu s manželkou Marií vlastnil od roku 1931 ve Věžkách dům čp. 30, k němuž patřilo malé hospodářství. Podle vyprávění jeho dcer patřilo k hospodářství 15 měřic pole (což je asi 3 ha půdy).

Státní okresní archiv Přerov (dále SOKA Přerov), fond Archiv obce Věžky, Kronika obce (1905–1959), inv. č. 1.

Řízený rozhovor s paní Jiřinou Němcovou.

6/ Příjmení Šišák je v obci známé dodnes. Podle zápisů v kronice obývali dům nejen v čp. 30 (zmíněný Vojtěch s manželkou Marií), ale například v čp. 2, 21, 41, 43 (obecní pastouška), 53. V obci v polovině 20. století bylo obytných 76 rodinných domů.

Státní okresní archiv Přerov (dále SOKA Přerov), fond Archiv obce Věžky, Kronika obce (1905–1959), inv. č. 1.

➊ Původní uložení. Foto archiv autora

Zemědělské stroje v menší míře používal pro vlastní potřebu, ale hlavně začal nabízet služby v obci i do širokého okolí. Služby se týkaly výmlatu obilovin právě na obilní mobilní mlátičce a balíkování slámy. Dokonce po přidání bubnové nástavby (tzv. vylušťovač) mlátil i jetelínu a vojtěšku. V širokém okolí byl jediný, kdo tyto komplexní služby nabízel. Mohutnou mlátičku táhl pár silných koní a v sezóně, při průběhu žňových prací, s ní a s celou garniturou (mlátička, elektromotor, balíkovač, bubny na vojtěšku a jetelínu) putoval po okolí z obce do obce a téměř dům od domu. Zemědělskou techniku, koupenou na dluh, tak postupně nabízenými službami splácel.^{7/}

Po technické stránce využíval elektrické rozvody v obcích, na které napojoval k pohonu mlátičky mohutný elektromotor. „Spotřebu rozúčtoval zákazníkům, a tu měřil pomocí zapůjčeného elektroměru z elektrárny. Měřil ji tak, že elektroměr zavěsil na elektrorozvody. Tyto služby prováděl na základě živnostenského listu a řádně odváděl daně. Služby účtoval tak, že

7/ Podle vyprávění jeho dcer se tyto služby moc nelíbily movitějším hospodářům, kteří měli své mlátičky a umožňovali drobným zemědělcům na nich mlátit, ale za protislužbu práce na poli. Jeho nabízenými službami přicházeli o levnou pracovní sílu. Mlátit u Vojtěcha Šišáka se jim vyplácelo, měli víc času na vlastní polní práce. Údajně mu byl nákup strojů na dluh komplikován anonymním dopisem, ve kterém se hovořilo o tom, že nemá finanční prostředky. Díky výše uvedené záruce stroje nakonec koupil. Tamtéž.

❶ Příprava na transport, vpravo dárkyně paní Jiřina Němcová. Foto archiv autora

dával zájemcům o jeho služby šeky, které oni propláceli na jeho účet (Běžný účet vkladní). Podle potřeby jezdil přímo k hospodářům, kde soupravu sestavil a mlátily se buď dovezené fůry z pole, nebo obilí ze stodoly. Jezdil například z Věžek do Vlkoše, Kyselovic, Přerova, na jetelínu a vojtěšku ho zvaly do Břestu, Žalkovic, Říkovic i do Zemědělské školy v Přerově. Sedláci tehdy prý pěstovali jetelínu a vojtěšku na semeno. Jeho firma měla název – Vojtěch Šišák námezdní mlácení obilí a jetele – a měl i zhotovený poutač.“^{8/}

V nastaveném pracovním režimu pokračoval i po druhé světové válce až do kolektivizace zemědělské výroby. Zásadní změna přišla až v 50. letech 20. století, kdy měl již téměř své závazky splacený. Nový směr socializace a kolektivizace zemědělství se nevyhnul ani Věžkám.

Jeho zemědělskou techniku převzala Státní zemědělská strojní stanice pro politický okres Přerov, která byla zřízena 26. května 1948 (pozdější Strojní a traktorová stanice, STS). K převzetí došlo patrně někdy po roce 1952 a mělo se to týkat obilních mlátiček a garnitury.^{9/}

8/ Řízený rozhovor s paní Jiřinou Němcovou.

9/ Přesné datum si paní Jiřina Němcová již nepamatovala. Mimo jiné se jednalo o dvě obilní mlátičky, jedna menší a druhá větší, které byly oceněny dohromady údajně na 92 000 korun. K tomuto se váže příhoda, kdy Vojtěch Šišák se ptal při předávání mlátiček, kam si má jít pro peníze, bylo mu posměšně odpovězeno: „na ministerstvo mračen.“ Tamtéž.

➤ Přeprava obilní mlátičky do Rymic u Holešova. Foto archiv autora

STS byla úzce spjata se socialistickým způsobem hospodaření, sloužila jako středisko služeb pro zemědělce a jednotná zemědělská družstva. Stroje převzala od strojních družstev nebo soukromě hospodařících rolníků, v případě pana Vojtěcha Šišáka bez finanční náhrady. V roce 1950 začala STS budovat tzv. traktorové brigády ve střediscích Bochoř, Rokytnice, Stará Ves, atd. Podle vyprávění dárkyně byla menší obilní mlátička převezena do střediska Stará Ves a tam „jí někdo úplně rozbil“, přestala být funkční a byla rozebrána.^{10/} Druhou obilní mlátičku využívali fakturačními službami pro různá JZD, jednu dobu byla převezena i do JZD Věžky, kde pracovala pro družstvo a vydělávala finanční prostředky pro STS. Touto složitou cestou se opět nakrátko vrátila do Věžek, ale nikoliv původnímu majiteli.

Co tato životní zkušenost znamenala pro Vojtěcha Šišáka? Konec jeho služeb pro drobné rolníky. Přišel o zdroj obživy i příjmů, zůstalo mu jen drobné hospodářství. Další životní situaci řešil v roce 1957, kdy vstoupil do nově zřízeného JZD Věžky.^{11/} Opět mu byl odebrán majetek, a to vno-

10/ Tamtéž.

Kolektiv autorů. *40 let zemědělství v okrese Přerov, 1949–1989*. Přerov: Městský národní výbor Přerov, 1989, s. 281–283.

11/ Do JZD vstoupil v roce 1957 (založeno v roce 1957). Zápis v kronice z května 1957 ho uvádí jako člena JZD a opakovaně k 1. 1. 1958.

SOKA Přerov, fond Archiv obce Věžky, Kronika obce (1905–1959), inv. č. 1.

sem do JZD Věžky, jako živý a mrtvý inventář.^{12/} Tím definitivně skončilo jeho angažmá jako soukromě hospodařícího rolníka, který dříve poskytoval služby veřejnosti. Až do důchodu pracoval v zemědělství, tak jako mnoho jiných, ale křivda, která se mu stala, na tu vzpomínal on i jeho rodina celý život a zrovna tak tisíce jiných soukromých rolníků, kteří sdíleli společný osud.

Socialistické zemědělství spoluvytvářel v JZD Věžky, později ve sloučeném JZD Haná. Paradoxně pracoval po večerech smluvně i pro STS jako traktorista.

Zdálo by se, že tady příběh končí, ale nebylo tomu tak. Byl by to příběh podobný tisícům jiných soukromých rolníků, ale tento je v něčem jiný.

Většina zemědělských strojů, která již v následujících letech nebyla provozuschopná, byla likvidována samotnými družstvy nebo je likvidovaly jako nefunkční a zastaralé zmíněné strojní a traktorové stanice, v tomto případě v Přerově. Tak tomu bylo i s obilní mlátičkou Vojtěcha Šišáka, kterou brzy nahradily modernější a technicky vybavenější pojízdné sklízecí obilní mlátičky (tzv. kombajny). Zjistil, že se obilní mlátička nachází vyřazená a nefunkční ve STS Přerov. Jak šel čas, sledoval, jak postupně chátrá, a to ho velmi mrzelo. V této době byl již na odpočinku a měl měsíční důchod 600 Kčs.^{13/} Nemohl se s tímto stavem smířit, bylo mu to moc líto, jak mlátička dopadla. Měl stále živé vzpomínky, jak si na ni musel vydělat peníze, jak ji svou prací musel splácet. Vzpomínal na spoustu dobrých i špatných zážitků i na různorodé pracovní kolektivy, které za ty roky poznal. Mlátička ho dříve živila, stálo za ní mnoho úsilí a práce.^{14/} To vše se mu honilo hlavou, když učinil zásadní rozhodnutí. Obilní mlátičku si znovu, tedy podruhé, koupil na dluh od STS Přerov.^{15/} Doma to zdůvodnil tak, že se nemůže dívat na ni, jak chátrá. Odvezl ji opět domů, opravil a opět zprovoznil a uložil do kůlny u domu. Podle vyprávění jeho dcer (starší Jiřina Němcová se 29. 6. 2024 dožívá 90 let) si přál, aby tato obilní mlátička byla důstojně uložena v muzeu.^{16/} Toto přání se díky jeho dceři nakonec v roce 2023 splnilo. To byly hlavní faktory, které rozhodly o převzetí obilní mlátičky do muzea.

12/ Podle informací dárkyně, dcery pana Vojtěcha Šišáka, se mimo jiné vnosu týkal obilní žací stroj, tzv. lopaták, travní žací stroj, travní hrabačka, travní obrabečka, z živého inventáře dvě krávy atd. Do družstevních vnosů byl zahrnut další majetek, který dcera pana Vojtěcha Šišáka blíže nespecifikovala.
Tamtéž.

13/ Podle informací dcery Jiřiny Němcové, to bylo po roce 1967. V tomto roce odešel ve svých 65 letech do důchodu. Řízený rozhovor s paní Jiřinou Němcovou.

14/ Práci u tohoto typu obilní mlátičky nezajišťoval jeden člověk, ale větší množství lidí, každý věděl, co má dělat. U této činnosti se povídaly různé příběhy veselé, radostné i smutné. S příchodem mlátiček na vsi vznikala, v době žní, nová společenská centra.

15/ Podle jeho dcer musel za původně svou a již splacenou mlátičku, kterou mu STS zabavila, zaplatit tři své důchodové platy.
Řízený rozhovor s paní Jiřinou Němcovou.

16/ V roce 1989 ji chtěl zájemce koupit údajně za 30 000 korun, ale paní Jiřina Němcová k prodeji nedala souhlas, věřila, že nakonec mlátička bude umístěna v muzeu.
Tamtéž.

➔ Dárkyně paní Jiřina Němcová. Foto archiv autora

Dárkyně^{17/} paní Jiřina Němcová má celou řadu osobních vzpomínek týkajících se života na vsi, hospodaření a rodinných informací, které nesouvisí s předmětem daru, proto zde nejsou zveřejněny. Život v době soukromého hospodaření zažila na vlastní kůži, jako mladé děvče spolu se svou sestrou, protože museli povinně pomáhat v drobném hospodářství. Na toto období vzpomínají dodnes.

Politické a regionální souvislosti

Podle dostupných informací vzniklo ve Věžkách JZD v roce 1957 s 59 zakládajícími členy a předsedou Josefem Netopilem. Založení JZD znamenalo zlom v kolektivizační politice v obci, začali hospodařit na 92 ha. Velmi brzy přijali provozní řád III. typu a v roce 1958 do něho povinně

17/ Dárkyně se v 90. letech 20. století domáhala nápravy spáchaných křivd na jejím otci komunistickým režimem. Vznesla také nároky na náhradu způsobené škody. Škoda byla sice prokazatelná – náhrada za hodnotu odňatého inventáře s finančně vyčíslitelnou cenou, dle platných předpisů. Ovšem díky nesprávným správním a právním krokům a díky promlčecí lhůtě se způsobené škody u příslušných úřadů nedomohla. Právní rozbor nároků na náhradu způsobené škody. Písek 12. 1. 1999. Archiv dárkyně.

vstoupila naprostá většina sedláků. Jediná, která do družstva nevstoupila, byla Otýlie Topičová z čp. 16. Půdu (4,5 ha) obdělávala se svým manželem Adolfem, který byl již v důchodě.^{18/} Družstvo čítalo 90 členů a obhospodařovalo v roce 1959 180,05 ha orné půdy. Celkem přes 200 ha zemědělské půdy. Samostatně hospodařilo do roku 1962, kdy se stalo součástí JZD Haná, spolu s družstvy JZD Bochoř, Lověšice, Věžky, s 939 ha zemědělské půdy a 330 členy v čele s Josefem Vaculíkem.^{19/}

Pro pochopení doby, a proč se soukromě hospodařícím rolníkům děly podobné křivdy, je nutný krátký vhled do dobových historických událostí.

Po roce 1948 celou politickou scénu včetně zemědělské politiky ovládla komunistická strana, která přijala usnesení omezit kapitalistické živly na vsi a přebudovat zemědělskou malovýrobu. Cílem se stalo socialistické velkovýrobní hospodaření. Následující období bylo chápáno jako zostřující se třídní boj namířený proti soukromým rolníkům. Rok 1949 se stal v zemědělství přelomový. Začala socializace vesnice, prakticky od schválení zákona o jednotných zemědělských družstvech a od IX. sjezdu KSČ stanovili uskutečnění socialistické industrializace a výstavby socialismu na vesnici. To byl začátek konce všech soukromých aktivit na vesnici. Nový politický systém nemohl dovolit, aby na venkově existovalo ekonomicky nezávislé obyvatelstvo, začal dělat vše, aby tuto společenskou skupinu zlikvidoval a učinil závislou na systému, tak se lépe dala ovládat. Na druhou stranu do družstev vstupovali ti, kterým se málo dařilo nebo se sotva užívali, nejprve drobní rolníci.^{20/} Nejvíce těchto jevů je zaznamenáno v pohraničí, zvláště u JZD I. a II. typu. To byla první socialistická JZD, která vznikala z iniciativy rolníků, kteří dobrovolně spojili výrobní prostředky. Zde se stále významně uplatňoval soukromý faktor. Tlak na zemědělce se ale znásobil celostátní kampaní do JZD III. a IV. typu. Rolníci, kteří prosperovali, do těchto družstev nechtěli vstupovat, protože si uvědomili, že je to konec jejich hospodaření. Rozjela se komunistická demagogie a boj proti tzv. kulakům, vesnickým boháčům. Členové těchto družstev byli většinou získávání pomocí výhrůzek, represivních opatření a dalších hrozeb (například akce K-kulak a politické procesy). Nakonec tomuto tlaku naprostá většina rolníků podlehla.^{21/} Kolektivizace byla pro

18/ V místní kronice se uvádí, že na ně nebyl činěn žádný nátlak, aby vstoupili do JZD, je-liž předepsané dodávky plnily. Ovšem skutečnost je zapsaná v kolektivní rodinné paměti.

SOka Přerov, fond Archiv obce Věžky, Kronika obce (1905–1959), inv. č. 1.

19/ Kolektiv autorů: *40 let zemědělství v okrese Přerov, 1949–1989*. Přerov: Městský národní výbor Přerov, 1989, s. 84–87.

SOka Přerov, fond Archiv obce Věžky, Kronika obce (1905–1959), inv. č. 1.

20/ První, kdo ve Věžkách podepsali přihlášku do JZD, byli skoro všichni drobní zemědělci, kteří byli odkázáni na sedláky s obděláváním polí. Sedláci drobným zemědělcům bez mechanizace obdělávali políčka až tehdy, když už měli po své práci, a to někdy bylo pozdě. SOka Přerov, fond Archiv obce Věžky, Kronika obce (1905–1959), inv. č. 1.

21/ HLAVAČKA, Petr. *Socializace hospodářství*. In: HLAVAČKA, Petr – LAPÁČEK, Jiří: *Dějiny obce Středolesí*. Hranice: Opus Bohemiae 2015, s. 111–127.

JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad 2008, s. 79–97, 207–222.

mnoho sedláků bolestnou zkušeností, neboť přišli o majetky a možnost hospodařit na rodové půdě, která rodině patřila mnoho generací.

Závěrem

Příspěvek měl naznačit několik úhlů pohledu na přístup k akvizicím, darům či sběrům a poodhalit, v čem mimo jiné spočívá práce muzejníka, v tomto případě kurátora etnografické podsírkky. Vzhledem k omezenému prostoru bylo snahou alespoň naznačit některé směry při sbírkotvorné činnosti, možnosti práce s dostupnými informacemi za použití nezbytné metodické podpory.^{22/}

Na příkladu daru obilní mlátičky je vidět několik rovin muzejníkovy zájmu. Odkrytí nejen okolností daru, ale příběh, který souvisí s rodinou dárkyně včetně společenských dobových souvislostí. Tyto měly zásadní vliv na rodinu hospodáře a obecně na většinu soukromě hospodařících rolníků.

Na příkladu Vojtěcha Šišáka, poskytujícího služby, a jeho osudu včetně formy združstevnění majetku, který byl použit jako vnos živého a mrtvého inventáře do nově vznikajícího Jednotného zemědělského družstva Věžky, lze uvedené křivdy zobecnit, protože podobné osudy se týkaly naprosté většiny soukromě hospodařících rolníků. Ti, co se bránili, pod velkým nátlakem nakonec podlehli, mnoho selských rodin bylo perzekvováno.

Jeho příběh je originální tím, jak si svou provozuschopnou mlátičku, koupenou na dluh, který musel splácet a splatil, po letech již vyřazenou, znovu a nefunkční odkoupil a opět zprovoznil. Jeho čin můžeme chápat různě, ale je jisté, že se nesmířil s tímto stavem a chtěl sjednat nápravu, alespoň svým způsobem.

22/ Pro hlubší analýzu v rámci mezioborového bádání je vhodné využít kombinaci a prolínání metod, či jejich principy nejen intuitivně, ale s konkrétním záměrem a východiský. V příspěvku jsou postupy jen naznačeny.

Záznam ústního sdělení za využití principů metody **oralhistory** (natočen řízený rozhovor a vyprávění pomocí audiovizuální techniky). Principy **chronologické metody** spolu s **progresivní metodou** umožnily postupovat v čase. Pomocí principů **mikrohistorie** se začal odvíjet osobní příběh hospodáře před a po kolektivizaci, kde své místo našel i **popisný přístup**. Metodou **sondy** do rodinných vzpomínek potomků hospodáře lze zobecňovat a srovnávat s podobnými prožitky a osudy jiných rolníků. Z tohoto vychází **metoda indukce**, kdy na základě pozorování jednotlivostí se vyvozují všeobecné závěry (úsudek, v němž obecný závěr plyne z premis shrnujících všechny jednotlivé případy, závěr je jistý). **Deduktivní usuzování** určuje úroveň informací na základě podobných jevů pomocí principů metody **komparativní** (například osudy jednotlivců, skupin, z dobových informací lze usuzovat, že se přikojí děla i jiným rolníkům, dobové politické proklamace a programy, politické procesy atd. U technických řešení, srovnání s ostatními zemědělskými stroji, možnosti výběru). Principy **biografické metody** umožnily správně interpretovat osobní příběh hospodáře včetně ukončení jeho soukromých podnikatelských aktivit a dalších jeho kroků.

Kolektivizace byla smutným obdobím našich dějin a v osudech jednotlivých rodin zanechala hlubokou stopu, s následky se vypořádáváme mnohdy dodnes.

Pro dokreslení jsou zde zmíněny některé postupy směřující k tvorbě podsbírky, přístupu k potenciálnímu sbírkovému předmětu a vhodnost zařazení do sbírky. Důležitým aspektem je možnost využití daru pro výchovnou a vzdělávací činnost v rámci edukací, výstav či stálých expozic.

Dar doplnil podsbírku etnografickou o důležitý a nepřehlédnutý exponát, který bude dále sloužit veřejnosti, ale jiným způsobem než v minulosti. V rámci společenského významu se stane odrazem doby a se svým příběhem začne tzv. nový život.

LITERATURA:

- HLAVAČKA, Petr. *Socializace hospodářství*. In: HLAVAČKA, Petr – LAPÁČEK, Jiří. Dějiny obce Středolesí. Hranice: Opus Bohemiae, 2015. ISBN 978-80-902918-4-3.
- HOLMAN, Pavel. *Muzejník a jeho práce v terénu*. In: *Metodika muzejní práce v terénu aneb Muzejník jako sběrač, lovec, objevitel*. Sborník přednášek ze semináře 22. – 23. června 2000. „1st ed.“. Hodonín: Masarykovo muzeum v Hodoníně, 2001.
- JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-902-7.
- Kolektiv autorů. *40 let zemědělství v okrese Přerov, 1949–1989*. Přerov: Městský národní výbor Přerov, 1989.
- ZAHRADNÍČEK, Jan. *100 let výroby zemědělských strojů*. Prostějov: Agrostroj Prostějov 1978.
- ŽALMAN, Jiří a kol. *Příručka muzejníková I*. Praha – Brno: Asociace muzeí a galerií ČR, Český výbor ICOM, Moravské zemské muzeum, Ministerstvo kultury ČR, 2002. ISBN 80-7028-179-0 (Moravské zemské muzeum), ISBN 80-86611-00-0 (Asociace muzeí a galerií České republiky).
- ŽALMAN, Jiří a kol. *Příručka muzejníková II*. Praha: Asociace muzeí a galerií ČR, 2006. ISBN 978-80-86611-19-8.
- ŽALMAN, Jiří a kol. *Příručka muzejníková I. Druhé upravené vydání*. Praha: Asociace muzeí a galerií České republiky, 2010. ISBN 978-80-86611-41-9.

PRAMENY:

- Právní rozbor nároků na náhradu způsobené škody. Písek 12. 1. 1999. Archiv Jiřiny Němcové, Věžky čp. 30.
- Řízený rozhovor s paní Jiřinou Němcovou, nar. 1934, Věžky, okres Přerov. Záznam rozhovoru pořízen opakovaně. Věžky 2. 6. 2022, 6. 10. 2022, 7. 11. 2022. Audio záznam uložen v archivu autora.
- Státní okresní archiv Přerov, fond Archiv obce Věžky, inv. č. 1, Kronika obce (1905–1959).
- Státní okresní archiv Přerov, fond MNV Věžky, inv. č. 1, Protokoly obce (1942–1964).
- Státní okresní archiv Přerov, fond MNV Věžky, inv. č. 41, JZD (1957–1959).

Jiří Lapáček

Ted' si zgustnem! Odhalení vrahů četníka a hajného

Vražda četnického velitele v Předmostí

Podle sčítání obyvatel v roce 1910 žilo v Předmostí 749 obyvatel ve 100 domech, vesměs vyznávajících katolickou víru, kromě dvou židovských rodin. Z toho byli čtyři Němci.^{1/} Již od dubna 1912 se jednalo o zřízení četnické stanice v Předmostí. Podle hlášení z četnického oddělení v Hranicích z 20. dubna 1912 zřízení četnické stanice v Lověšicích na hlídání přerovského přednádraží, kde docházelo k častým krádežím, se nedoporučovalo, protože by tam bydlící četníci byli pozorováni obyvateli. Bezpečnost měli zajistit četníci z Přerova. Tam byla od 26. ledna 1910 posílena okresní četnická stanice na jedenáct systemizovaných míst, což ale nebylo zatím naplněno. Obvod přitom obsahoval Přerov s 20 000 obyvatel, Henčlov, Troubky, Bochoř, Lověšice, Újezdec, celkem 25 933 obyvatel. Aby se ale této četnické stanici odlehčilo, měla být zřízena četnická stanice o třech mužích v Předmostí s obvodem zahrnujícím obce Čekyně, Lhotka, Penčice, Zábeštní Lhota, Sobišky, Buk, Lýsky, Vinary, Popovice, Dluhonice, celkem 4 466 obyvatel. Sousedící četnická stanice Brodek zahrnovala Cítov, Císařov, Rokytnici, Lukovou, Žeravice, Kokory s 5 550 obyvateli. V listopadu 1913 se jednalo o pronájmu vhodných prostor, které byly nalezeny v domě čp. 100, který patřil tehdejšímu správci školy Františku Snídalovi.^{2/}

Od 1. března 1914 byla v Předmostí aktivována četnická stanice, jejíž obvod byl vyčleněn z obvodu přerovského a brodeckého, obsazená třemi silami. Prvním velitelem se stal jednatřicetiletý Josef Bryg v hodnosti četnického strážmistra II. tř. (později vrchní strážmistr). Ten se narodil 16. března 1883 ve Svinově, křtěn byl jmény Josef a Arnošt 19. března 1883. Otcem byl Felix Bryg, nar. 10. 6. 1856, hlídač dráhy, syn Alberta Bryga, rolníka v Tuchově, a jeho manželky Marie Novákové. Matkou byla Marie,

1/ Státní okresní archiv Přerov (dále jen SOkA Přerov), fond AO Předmostí, inv. č. 1, s. 13, kronika obce.

2/ SOkA Přerov, Okresní úřad Přerov, část IV. 1877–1945 (1948), inv. č. 934, kart. č. 91. Tamtéž, Okresní úřad Přerov, část I. 1877–1918, inv. č. 3311, kart. č. 21.

❶ Pohlednice Předměstí. SOKA Přerov

nar. 20. 11. 1856, dcera Martina Tichopáda, podruha v Nové Vsi (u Svinova).^{3/} Rodina se přestěhovala do Tlumačova, kde se narodily další děti.^{4/}

Vrchnímu strážmistru Brygovi byli podřízeni dva strážmistři. Jak se psalo v místním tisku, v obci byly dva české hostince, přece však se oba svobodní četníci dali zlákat na stravování do místnosti židovské, snad proto, aby zamhouřili oči nad nedodržováním policejní hodiny v tomto židovském hostinci.^{5/}

Nutno říci, že válečné události přispěly k tomu, že i v míru celkem neoblíbená instituce se změnila v nenáviděnou. Vojenské i okresní politické úřady četnictvo pověřovaly takovými úkoly, které v očích veřejnosti byly nanejvýš nepříjemné. Velitel četnické stanice Josef Bryg byl přísný a důsledný, budil respekt svými vždy pečlivě navoskovanými kníry. Podával hlášení o osobách vracejících se z ruského zajetí nebo o rodinných pomě-

3/ Viz <http://genealogie.taby.cz/viewtopic.php?f=33&t=56758>. Tuchów v dnešním Polsku, odkud pocházela jeho matka. Jeho otec se narodil a zemřel v Rędznie v dnešním Polsku. Josef měl mladší sestru Gabrielu, nar. 30. 6. 1884, seždanou 3. 2. 1913 v Tlumačově s Karlem Dubanským. Zemský archiv v Opavě, pob. Olomouc, sbírka matrik N_I-N_inv_c_400_sig_Bi_XV_4_1865-1894_Svinov_105; N_I-N_inv_c_400_sig_Bi_XV_4_1865-1894_Svinov_119; N_I-N_inv_c_400_sig_Bi_XV_4_1865-1894_Svinov_131)

4/ Moravský zemský archiv v Brně, Acta publica – Tlumačov. Arnošt 29. 5. 1887, seždán 25. 1. 1919 s Františkou, roz. Dudovou, Marie, nar. 12. 7. 1888, zemřela 16. 4. 1890, Anna, nar. 3. 12. 1889, oddána zde 5. 2. 1912 s Adolfem Králem ze Svinova, Marie, nar. 19. 7. 1891, oddána s Jindřichem Župkou 19. 4. 1926 v Nezamyslicích (rozvedená), dvojčata Emil, nar. 30. 10. 1893, a František, oddán s Albinou Dudovou 12. 3. 1923 v Tištině, a nakonec Alois, nar. 27. 2. 1897, oddán s Marií Vocilkovou 7. 2. 1927 ve Znojmě u sv. Kříže.

5/ Obzor, 11. 3. 1914.

3 Josef Bryg. Příručka, schematismus a dislokace četnictva, 1924

rech vojáků, kteří byli v Rusku zajati, případně se přihlásili do legií.^{6/} Podal ale i zprávu o demonstraci dělnických žen z Předmostí 21. ledna 1918 proti nedostatku potravin, zejména tuků, brambor a mouky. Ty předložily požadavky okresnímu hejtmánovi s žádostí, aby rekvírované tuky zůstaly alespoň zčásti pro místní potřebu, a dostaly příslib dodávky brambor a margarínu.^{7/}

Již na konci války, dne 14. září 1918, spatřil Josef Bryg dva vojáky, kteří se chovali podezřele. V jednom z nich poznal již tehdy nechvalně proslulého zběha a lupiče Jana Prášila. Vojáci si uvědomili nebezpečí a začali prchat lukami ke Kopaninám a k Osmeku. Mezitím byla uvědoměna vojenská hlídka, jež uprchlíky pronásledovala a střílela po nich. Také četníci z Přerova a Předmostí se zúčastnili pronásledování. U marmeládové továrny (továrna Terezie Hrubé) na můstku vstoupil prchajícím v cestu městský hajný Rudolf Landsfeld a uchopil jednoho, aniž tušil, že je to nebezpečný zbůjník Prášil. Nastal mezi nimi tuhý zápas. Prášil hleděl se dostat ke střelné zbrani (nabíтый browning), kterou s sebou ustavičně nosil. Rudolf Landsfeld mu však pevně jednou rukou sevřel hrdlo a druhou zadržoval ruku deroucí se ke zbrani. Tu však pomohl Prášilovi jeho kamarád a oba zločinci pak utíkali k Michalovu a tam zmizeli.^{8/}

Na informaci o vzniku samostatné republiky, které se do Předmostí dostaly až 29. října 1918, musel Josef Bryg reagovat. Zřejmě nechal nastoupit oba podřízené četníky a vydal rozkazy s cílem zabránit nepokojům a případnému rabování. Nařídil odstranit rakouského orla z přileb a čapek a zabarvit znak monarchie i na budově četnických kasáren.

Velitel stanice, sám zvyklý jít podřízenému osobním příkladem, kráčel 31. října směrem k vinarskému lesu zvanému „Nad hlavami“, vzdálenému asi půl kilometru od obce Vinar. Když se nevrátil z obchůzky ani

6/ Viz např. SOKA Přerov, fond Okresní úřad Přerov, inv. č. 3678, sign. 2327, kart. č. 24; inv. č. 5035, sign. 1186, kart. č. 31; inv. č. 5132, sign. 1367a, kart. č. 31.

7/ SOKA Přerov, fond Okresní úřad Přerov, inv. č. 4628, sign. 87, kart. č. 29.

8/ Obzor, 15. 9. 1918.

❶ Pohlednice Vinar. SOKA Přerov

do hodiny po plánovaném návratu, vydal se mu závodčí Josef Grygar na-proti. V blízkosti vinarského lesa potkal určeného hajného, který běžel na četnickou stanici oznámit tragickou zprávu. V půl druhé odpoledne byl nalezen četnický strážmistr Josef Bryg asi 16 kroků od vozové cesty do Sobíšek na svahu mezi stromy, tváří k zemi, v tratolišti krve.^{9/}

Byla přivolána komise okresního soudu, která po přenesení těla zemřelého do četnických kasáren a po následné pitvě konstatovala, že Josef Bryg byl zezadu úkladně střelen z vojenské pušky do levého stehna a na následky prostřelení hlavní tepny na místě zemřel vykrvácením.

Po odhalení vraždy se šeptalo ve Vinarech mezi lidmi, že pachatelé vraždy jsou patrně Alois Novotný a Josef Konečný, avšak veřejně se nikdo neodvážil toto obvinění pronést, protože se proslýchalo, že obvinění každého, kdo je udá, zastřelí. Kateřina Máslerová, manželka tesaře ve Vinarech, sbírala v den vraždy po poledni v lese u Vinar mech a tu pojednou uslyšela ránu z pušky a po ráně viděla ve vzdálenosti asi 100 kroků rychle jdoucí dva mladíky, v nichž poznala Josefa Konečného a Aloise Novotného. Objevily se i zprávy o tom, že za smrti četníka stál Jan Prášil. Roky plynuly, ale na smrt Josefa Bryga se nezapomnělo.

9/ Obzor, 1. 11. 1918; Obzor 3. 11. 1918. DLOUHÝ, Michal: *Případy z pátrací služby*. Praha 2006, s. 12–15.

Vražda hajného Daňka z Henčlova

Hajný rokytnického velkostatku Ladislav Daněk byl čtyřiapadesátiletý bodrý muž a svědomitý zaměstnanec, konající poctivě svou těžkou službu. Narodil se 1. července 1868 v Kvasicích, byl synem hraběcího hajného Matěje Daňka. Bydlel v Henčlově v čp. 24 s manželkou Barborou a dětmi Ladislavem, Bedřichem, Marií, Josefem, Annou a Vlastimilou.^{10/}

Měl jako každý hajný a revírník své nepřátele, poněvadž pronásledoval zlodějství a pytláctví. Dne 11. května 1922 kolem 13. hodiny se vydal z hájenky u Nového dvora za Lhotkou do revíru „Kokorského háje“ přes „Kozákovu seč“. Když krácel přes tak zvanou „Jedličkovou louku“, po 300 m na něj byla vypálena zezadu z Kozákovy seče, ze vzdálenosti asi 30 m, kulka z vojenské pušky, která Daňkovi prostřelila záda, vnitřnosti a břichem vyšla ven. Rychle se obrátil a vystřelil z brokovnice po pachateli, kterého zahlédl v lese, avšak nepoznal. Ztrátou krve oslaben padl, doplazil se asi 30 kroků pod strom a zůstal v bezvědomí ležet. Tou dobou se vracela manželka penzisty Julie Vyjídáková z pohřbu z Kokor do Lhotky, když uslyšela dvě střelné rány, které padly brzy za sebou. Hned na to uslyšela křik a volání o pomoc. Raněný hajný byl dopraven do nemocnice v Přerově, kde svému zranění v 16 hod. podlehl.

Začalo vyšetřování a již druhého dne byla nalezena v lese rozložená vojenská puška a četnictvo v Předmostí se dovědělo důvěrnou cestou, že puška patří Aloisi Novotnému, který byl zatčen a dodán k Okresnímu soudu v Přerově.^{11/} Hned na to byl zatčen též Josef Konečný,^{12/} který se četnictvu po delším výslechu doznal, že společně s Novotným zastřelil z vojenské karabiny četnického strážmistra Josefa Bryga. Nato se doznal po delším zapírání také Novotný, jak k zavraždění hajného Daňka, tak také, že pomáhal při zavraždění četnického strážmistra Bryga. Vyšetřována byla také možnost, že některý z nich zastřelil v roce 1919 od zábavy z Předmostí jdoucího Šedivého, ale to se nepodařilo prokázat.^{13/}

Konečně se dočkali potrestání

Hlavní přelíčení u Krajského soudu v Olomouci jako soudu porotního se konalo 12. a 13. října 1922, a to proti Josefu Konečnému podle §§ 134, 135 č. 1 tr. z., § 464 tr. z., § 36 zbrojního patentu z 24./10. 1852

10/ Moravský zemský archiv v Brně, Acta publica – Kvasice, matrika narození; SOkA Přerov, fond Okresní úřad Přerov, sčítací operát, sčítání 1921, čp. 24.

11/ Narodil se 19. 10. 1895 ve Vinarech, byl zemědělským dělníkem. Na vojně sloužil u dragonského pluku č. 7. SOkA Přerov, fond Archiv obce Vinary inv. č. 22, kart. č. 1 (trestní listy).

12/ Narodil se 13. 3. 1898 ve Vinarech. Povoláním byl stopařský dělník, na vojně sloužil u 5. praporu myslivců. Tamtéž, inv. č. 22, kart. č. 1 (trestní listy).

13/ Obzor 14. 5. 1922; 20. 5. 1922; Pozor 14. 5. 1922; 27. 5. 1922)

č. 223 č. z., a Aloisu Novotnému pro §§ 134, 135 č. 1 tr. z., §§ 5, 134, 135 č. 1, 137 tr. z. §§ 171, 173 tr. z., § 36 a §§ 12 a 32 zbrojního patentu ze 24./10. 1852 č. 223 r. z.^{14/}

Předsedou soudu byl JUDr. Weissmann, soudci JUDr. Gloss a JUDr. Böhm, veřejným žalobcem státní zástupce JUDr. Látal. Obhájcem obžalovaných byl JUDr. Richard Fischer, advokát v Olomouci. V neveřejném sezení byla sestavena lavice porotců. Mezi dvanáct neodmítnutých porotců patřili 1 František Jánč, 2. František Baran, 3. František Drbálek, 4. Metoděj Hrabala, 5. Antonín Drlík, 6. Alois Ponížil, 7. František Haverda, 8. Adolf Freund, 9. Antonín Hošťálek, 10. Marie Arbajtová, 11. Libor Švestka, 12. František Zatloukal, náhradní porotce Jan Blunia.

V 15.20 hod. vyvolal zapisovatel veřejné jednání. Předseda vyslechl obžalované o obsahu obžaloby a ti prohlásili, že se cítí vinnými. Předseda jim oznámil, že mají právo, aby naproti obžalobě souvisle vyložili, jak se věc sběhla, a aby po uvedení každého jednotlivého důkazu k tomu přednesli své poznámky.

Josef Konečný uvedl, že byl 31. října po poledni doma a přemýšlel o tom, že nyní je svoboda, že se již nebudu muset ukrývat jako dosud, že bude moci nerušeně žít doma a pracovat. Pak odešel k Novotným pro decimálku, při čemž zahlédl strážmistra Bryga, který šel obcí v plné zbroji. Bryga znal od svého dětství, co vyšel ze školy. On jej jednou zatknul jako zběha a nechtěl mu ani dovolit, aby zůstal doma přes noc a aby si před odchodem aspoň ukroutil cigaretu. Pronásledoval zběhy krutě a jednou po nich střílel na poli. Konečný byl opodál a uprchnul, aby také nedostal ránu. Bryg mu zkazil dovolenou z vojny svou poznámkou na žádosti o dovolenou, kterou mu ukazoval sám jeho velitel, praporčík u 5. praporu myslivců.

Konečného rozčílilo pomyšlení, jak se může odvážit takový člověk, který se ho tolik napronásledoval, chodit jako dříve s vražednou zbraní, kterou vyhrožoval, že všechny postřílí jako psy a zajíce. Jeho stará zášť proti Brygovi znovu vzplanula. Sousedky se mu posmívaly, že nyní, po převratu, už Bryg nemá právo pronásledovat zběhy jako dříve a že se před ním už nemusí schovávat.

Začalo mu náhlým rozrušením v hlavě vířit rozhořčení nad Brygovou troufalostí. Odnesl spolu s Aloisem Novotným beze slova decimálku a závaží k sobě. Bryg zašel zatím do úvozové cesty, takže ho na zpáteční cestě již neviděl. Ve svém rozčilení se ihned vrátil k Novotnému a řekl mu: „Vem to a pojď.“ Posunkem naznačil, že chce pušku, a Novotný mu ji podal přes plot. Když ucítil v rukách pušku, byl zcela uchvácen svou zlobou proti Brygovi, stal se z něj zrovna divoch. Ani nevěděl, kudy utíkal. Jakmile v lese uviděl Brygovy nohy, vystřelil a obrátiv se, hned utíkal zpět. S Alo-

14/ Zemský archiv v Opavě, pob. Olomouc, fond Krajský soud Olomouc, zn. Vr IX 1305/22. Kde není uvedeno jinak je čerpáno ze spisu. O soudním procesu psala řada novin, viz Obzor, 17. 10. 1922; Pozor 14. 10. 1922; Našinec, 14. 10. 1922, 15. 10. 1922; Lidové noviny 13. 10. 1922; Československý denník 13. 10. 1922, 14. 10. 1922; Brünner Morgenpost 19. 10. 1922.

Číslo jednací: 24.11.1305/22
70

Hlavní přelíčení.

Q. K.

Krajčí

soud v *Chomouci*

dne 12. a 13. juna 1922.

jako soud porotní.

Trestní věc proti

4) Josef Kozminum, 2) Alois Novotný.

pro

$a_1 a_2$ 1, 134, 135 $\times$ 1 kg, 5464 kg, 5362 kg. pad. 24.10.1882. $\times$ 223 $\times$ 2.
 $a_1 a_2$ 1, 134, 135 $\times$ 1 kg, 5515 kg, 534, 135 $\times$ 1, 134 kg 5517, 134 kg, 536 $\times$ 135 $\times$ 32, 134 pad
 24.10.1882. $\times$ 223 $\times$ 2.

Přítomni:

Preedseda: Mrs. E. Weissmann

soudci: *Ans. Oron*

Mrs. Pichon

zapisovatel: *Nushi E. Imicha*

veřejný žalobce: č. k. státní zástupce *P. Lysal*

soukromý žalobce:

jeho zástupce:

soukromý účastník:

jeho zástupce:

obžalovaný: 1. Josef Koucky
2. Alois Novák

obhájce: *Dr. J. Fischer, advokát v Olomouci*

V neveřejném sezení sestavena lavice porotců.

Zapisovateľ vyvoláva 36 hlavných porotců.

Dostavilo se 28 hlavních porotců.

Dostavilo se 18 hlavních porotců. Z hlavních porotců je směrů: Hlavní porotce B. Richter je nedostupný a nemocný.
Anižádí se Soutarů: mluví při 10 hlavních porotců, bylo nutno doplnit jich počem na 30 vyhlášením 6 porotců náhradních. Tímto bylo učiněno:
i. S. Kramářova Karmela
i. S. Kachorova Břeslava.

Tr. č. vizelec č. 138, I. arch. (Protokol o hlavním přelíčení před porotním soudem.)

sem Novotným se setkal pod svahem. Cestou uviděli Františka Pfeilera, a pustili se proto druhou stranou. Byl tak rozrušen, že ani nevěděl, jak se dostal domů. Pušku hned v seči odhodil. To vše trvalo asi čtvrt hodiny.

Když už byl doma, přišli mu lidé brzy říci, že Bryg leží v lese zastřelen. Nemohl tomu uvěřit, vždyť neměl v úmyslu Bryga usmrtit, chtěl ho pouze poznamenat. Šel se tam podívat. Strážmistr Bryg ležel mrtev několik kroků od místa, kde byl, když po něm vystřelil, jako by se byl kousek vrátil směrem, odkud vyšla rána. Když na Bryga střelil, ten nešel vozovou cestou, nýbrž napříč lesem, asi aby si nadešel. U mrtvoly bylo více lidí, Aloise Novotného však mezi nimi neviděl. Strážmistrova puška ležela odhozena kousek od mrtvoly, též odepnutý pás a šavle, čepice si nevěšiml. Brygův obličej neviděl, mrtvola ležela tváří k zemi. Přítomní lidé stáli kolem mrtvoly, hýbali pláštěm, aby zjistili, kde krvácí, dotýkali se též odhozených věcí a hýbali jimi.

Když vyšla najevo vražda hajného Daňka, přišel k němu nejprve četnický strážmistr Sobotka, že prý má karabinu, a Novotný mu ji ihned vydal. Byla to puška, kterou jednou, asi roku 1920 vzal Novotnému, u něhož byla pohozena, pod záminkou, že s ní snad budu střílet veverky, nebo tak nějak. Karabinu zahodil pod mostek, když se dozvěděl o Daňkově zavraždění. Soudcům dále tvrdil, že neměl úmysl Bryga usmrtit, chtěl mu jen udělat poznámku. Mířil mu, pokud bylo v takovém rozčilení vůbec možno mířit, na nohy. Takto vypovídal též u vyšetřujícího soudce. Četníkům se doznal, že Bryga „zastřelil“, tím však naprosto nechtěl říci, že ho chtěl zabít. Čin svaloval dříve na Novotného proto, že chtěl ušetřit svou matku, která byla přítomna při výslechu. Nevěděl tehdy, že Daňka zastřelil Novotný, a když to zjistil, udal ihned plnou pravdu. Vůbec v prvním protokolu o svém výslechu byly samé jeho myšlenky. Miloval totiž klid, a když na něj lidé dotírali otázkami, řekl na všechno „ano“, aby měl pokoj. Tak tomu bylo též při jeho prvním výslechu, kdy na něj všichni křičeli, takže z toho byl opravdu jelen, jak mu nahnali strach. Také výraz, že „každý sledoval svůj cíl“, nebyl pravdivý. Neviděl Bryga klesnout, neboť se dal ihned po ráně na útěk. Když vyšla rána, bylo mu, jako by se probudil ze snu, tak náhle vystřízlivěl z nesmírného vzrušení, pod jehož vlivem jednal. Měl za to, že Bryg je raněn, neboť Alois Novotný mu řekl, že křičí. Byl to docela nesrozumitelný křik.

Jednal v prudkém hnutí mysli tak, jak jej na vojně vychovali. Vždyť byl ještě skoro dítětem, když jej odvedli a poslali na frontu; celá léta žil v prostředí zabíjení, kde je učili jen vraždit a vraždit, a to měli bojovat proti lidem, kteří jim ničím neublížili. Jak měl, takto vychován, odolat, naskytla-li se mu příležitost, pomstít se ničemovi, který jej pronásledoval? Nakonec Konečný prohlásil, že neměl v úmyslu Bryga usmrtit, a stalo-li se tak, svého činu litoval.

Na otázky veřejného žalobce odpověděl, že neví, jaké byl Bryg národnosti. Myslel, že byl Němec. Nemohl v rozčilení, jaké se jej zmocnilo, uvažovat o tom, jaký účinek může mít jeho výstřel. Nebyl by to udělal, kdyby si byl uvědomil možnost Brygova usmrčení. Na otázky obhájce řekl, že

Do roku

1977

Konečný

okresní ☒ v
 soudní ☒ v
 soud porotní v
 divišní ☒ v
 hraniční v
 Správní úřad jako policejní v

Olomouci

č. 1
 č. 69/63
 č. 1
 č. 1
 č. 1

Trestní list.

1. Jméno a příjmení: Josef Konečný
2. Přezdívka:
3. Doba a místo (soudní okres) narození: 13/III. 1898/entr./ Vinary Přerov
4. Jméno a příjmení rodičů: a) otce Josef Konečný
b) matky Františka Konečný, roz. Matušík
5. Domovská příslušnost (místo a soudní okres): Vinary, Přerov
6. Poslední bydliště (místo a soudní okres): Vinary, Přerov
7. Stav rodinný: svobodn /, ženat /, vdovec /, soudně rozvedený /
nebo rozloučený
8. Povolání a postavení v něm: stolářský dělník
9. Vojenská služba (branný poměr): 5 prapor myslivců
10. Odsouzen rozsudkem ze dne 13/10. 1922 č. 1-yr IX 1305/22 73
11. Trestný čin: zločin úhlavní vraždy dle § 134, 135 tr.z. přestupek účastnictví na krádeži dle § 464 tr.z. a přestupek dle § 36 zbroj. pat.
12. Den spáchání činu: 31/10. 1918
13. Způsob provedení a pohotka činu: zastřelení četn. strážmistra pomsta
14. Trest: trest smrti - milostí změněn: těžký žalář na 20 let, 1 půst 1/4 letně, každého 31/10. samovazba v terenci
15. Trest vykonán dne:
16. Další opatření:
17. Výrok o ztrátě politických práv: ztráta práva volebního.
18. Odsouzení: a) nepodmíněné
b) podmíněné
19. Zkušební doba: a) trvání
b) konec dne
20. Zaveden ochranný dozor: po vystoupení z činné služby vojenské:
21. Uloženo jiné omezení a jaké:
22. Poznámka:

neví, zabil-li někoho na vojně. Nebyl v boji muže proti muži; stříleli jen ze zákopů a bojovali ručními granáty. Bryg podle něj požíval vůbec špatné pověsti, zejména vůči zběhům byl krutý. Kdo ho podplácel, ten s ním ještě vyšel, kdo ale nemazal, vůči tomu byl Bryg nelítostný.

Obžalovaný Alois Novotný uvedl ke střelbě na hajného Daňka, že nebylo jeho úmyslem jej zastřelit. Chtěl ho pouze poranit, aby nebyl schopen vykonávat dále službu a musel odejít do penze, aby sám Novotný tak dostal slíbené místo po něm. Dne 11. května vyšel ráno z domu asi v 7 hodin a šel lesem k Daňkově hájovně. Poněvadž ho tam nikde neviděl, čekal v seči na výšině, půjde-li Daňek náhodou mimo. Vyšel tehdy již s tím úmyslem, aby Daňka někde zastihl. Pušku měl nabitou čtyřmi nebo pěti patronami. Nechal Daňka přejít a pak vystřelil, namířiv na jeho ramena. Chtěl se dostat na Daňkovo místo, neboť byl bez práce a chtěl se oženit se Štěpánkou Hudečkovou. Daňkova hájovna byla lepší místo se zahradou, bylo by se mu to hodilo. Nedovedl si nyní vysvětlit, jak ho mohla myšlenka na odstranění Daňka napadnout, a svého činu litoval. Původně svaloval svůj čin na hajného Plíška, poněvadž se tehdy proslýchalo, že on to byl, který Daňka zastřelil.

Dle návrhu veřejného žalobce byl jako svědek vyslechnut JUDr. Eduard Garlík, 54 let starý, narozen v Přerově, katolík, svobodný, soudní rada v Přerově, svobodný. Vyšetřování ve věci Konečného a Novotného prováděl již před delším časem, takže se nemohl určitě upamatovat na všechny podrobnosti a na znění příslušných protokolů, jejichž sepsání věnoval velikou péči. Postupoval při vyšetřování s největší precizností, bez jakéhokoli nátlaku na obviněné, s nimiž zacházel vlídně, přátelsky, chtěje je tím způsobem pohnout k doznání. Obyčejně býval při výsleších přítomen některý kancelářský úředník, jednou i strážmistr Sobotka.

Po přečtení protokolů o výslechu Josefa Konečného a Aloise Novotného, sepsaných jím samým, uvedl, že Josef Konečný užil slov „každý jsme sledovali svůj cíl“. Byla to jeho ipsissima verba. Obviněný Alois Novotný řekl výslovně: „...rozhodl jsem se Daňka odstraniti.“ Na Garlíkovu otázku, zda zastřelil hajného Daňka, odpověděl Alois Novotný: „Ano!“ Konečný řekl také výslovně ve své výpovědi, že užil slov: „*Ted' si zgustneme!*“. Aloise Novotného pohnal k doznání po dlouhém domlouvání. Netázal se Konečného ani Novotného výslovně, chtěli-li Bryga, resp. Daňka usmrtit, zavraždit, poněvadž se bál, aby takovými otázkami celé vyšetřování nezkažil. Proto si dával pozor, aby výrazů „vražda“, „zavraždit“ vůbec nepoužil. Josef Konečný řekl určitě: „*Až dosud jsem Aloisa Novotného šetřil, maje k němu soucit, ale nyní řeknu pravdu.*“ Pokud se mohl upamatovat, neřekl Josef Konečný, že mířil Brygovi na nohy. Výslovně se k vražednému úmyslu nepřiznal ani Konečný ani Novotný, neboť jim Garlík takové otázky nekladal.

Na otázku veřejného žalobce uvedl Dr. Garlík, že Bryga znal již delší dobu. Byl české národnosti. Nevěděl, jaké pověsti požíval, ale nebylo proti němu nikdy stížností, své povinnosti plnil vzorně. Stýkal se s ním často, neboť to byl člověk velmi příjemný a sympatický.

Do roku 1976

Novotný

okresní v
soudní v
Soud porotní v
divizi v Olomouc
brigádni v
Správní úřad jako policejní v

č. 1/23
č. 1
č. 1
č. 1
č. 1

Trestní list.

- Jméno a příjmení: Alois Novotný
- Přezdívka:
- Doba a místo (soudní okres) narození: 19/10.1895/matr./ Přerov Přerov
- Jméno a příjmení rodičů: a) otce Jakub Novotný
b) matky Františka Novotný, roz. 2.
- Domovská příslušnost (místo a soudní okres): Vinary, Přerov
- Poslední bydliště (místo a soudní okres): Vinary okr. Přerov
- Stav rodinný: svobodn ženat , vdovec , soudně rozvedený
nebo rozloučený
- Povolání a postavení v něm: zemědělský dělník
- Vojenská služba (branný poměr): dragounský pluk 6.7
- Odsouzen rozsudkem ze dne 13/10. 1922 č. j. Vr IX 1306/22 72
- Trestný čin: zločin úkladné vraždy dle § 134, 135 tr.z.
zločin vzájemné spoluviny na vraždě úkladné dle § 5
12. ~~Uk.~~ spáchaných: 137 tr.z. zločin krádeže dle § 171, 173
a přestupky dle § 36, 12 a 32 zbr.pat.
a/ 11/6 1922, b/ 31/10 1918, c/ v r. 1918 a 1919
- Způsob provedení a pohotka činu: zastřelení hajného, zapůjce
ní pušky ku zastřelení četníka, krádež 2 vojenských
pušek - pomsta.
- Trest: trest smrti - milostí změněn: těžký žalář na
doživotí, 1/4 letné půst každého 11/b. samovazba v
- Čestný konán dne:
- Další opatření:
- Výrok o ztrátě politických práv: ztráta práva volebního
- Odsouzení: a) nepodmíněně
b) podmíněně
- Zkušební doba: a) trvání
b) konec dne
- Zaveden ochranný dozor:
po vystoupení z činné služby vojenské:
- Uloženo jiné obmezení a jaké:
- Poznámka:

Na otázky obhájce odpověděl, že se již s určitostí nemůže upamatovat, tázal-li se Konečného po smyslu jeho výroku, že „každý sledoval svůj cíl“. Novotného výrok „odstraniti“ považoval na identický se „zavraždití“.

Svědék Adolf Sobotka, 40 roků starý, narozen v Mužikově, katolík, vrchní četnický strážmistr v Předmostí, svobodný, udal, že na četnickou stanici do Předmostí přišel v zimě roku 1919, asi čtyři měsíce po zavraždění strážmistra Bryga. Proslýchalo se již tehdy, že pachatelí vraždy byli Konečný a Novotný, přímé důkazy proti nim však nebyly. Strážmistrova snaha přimět Kateřinu Máslerovou k bližším výpovědím, byla marná. Po zavraždění hajného Daňka mu bylo nápadné, že obě vraždy byly spáchány podobným způsobem, a pátral proto zejména ohledně Konečného a Novotného. Novotný se doznal, že nalezená puška je jeho. Druhou karabinu měl Konečný. Bryga znal dobře delší dobu. Byl to svědomitý četník. Byl přísný, ale Sobotka nevěděl, že by byl někdy někomu ublížil. Nikdy neslyšel, že by byl s lidmi zacházel surově. Jak pak zvěděl, byli prý tehdy ve Vinarech nějací zběhové a snad tam četníci po nich stříleli. Máslerová říkala, že se ve Vinarech proslýchalo, že vrazi zastřelí každého, kdo by je prozradil.

Obžalovaný Josef Konečný k tomu uvedl, že Bryg byl surový, bylo proti němu všeobecné pobouření. Lidé nabízeli peníze (500 korun) tomu, o kom by se dozvěděli, že Bryga zastřelí. Tehdy po převratu čekaly na Bryga tři „party“, aby se mu pomstily. Věděl, že Brygova žena i jeho bratr jej varovali, aby nebyl tak krutý a přísný, že tím na sebe přivolá pomstu.

Svědék František Liebiger, třiačtyřicetiletý, narozen v Zábřehu, katolík, vrchní četnický strážmistr v Přerově, svobodný, byl přítomen při výslechu Josefa Konečného, když ten sváděl vraždu strážmistra Bryga na Novotného. Tehdy si prý řekli: „*Půjdeme za ním, ať se mu odměníme za to, co on nám udělal!*“ Konečný líčil tehdy vše obráceně, sváděje čin na Aloise Novotného.

Jednání bylo přerušeno 12. října 1922 v 18.30 hod. večer, pokračovalo se následujícího dne v 9 hod. ráno. Svědkyně Matylda Máslerová dodala, že Brygovu mrtvolu našli v lese asi půl hodiny potom, co vyšla rána. Bryga ani věci kolem něho se vůbec nedotkli. Jeho čepice ležela kousek od mrtvoly tak, jako když ji položí. Krev žádnou neviděli. Tráva byla udupána již hned, když přišli; nečinilo to ale dojem, jako by tam bylo bývalo více osob. Bryg asi přešlapoval, když byl střelen, odpínal si pás atd. a při tom trávu pošlapal. Alois Novotný byl téhož dne také v řepě. Později říkali lidé všeobecně, že vrahy jsou Konečný a Novotný. Stařenka (Kateřina Máslerová) říkala, když asi za tři dny na to přišla k Matyldě do domu, že je v lese potkala, že ale nepoznala určitě, jsou-li to oni, pušky prý u nich neviděla. Když odcházeli od Brygovy mrtvoly, přicházeli tam již jiní lidé; hrnulo se to jako procesí. Zнала strážmistra Bryga, nikdy jí neublížil a nevěděla, stěžovali-li si na něj jiní lidé.

Svědčynie Julie Vyjádáková uvedla, že na cestě z pohřbu z Kokor do Lhotky viděla asi ve 12.30 hod. hajného Daňka, právě jak vycházel z Nového Dvora. Když přišla asi doprostřed Kozákovy seče, zaslechla dvě rány.

Postřelený Daněk bědoval: „*Vždyť jsem nikomu neublížil. Na stáří mne zastřeli jako prase! Moje děti a moje drahá žena! Jděte na Nový Dvůr, ale neříkejte nic tomu děvčátku, ať se nepoleká.*“ Odešla dle jeho přání a vrátila se ihned s Františkou Dudovou. Zatím přišel k Daňkovi její muž Karel Vyjídák. Daněk se ptal též, neviděl-li nikoho v seči, k čemuž on dle pravdy odpověděla záporně. Dudová šla pak obstarat povoz k převezení Daňka do nemocnice a Vyjídáková odešla domů. Daněl byl velmi hodný člověk, měl více dětí, nikdy ho neviděla opilého.

Svědék Karel Vyjídák řekl, že jej hajný Daněk prosil, aby vyřídil jeho rodině pozdrav a aby mu odpustili, ublížil-li jim, on že jim odpouští. Naříkal, že nikomu nic neudělal, že neměl nepřátel a přece že má tak zemřít.

Dále byli vyslechnuti jako svědci Adolf Vybíral, Kateřina Máslerová, František Pfeiler, za souhlasu obou stran byl přečten protokol o svědeckém výslechu Anny Vybíralové.

Znalci MUDr. Josef Geisler a MUDr. Jan Kux, upomenuti na svátost znalecké přísahy jimi vykonané, podali ústy MUDr. Josefa Geislera tento nález: Obdukcce mrtvoly četnického strážmistra Bryga byla vykonána 1. listopadu 1918 v umrlčí komoře na hřbitově v Předmostí. Jeho smrt nastala následkem poranění střelnou ranou. Toto poranění bylo absolutně smrtelné. Nad hořejším okrajem kosti čelní byly shledány tři povrchní oděrky kůže, dvě velikosti semence a jedna velikosti menší čocky. Tyto oděrky byly poraněními zcela povrchními, která povstala pravděpodobně pádem těla obličejem na zem. Nebylo naprosto příčinné souvislosti mezi oděrkami a smrtí. Oděrky nebyly též důkazem zápasu Bryga s někým jiným. Dle výsledků konané obdukcce nastala smrt pouze následkem střelné rány. Vstřel stal se zezadu asi uprostřed levé hýždě, výstřel na přední straně levého stehna. Svědčila o tom okolnost, že rána uprostřed levé hýždě, průměru asi 8 mm, měla okraje dovnitř vchlípeny, kdežto rána na přední straně levého stehna, na rozhraní hořejší a střední třetiny stehna, měla okraje mírně roztřepené. Průstřel šel zezadu dopředu, poněkud shora dolů. Kanál průstřelu se dal dobře určit. Levá stehenní tepna byla výstřelem úplně roztržena. Proto bylo poranění absolutně smrtelné a smrt musila nastat v nejkratší době. Ani v případě nejrychlejšího lékařského ošetření nelze v takovém případě smrt odvrátit.

Na mrtvole nebylo známek, že by bylo vystřeleno z bezprostřední blízkosti, naopak se dalo soudit, že bylo vystřeleno z větší vzdálenosti, kterou však nebylo možné udat přesně. Dle zevnějšku rány bylo asi střeleno z pušky ocelovým nábojem, neboť v případě, že by byl býval pláštík náboje olověný, byl by výstřel mnohem větší, než vstřel a jeho okraje by byly roztřepený. Bylo pravděpodobné, že se Bryg ve smrtelném zápasu ještě zvedl a učinil několik kroků. Dle polohy těla zavražděného nastala smrt v nejkratší době. Dle směru průstřelu by se dalo soudit, že útočník stál o něco výše než zavražděný. Poněvadž však bylo zjištěno, že naopak zavražděný byl výše než útočník a že bylo vystřeleno trochu nahoru, lze vysvětlit okolnost, že kanál průstřelu vedl poněkud shora dolů – vzhledem k tomu, že bylo vyloučeno, že by se byla kulka odrazila od stromu a teprve pak

Bryga zasáhla, a bylo též nejvýš nepravděpodobné, že by kulka byla změnila směr odrazem od služební tašky zavražděného, jen tím způsobem, že noha zastřeleného byla právě v pohybu a tím se směr rány – posuzujeme-li nohu v poloze vislé – změnil.

Obdukcce mrtvol y hajného Ladislava Daňka byla provedena 12. května 1922 v nemocnici v Přerově. Na mrtvole bylo shledáno smrtelné střelné poranění. Krátce po poranění byl Daněk dopraven do nemocnice v Přerově, kde zemřel během operace, zakrátko provedené. Ačkoli se mu dostalo lékařského ošetření co nejdříve, nebylo možné smrt odvrátit. Příčinou smrti byla střelná rána, jejíž vstřel byl shledán na pravé straně zad u třetího bederního obratle; rána pronikla dutinou břišní zezadu dopředu; kanál průstřelu se dal takto sledovat, rána roztržila pravou ledvinu v horním pólu, zasáhla přilehlé části střev, pronikla játry a přilehlou částí tenkého střeva a vnikla do přední části dutiny břišní, kde byl shledán výstřel na pravé straně od pupku. Poranění bylo absolutně smrtelné, neboť rána pronikla orgány k životu nevyhnutelně potřebnými. Nade vší pochybnost bylo zjištěno, že přímou příčinou smrti bylo vnitřní vykrvácení, způsobené střelnou ranou. Jakýkoli lékařský zákrok nemohl odvrátit smrt. Dle způsobu a formy rány, vstřelu i výstřelu bylo možné soudit, že náboj, jímž bylo vystřeleno, byl opatřen ocelovým pláštěm. Střeleno bylo ze vzdálenosti ještě větší než deset kroků, poněvadž okolí vstřelu nejevilo charakteristické známky blízkého výstřelu. Z jaké vzdálenosti bylo vystřeleno, nebylo možné zjistit ani odhadnout přesně. Rána šla zezadu dopředu, a to téměř vodorovně, takže nebylo možné dle jejího směru tvrdit, že by pachatel byl stál na místě značněji vyvýšeném.

Předseda přečetl listy za příčinou oznámení pověsti obou obžalovaných a konstatoval z trestního lístku obžalované Aloise Novotného, že týž byl Krajským soudem v Olomouci odsouzen rozsudkem ze 3. května 1921 čj. Vr X 793/17 (1904/18) pro zločin krádeže k trestu těžkého žaláře v trvání dvou měsíců. Za souhlasu obou stran přečetl předseda citovaný rozsudek a konstatoval z příslušných spisů, že tento trestný čin byl amnestován.

Průvodní řízení bylo přerušeno v 11 hod. 50 min. a pokračovalo se v 15 hod. Soudní dvůr se odebral k poradě o otázkách. Po poradě ve veřejném zasedání byly otázky přečteny, předsedou podepsány a předloženy veřejnému žalobci i obhájci v opisech. Předseda na to udělil slovo veřejnému žalobci a pak obhájci. Veřejný žalobce žádal porotce, aby dané jim hlavní a dodatečné otázky zodpověděli kladně. Obhájce žádal porotce, aby všechny otázky zodpověděli dle svého přesvědčení a přimlouval se za záporné zodpovězení hlavních otázek I, II a V. Předseda prohlásil líčení za skončené, shrnul stručně podstatné výsledky hlavního přelíčení, uváděl nestranně jednotlivé důkazy svědčící pro i proti obžalovaným, objasnil porotcům zákonné znaky trestných činů, obsažených v otázkách, udělil jim právní poučení a upozornil je na jejich povinnosti, zejména na předpisy o poradě a hlasování.

Číslo odl. archu:

Číslo domu:

Ulice:

Rodinný list.

Číslo indexu: 5298

Dom. list zal. pod čís.:

ze dne

čís.

Přihl. dne 13.2. 1919 z

Číslo II. in- dexu	Jméno a příjmení členů rodiny	Po- hlaví muž. žen.	Rok a den narození	Rodišťe, politický okres a země	Obec domovská, politický okres a země	Stav			Vyznání	Povolání, zaměstnání
						svob.	žen.	vdav.		
1045-1925 zw emir	Bryg Arnošt	1	18.2.87	Plumáčov	Obchovice					veh
	žena: Pauliska	1	11.3.86	Příkru	"					Katol. četv. strážmistr
	chřibův: Lužmila	1	19.4.86	Přerov	"					
	matka: Hainbar	1	19.10.07	Plumáčov	"					
	prakt. drog. a Příkru									

• Policejní přihláška na jméno Arnošt Bryg. SOKA Přerov

Po výslechu svědků se rozhodl soud po poradě dát porotcům k zodpovězení 13 hlavních a dodatečných otázek. Po půlhodinové poradě zodpověděli otázky takto: 1. hlavní otázka, spáchal-li Konečný úkladnou vraždu na četnickém strážmistru Brygovi, 8 hlasy ano, 4 hlasy ne, 2. hlavní otázka, spáchal-li Novotný úkladnou vraždu na hajném Daňkovi, 12 hlasy ano. Těž eventuelní a dodatečné otázky zodpověděli 12 hlasy kladně. O 18. hodině vynesl soud rozsudek, jímž se oba obžalovaní odsuzovali k trestu smrti provazem. Obhájce obžalovaných JUDr. Fischer podal proti rozsudku zmateční stížnost.

V únoru 1923 byla Aloisi Novotnému a Josefu Konečnému udělena prezidentem republiky milost. Novotnému byl změněn trest smrti v doživotní žalář, Konečnému v dvacetiletý žalář.^{15/}

Josef Bryg byl prvním z četníků v nově vzniklé Československé republice, který zemřel ve službě. Za účasti četníků z okolních stanic i obyvatel Předmostí byl zavražděný velitel pochován na místním hřbitově.^{16/}

15/ Obzor, 13. 2. 1923.

16/ Obzor 7. 11. 1918. Poděkování. Do Přerova, Předmostí, Olšovice, Strážce a okolí! Všem

Polizeiliche Anmeldung. — Policejní přihláška.

Name: Příjmení: Brygová		10. Familienstand: Rodinný stav: vdova		12. Geburts- - Narození: Tag - Den - Měs. - Jähr - Rok: 25 5 1880		Ort - Misto: Olšovec	
1. Vorname: Jméno: Marie		11. Religionsbekenntnis: Náboj, vyznání: Křesťan		13. Staatsangehörigkeit: Státní příslušnost: PROTEKT. ČM		15. Jude? Žid? ne	
geborene (Mädchenamt): Rozená (přijetí dít): Dartošová		16. Ort: Misto: Předmostí		17. Kinder unter 15 Jahren, die mit der meldepflichtigen Person zusammen leben: Děti do 15 let, které žijí s osobou hlášením povinnou:		18. geb.: nar.:	
Neue Wohnung: Nové bydliště:		Bezirk (Stadtteil): Okres (čtvrť): Přerov		19. Familienname und Vorname: Příjmení a Jméno: Dartoš Jan		20. der Mutter: matky: Anoška v. Dřhá	
Straße: Ulice: Nr. 6: 200		Wenn in Untermiete, bei: Je-li v podnájmu, u:		21. Vorname: Jméno:		22. Madchennamen: Dívčí příjmení:	
3. Tag des Zuzuges: — Den příchodu: 1937		4. Wird alte Wohnung beibehalten? — Podrží starý byj? no		23. Der Ehefrau: Manželky:		24. Geburts- Narození: Tag - Den Mon. - Měs. Jahr - Rok	
5. Schon einmal hier gewohnt? — Bydlel zde již? ne		6. Vorige Wohnung: Předchozí bydliště:		25. Bei Ausländern und Staatenlosen: U cizinců a bezdomovců		26. Paß-Nr. und Datum: pas č. a datum:	
Ort: Misto: Popovice		7. Bei Zuzug aus dem Ausland, von Reisen, Wanderschaft, RAD oder Wehrmacht letzte Wohnung im Inland: Při příchodu z ciziny, z cest, Hl. prac. služby n. branné moci poslední bydliště v tuzemsku:		27. Ausschl. Bef.: vydal úřad:		28. Unterschrift d. Meldepflichtigen: Podpis osoby hlášením povinné: Brygová Marie	
Bezirk (Stadtteil): Okres (čtvrť): Přerov		8. Ich besitze die Kraftfahrzeuge Nr.: Jsem majitelem motor. vozidel č.: no		29. Unterschrift des Wohnungsinhabers: Podpis majitele bytu: Brygová Marie		30. Unterschrift des Hauseigentümers: Podpis majitele domu: Judomilo Pokorný	
Straße: Ulice: Nr. 6:		9. Verwendung im Luftschutz (als was?): Cinný v proletětské ochráně (ako?): no		31. Ort: V den: Předmostí - 5. IX. 1941			

📌 **Policejní přihláška na jméno Marie Brygová. SOkA Přerov**

Jeho jméno bylo citováno v projevu zemského četnického velitele J. Reifa při odhalení pomníku četníků padlých při výkonu služby 1. 5. 1939, v Brně v Příční ulici, číslo orientační 31, v zahradě Zemského četnického velitelství Brno. Jeho jméno je také uvedeno na pamětní desce příslušníků četnictva, kteří zahynuli v letech 1918–1945, v Čelechovicích na Hané. Portrét se stručným popisem události se objevil v Příručce, schématismu a dislokaci četnictva z roku 1924.^{17/}

Pozůstalá manželka Marie musela sama vychovávat nedospělé dcery Marii, nar. 21. 12. 1912, Ludmilu, nar. 1. 9. 1914, a Elišku, nar. 4. 7. 1917. Zprvu byl za poručníka nezletilých dětí ustanoven Arnošt Bryg, bratr, který se v roce 1919 přestěhoval do Přerova jako vrchní četnický strážmistr.^{18/} Dne 15. listopadu 1919 se dostavil k Okresnímu soudu v Přerově Adolf Sobotka, četnický strážmistr a velitel četnické stanice v Předmostí, a uvedl, že při všeobecné sbírce mezi kolegy vybral k uctění památky

milým účastníkům pohřbu našeho předraženého a nezapomenutelného syna, manžela, otce, bratra, švagra a strýce Josefa Bryga, četn. strážmistra, vyslovujeme srdečné díky.
V Přerově, 5. listopadu 1918. Truchlící rodina.

17/ Příručka, schematismus a dislokace četnictva. Ročník 1924. Kroměříž 1924, s. 8, 11–12.
Viz též https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=12151.)

18/ SOKA Přerov, Sbirka evidence obyvatel okresu Přerov.

po padlém, resp. zavražděném četnickém strážmistrovi Josefu Brygovi obnos 7000 korun, které složil do sirotčí pokladny, a to 3000 korun pro Marii Brygovou, 3000 korun pro Ludmilu a 1000 korun pro Elišku. Při další sbírce vybral 2000 korun, které byly 20. března 1920 složeny pro malou Elišku. Dne 3. března 1925 se k soudu dostavila matka Marie Brygová, bydlící v Předmostí čp. 17, a uvedla, že dosavadní poručník Arnošt Bryg se o své poručence vůbec nestará, a proto navrhla za nového poručníka Adolfa Sobotku. Tak se stalo o tři dni později. Arnošt Bryg se dne 10. 5. 1925 odstěhoval do Smržic.^{19/} Adolf Sobotka ovšem již po dvou letech požádal o zbavení poručenství vzhledem ke svému pracovnímu vytížení. Poručnicí byla ustanovena sama matka. Dcery se postupně osamostatnily a matka zemřela 16. listopadu 1948 v Předmostí.^{20/}

19/ SOKA Přerov, fond Okresní soud Přerov, P 278/18, kart. č. 720; SOKA Přerov, Sbírka evidence obyvatel okresu Přerov.

20/ SOKA Přerov, Sbírka evidence obyvatel okresu Přerov.

Petr Jirák

Komunistická perzekuce manželů Metzenauerových

Každý čtenář si asi na základě názvu článku položí dvě otázky: Za prvé, kdo byli manželé Metzenauerovi. Za druhé, proč někdo píše o jejich perzekuci komunistickým režimem. Autorova odpověď na otázky je poměrně jednoduchá. Článek sepsal zejména kvůli osobě Vladimíra Metzenauera (* 17. července 1911, Vsetín)^{1/}, protože tento muž se zajímavým způsobem zapsal do historie města Přerova.

Vladimír Metzenauer absolvoval v letech 1918–1927 obecnou školu a měšťanskou školu v Přerově. V letech 1927–1930 byl zámečnickým učněm u místní firmy Heinik a dědicové, v letech 1931–1933 navštěvoval živnostenskou školu v Přerově, obor strojírenství. Od listopadu 1933 do září 1935 si odsloužil povinnou službu v československé armádě. Dne 20. dubna 1936 se v Kuklenách (dnes místní část Hradce Králové) oženil s Věrou Slezákovou (* 24. července 1916, Přerov).^{2/} V letech 1935–1937 pracoval jako samostatný obchodník, avšak od 30. dubna 1937 byl zaměstnancem města jako technický úředník Městských elektrických podniků v Přerově. Od 9. února 1939 byl strojníkem Městských jatek v Přerově. Jednalo se o službu spojenou s důležitostí a zodpovědností, byly od něho vyžadovány speciální znalosti. Strojník jatek měl na starosti také dohled nad topením, obsluhu chladicího zařízení a strojího zařízení v kafilerii. V květnu 1939 Metzenauer získal osvědčení k obsluze parního kotle a též osvědčení k obsluze parních strojů.^{3/} Spolu s manželkou Věrou žil za ně-

1/ Jeho otcem byl strojník Karel Metzenauer (ročník 1881), matkou Albína, rozená Spurná (ročník 1885). Viz Státní okresní archiv (dále jen SOKA) Přerov, Sbirka evidence obyvatel okresu Přerov, řada Přerov 2, policejní přihláška Vladimíra Metzenauera.

2/ Bližší údaje o jejím narození viz Zemský archiv v Opavě (dále jen ZAO) – pobočka Olomouc, Sbirka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 12 411 (římsko-katolická matrika osob narozených v Přerově v letech 1913–1918). Věra Kristina Slezáková se narodila v domě Tratlidla, č. o. 11. Jejím otcem byl Augustin Slezák (ročník 1878), průvodčí drah, matkou Bernardína, rozená Mlčochová (ročník 1886).

3/ SOKA Přerov, fond Archiv města Přerov, neinventarizováno (osobní spis městského zaměstnance Vladimíra Metzenauera). Nejprve byl označován jako pomocný strojník jatek, později jako strojník jatek.

⌚ Vladimír Metzenauer. ABS

⌚ Věra Metzenauerová. ABS

mecké okupace v Přerově, Nové nábřeží č. 22 (dnes Nábřeží Dr. Edvarda Beneše, č. p. / č. o. 1626/22).^{4/} Dne 4. ledna 1941 se Metzenauerovým narodil syn Zdeněk.^{5/}

Akce na záchranu železničního mostu v Přerově

Řada účastníků protinacistického odboje pomýšlela na konci druhé světové války na záchranu několika mostů přes řeku Bečvu v Přerově. Člověk nemusel mít ani vojenské vzdělání, aby ho nenapadlo, že němečtí okupanti budou chtít během ústupu vyhodit všechny mosty do povětří. Neúspěšné pokusy o záchranu mostů zmapoval před půlstoletím Gustav Vožda.^{6/} Nutno dodat, že nerealizování akcí bylo jistě způsobeno i potlačením Přerovského povstání v průběhu prvního květnového dne roku 1945. Němci ozbrojenou akci českého odboje velmi brutálně potlačili^{7/}

4/ SOKA Přerov, Sbírka evidence obyvatel okresu Přerov, řada Přerov 2, policejní přihláška Vladimíra Metzenauera.

5/ Zdeněk Metzenauer, později Měřický, zemřel 25. srpna 1992 v Přerově. Viz e-mail od Martiny Macákové ze dne 5. 9. 2023 (v držení autora). Martina Macáková je dcera Zdeňka Měřického a vnučka Vladimíra a Věry Metzenauerových.

6/ VOŽDA, Gustav: *Přerovské povstání 1. května 1945*. Přerov 1975, s. 131-135.

7/ Zatímco v bojích a na následky zranění zemřelo v Přerově 26 povstalců (včetně pěti Sovětů), na vojenské střelnici v Olomouci-Černovíru popravili Němci 2. května 1945

❶ Rudoarmějci přejíždí provizorně opravený železniční most v Přerově, 8. 5. 1945. SOKA Přerov

a dali jasně najevo, že v případě opakování podobné události rovněž nebudou brát vůbec žádné ohledy.

Jedna z akcí byla však přece jen uskutečněna, a navíc nikoliv bezvýsledně. Regionální noviny *Naše Haná* o události stručně informovaly již 14. května 1945.^{8/} V roce 1966 událost blíže připomnělo periodikum *Kultura Přerova*, když zveřejnilo záznam Stanislava Uvíry z roku 1965. Dne 6. května 1945 podnikl Metzenauer spolu s poříčním Evženem Pánkem (*13. července 1887, Osek nad Bečvou), jenž žil v domě u staré přerovské loděnice, pokus o záchranu přerovského železničního mostu. Metzenauer vzal při střídání stráží žebřík a vlezl do železné mostní konstrukce. Ve stejnou dobu manželé Pánkovi pozorovali okolí. Metzenauer přerušil elektrické vedení, odstranil rozbušky a začal odstraňovat nálože. Neby-

dalších 21 účastníků povstání v Přerově a k tomu ještě dva z Hodolan. Nejnovější stav bádání k Přerovskému povstání viz: Kol. autorů: *Květnové povstání českého lidu ve dnech 1. – 4. 5. 1945*. Přerov 2020.

8/ *Hrdinové našeho mostu*. *Naše Haná*, 14. 5. 1945, s. 2. Článek zkomolil Metzenauerovo jméno na „Meczenauer“, navíc o něm psal jako o strojníci, nikoliv o strojníkovi/strojmistrotví jatek.

lo to lehké, poněvadž nálože byly k mostní konstrukci dobře připevněny. Ke klidu nepřispívalo ani vědomí, že ho mohli při odbojové činnosti upozorovat Němci střežící nedalekou elektrárnu, však mu také část náloží spadla do Bečvy. Nálože, které neskončily ve vodě, posbírala do travního koše Anna Pánková (* 28. dubna 1897, Nový Hrozenkov), zatímco její muž hlídal. Když se vracely strážě, byl Metzenauer včas upozorněn. Odstraněné nálože byly rychle odneseny, část byla poté zakopána na zahradě Pánkových, další nálože (asi 90 kg) Metzenauer uschoval do kanálu na jatkách. Ing. Vít, učitel průmyslové školy, ho však upozornil na nebezpečí výbuchu, proto strojník jatek přemístil nálože na bezpečnější místo. V časných ranních hodinách 8. května 1945 mocné výbuchy zničily přerovské mosty i lávku, avšak pro železniční most to neplatilo. Zasluhou Metzenauera a Pánkových se přerovský železniční most stal jediným přechodem, který Rudé armádě umožnil v Přerově rychlý přesun v průběhu posledního válečného dne.^{9/} Historik Vožda zhodnotil akci takto: „*Destrukce železničního mostu dopadla tak, že část mostu mohla být po menších úpravách dne 8. května ihned použita pro přesun Rudé armády. Akce se podařila zřejmě díky bystrému odpozorování intervalů a časových možností při výměně stráží. Poříčný Pánek využil maximálně ojedinělé výhody – pohybovat se kolem řeky. Rozhodující však byla i volba správného dne. Příští noc, kdy nacisté jistě takové pokusy očekávali, by se to těžko podařilo bez ozbrojeného střetnutí.*“^{10/}

Obdobná záchrana mostů v širokém okolí Přerova

Podařená akce Metzenauera a Pánkových neměla žádnou obdobu přímo v Přerově, avšak v širším okolí se povedlo několik podobných akcí. Na Kojetínsku byly důležité mosty v drtivé většině zničeny německými okupanty během jejich ústupu, nicméně minimálně v jednom případě byl podminovaný most zachráněn. V noci z 8. na 9. května 1945 se Františku Kovaříkovi (1897–1984), sapéroví z první světové války (sic!), podařilo před explozí uchovat most přes mlýnský náhon ve Věrovanech, konkrétně v části obce zvané Závodí.^{11/}

V Bedihošti byla v posledních měsících druhé světové války poměrně aktivní skupinka odbojářů, kteří se stali pomocníky partyzánského oddílu Jermak-Volkov (Porošin). Jejich významným činem byla rovněž akce z 6. května 1945, kdy Václav Adamčík, František Krč a Josef Sekanina

9/ Přerovsko ve vzpomínkách přímých účastníků odboje: Stanislav Uvíra zaznamenává (v roce 1965). In: Kultura Přerova, prosinec 1966, s. 142–143. U Evžena Pánka uvedl Uvíra špatné jméno (Emil). Údaje o narození Pánkových viz SOKA Přerov, Sbírka evidence obyvatel okresu Přerov, řada Přerov 2, rodinný list Evžena Pánka. Manželé Pánkovi žili na dnešní adrese Nábřeží Dr. Edvarda Beneše, č. p. / č. o. 274/21. Rodné příjmení Pánkové bylo Orságová.

10/ VOŽDA, Gustav: Přerovské povstání 1. května 1945. Přerov 1975, s. 135.

11/ KREMPL, Jaroslav: Věrovany. In: *Aby nebyli zapomenuti*. Přerov 2005, s. 221. Do roku 1960 byly Věrovany včetně místní části Rakodavy součástí okresu Kojetín (poznámka autora).

⌚ Metoděj Oblouk, odbojář z Jezernice. SOKA Přerov

na příkaz partyzánského velitele J. N. Porošina zneškodnili podminování mostů na železniční trati za nádražím v Bedihošti (ve směru na Nezamyslice).^{12/} Oba mostky se navíc nachází pouze několik set metrů od nádražní budovy.

K obzvláště významnému činu došlo na konci války v Jezernici. Místní odbojové skupině, kterou vedl Metoděj Oblouk, bývalý a zároveň Němci neodhalený člen odbojové organizace Lvice (rozbita nacisty na přelomu let 1942/1943), se podařilo 7. května 1945 odstranit nálože z železničních viaduktů a mostů u Jezernice. Tímto byly mosty a viadukty zachráněny před zničením výbuchy.^{13/}

Rovněž v Oseku nad Bečvou a Oldřichově působila na konci války skupina, jež byla složena z mladých osob a z několika členů někdejší odbojové organizace Lvice. V závěru války se skupina zaměřila na maření destrukčních akcí německé armády okolo Oseku. Podařilo se jim zabránit vyhození silničního mostu na dolním konci obce a zabetonováním otvorů pro nálože dokázali zmařit vyhození železničního mostu mezi Osekem a Veselíčkem. Při pokusu o záchranu železobetonového mostu mezi Ose-

12/ Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha, Sbírká partyzánské jednotky, PJ 38 (Jermak-Porošin), poválečné potvrzení o provedení akce., JIRÁK, Petr: *Protinacistický odboj v obci Bedihošť*. 2. část. Krok – Kulturní revue Olomouckého kraje, roč. 17, č. 3/2020, s. 48-49.

13/ KOPEČEK, Pavel: *Cílem byla svoboda*. Odbojové hnutí na Přerovsku, Kojetínsku, Hranicku a Lípnicku v letech 1939–1945. Praha 2015, s. 274., SOKA Přerov, fond Český svaz protifašistických bojovníků – okresní výbor Přerov, ukl. j. KAR 25/17 (životopis Metoděje Oblouka ze dne 10. dubna 1946)., Tamtéž, ukl. j. KAR 19/2 (potvrzení MNV Jezernice ze dne 8. dubna 1946 o záchraně viaduktů na konci války). Kronikář Jezernice překvapivě neznal okolností záchranu železničních mostů: SOKA Přerov, fond Místní národní výbor (MNV) Jezernice, inv. č. 18 (obecní kronika za léta 1923–1948).

❶ V budově před komíny byla městská jatka, vpravo od nich Středomoravské elektrárny, 1932. SOKA Přerov

kem a Oldřichovem však došlo k tragédii. Když se pět mladých odbojářů z Oldřichova pokusilo v noci z 4. na 5. května 1945 zabetonovat otvory určené pro trhaviny, byli přistiženi německou hlídkou. Zatímco Josef Chrobák a Josef Odstrčil stačili skočit do vody a uniknout, jejich tři spolu-bojovníci byli zatčeni. Jiří Knop byl při pokusu o útěk zastřelen v Lipníku nad Bečvou. Nacisté s největší pravděpodobností zavraždili také Oldřicha Odstrčila a Stanislava Dlouhého, avšak kvůli tomu, že nikdy nebyla nalezena jejich těla, zůstali po válce nezvěstnými. Most, o jehož záchranu se pokusila pětice mužů z Oldřichova, Němci vyhodili do povětří při svém ústupu v ranních hodinách 8. května 1945.^{14/}

Uvedené případy zachráněných mostů mohou posloužit také jako výrazný argument vůči těm, kdo by odboj v závěru války označovali za zbytečnou věc. Vždyť protagonisté těchto akcí pomohli zachránit významné hodnoty, v opačném případě by byly válečné škody ještě větší. V případě železničních viaduktů u Jezernice odbojáři navíc zachránili nejen část komunikace, nýbrž zároveň cenné architektonické památky. Tak jako u jiné odbojové činnosti bylo nutné počítat s lidskými ztrátami, což dosvědčuje i zmíněná tragická událost, k níž došlo při pokusu o záchranu mostu u obce Osek nad Bečvou.

14/ Tamtéž, s. 274-275., VOŽDA Gustav a kol.: *Nebylo bezejmenných hrdinů*. Část II. Hranicko-Lipnicko. Přerov 1988, s. 14-15.

Zatčení manželů Metzenauerových

Vladimír Metzenauer se spolu s manželkou a synem brzy po válce odstěhoval z Přerova. Dne 17. července 1945 napsal žádost o propuštění ze služeb městských jatek, protože přebíral správcovství živnosti v pohraničí. O týden později Městské jatky v Přerově vyjádřily souhlas s propuštěním Metzenauera, protože na jeho místo měly k dispozici vhodnou náhradu.^{15/}

Od července 1945 se novým domovem jeho rodiny stal Frývaldov^{16/}, jenž byl v roce 1947 přejmenován na Jeseník. V tomto městě, kde žilo do odsunu v roce 1946 hodně Němců, získal do národní správy zlatnický obchod, v němž jako prodávačka pracovala jeho manželka. Autorovi článku se nepodařilo z archiválií zjistit údaje o případném Metzenaurově vzdělání, respektive vyučení, v oboru zlatnictví. Pokud nějaké absolvoval, muselo se tak stát až po druhé světové válce.^{17/} Dne 21. března 1946 byli bratři Vladimír a Bohuslav Metzenauerové, zlatník a hodinář, ustanoveni Místní správní komisí ve Frývaldově národními správci u podniku bratří Ericha a Rudolfa Seifertů, který sídlil ve Stalinově ulici č. p. 137.^{18/} Na základě paragrafu 1 odstavce 4 dekretu prezidenta republiky z 25. října 1945 o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy rozhodl Okresní národní výbor (dále jen ONV) ve Frývaldově o konfiskaci majetku bratrů Seifertových ve prospěch bratrů Metzenauerových. Konfiskace byla provedena postupně na základě několika výměrů vydaných od října 1946 do ledna 1948. Nemovitost, tj. jeden dům o pěti zařízených bytech a tři obchodech, byla v říjnu 1946 zapsána ve prospěch Vladimíra Metzenauera.^{19/}

15/ SOKA Přerov, fond Archiv města Přerov, neinventarizováno (osobní spis městského zaměstnance Vladimíra Metzenauera). Na místo strojníka byl místo něho určen Alois Ryšavý, dosavadní topič jatek.

16/ SOKA Přerov, Sbírka evidence obyvatel okresu Přerov, řada Přerov 2, policejní přihláška Vladimíra Metzenauera. Dne 8. června 1945 vydal MNV v Přerově Metzenauerovi potvrzení o dobrém chování za německé okupace. O jeho významném podílu na částečné záchraně přerovského železničního mostu se však MNV v Přerově nezmínil. Viz Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), fond V/OV, sign. V-2052 OV. Podle policejní přihlášky vydané ve Frývaldově dne 26. dubna 1946 přišel Vladimír Metzenauer s rodinou do pohraničního města již 1. června 1945. Viz SOKA Jeseník, Sbírka evidence obyvatel okresu, kartotéka č. 26, pořadové číslo 168, policejní přihláška Vladimíra Metzenauera.

17/ Podle sdělení jeho vnučky se po válce vyučil zlatníkem. Viz e-mail od Martiny Macákové ze dne 5. 9. 2023 (v držení autora). Razítko na archiválii z června 1947 uvádí podnik v tomto tvaru: „Vladimír Metzenauer, prodej klenotů, bižuter a nákup zlata Jeseník (Frývaldov)“. Viz ABS, fond V/OV, sign. V-2052 OV.

18/ SOKA Jeseník, fond ONV Jeseník, inv. č. 109, karton 55. Dne 25. října 1937 byla na adrese Frývaldov, Nádražní ulice č. p. 137, ohlášena hodinářská živnost Ericha Seiferta (ročník 1913). Viz SOKA Jeseník, fond Okresní úřad Jeseník I, inv. č. 166. V poválečných archiváliích jsou bratři Seifertovi označováni jako zlatník a hodinář. Za poskytnutí naskenovaných archiválií z fondů Okresní úřad Jeseník I a ONV Jeseník děkuji kolegyni Mgr. Janě Hradilové, archivářce SOKA Jeseník.

19/ SOKA Jeseník, fond ONV Jeseník, neinventarizováno, spisy ke konfiskaci majetku podle zákona 108/45 Sb. Naopak hodinářská živnost byla v lednu 1948 konfiskována pouze ve prospěch Bohuslava Metzenauera (* 9. ledna 1910, Vsetín). Ve Frývaldově/Jesení-

Manželům Metzenauerovým se v Jeseníku zřejmě dařilo dobře, i když komplikací mohly být Vladimírovy zdravotní potíže. Z osobní korespondence, kterou k vyšetřovacímu spisu připojila Státní bezpečnost, víme, že se v roce 1948 léčil v Luhačovicích s chronickým katarem průdušek a horních cest dýchacích astmatického rázu. K dosažení trvalejšího výsledku lékař na konci července 1948 doporučoval několikaměsíční léčbu u Jaderského moře. Dobré časy však pro manžele skončily nejpozději 7. listopadu 1949, kdy byli oba kvůli „trestným činům proti státu“ zatčeni Státní bezpečností, konkrétně jejími příslušníky z velitelství oddílu Státní bezpečnosti v Jeseníku. Při domovní prohlídce (Jeseník, Stalinova ulice, č. p. 137) byly Metzenauerovi zabaveny šperky a hotovost.^{20/} Po prohlídce byl byt úředně uzavřen. Dne 12. listopadu 1949 podalo Velitelství oddílu Státní bezpečnosti v Jeseníku okresní prokuratuře trestní oznámení na Metzenauerovy. Trestným činem měla být jejich podpora členů ilegální organizace, neoznámení trestných činů proti státu a pokus o ilegální přechod státních hranic. Místem trestných činů byly Jeseník a Česká Kuhle, poškozeným československý stát.^{21/}

Wyšetřování protistátních činů manželů Metzenauerových

Abychom se dobrali k důvodům zatčení manželů Metzenauerových, musíme zmínit události z července 1949. V poslední červencový den roku 1949 byl hlídkou Sboru národní bezpečnosti (dále SNB) v Horšovském Týně zatčen Alois Plachý (* 22. března 1927, Nový Bydžov), který se spolu s jistým Sládkem ilegálně vrátil z uprchlického tábora v bavorském Eichstättu, aby v Československu prováděli akce namířené proti tehdejšímu režimu. Při výslechu na Krajském velitelství Státní bezpečnosti v Plzni dne 17. srpna 1949 Plachý uvedl, že kromě jiného měl V. Metzenauerovi doručit do Jeseníka dopis odeslaný z uvedeného uprchlického tábora Stanislavem Stránským^{22/}, jenž v květnu 1949 utekl spolu s manželkou

ku č. p. 137 žil od října 1945, do té doby měl hlášený pobyt v Praze-Vyšocanech. Viz SOKA Jeseník, Sběrka evidence obyvatel okresu, kartotéka č. 26, pořadové číslo 168, policejní přihláška Bohuslava Metzenauera.

20/ Dne 10. listopadu 1949 příslušníci Státní bezpečnosti uvedli, že při prohlídce u Metzenauera byly nalezeny a zabaveny různé zlaté klenoty, doklady o vlastnictví bytového zařízení, deset dopisů a 259 nábojů do flobertky.

21/ ABS, fond V/OV, sign. V-2052 OV.

22/ Pravděpodobně se jednalo o téhož Stanislava Stránského (* 28. března 1922, Devínska Nová Ves, + 22. února 2012 Praha), jenž utekl do Německa v roce 1949, avšak v dubnu 1950 byl na území Československa zadržen jako kurýr ve službách západní rozvědky. Kvůli špionáži a velezradě byl v Praze odsouzen na 14 let odnětí svobody. Jako politický vězeň režimu se podílel v roce 1968 na založení klubu K-231. Po pádu komunistického režimu se stal významným funkcionářem Konfederace politických vězňů a po vystoupení z jeho řad založil v roce 1994 Sdružení bývalých politických vězňů v České republice. Blíže viz Internetová encyklopedie Wikipedie, česká verze, heslo Stanislav Stránský [cit. 2023-09-14]. Přístupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Stanislav_Str%C3%A1nsk%C3%BD

z Československa do západního Německa. Rovněž na základě obsahu Stránského dopisu se pak Plachý s Metzenaurovými dohodl na společném přechodu hranic, ke kterému mělo nakonec dojít 31. července 1949 poblíž České Kubice.

Ráno 21. července 1949 Plachý a Sládek navštívili v Jeseníku Metzenauera, aby ho přemluvili k ilegálnímu odchodu do Německé spolkové republiky. Stránský ho v dopisu ujišťoval, že mu v Německu zajistí dobrou existenci. Archiválie obsahují podrobnosti hovoru mezi dvěma příchozími a zlatníkem, ale musíme mít na zřeteli, že se jedná o archiválie z činnosti Státní bezpečnosti, navíc k tomu o výsledky vyšetřovaných osob, které jsou často velmi subjektivní. Metzenauer nejprve nesouhlasil s ilegálním odchodem z Československa, avšak později v podnapilé náladě dodal, že si vše ještě promyslí. Poté předal Plachému a Sládkovi dva tisíce korun. Při výslechu v den zatčení Metzenauer tvrdil, že se jednalo jen o zálohu na starožitné mince, jež mu měli návštěvníci sehnat v Praze. Když Metzenauer sdělil manželce, že ho hosté přemlouvali k odchodu za hranice, byla Věra velmi rozčilená a zásadně s odchodem do západního Německa nesouhlasila, což také v bytě sama oběma příchozím řekla. O šest dní později se Plachý a Sládek znovu dostavili do Jeseníka. Metzenauerovi se opět zdráhali svolit k útěku do západního Německa, proto Sládek použil psychický nátlak – pravděpodobně fingoval meziměstský telefonický hovor a poté oznámil, že obdržel zprávu o úmrtí manželky, která byla vězněna kvůli jeho ilegálnímu odchodu do zahraničí. Informace o tomto telefonátu zřejmě zapůsobila na Metzenauera, protože nakonec svolil k ilegálnímu odchodu na Západ. Při domluvě vytáhl zlatník pistolí ČZ ráže 7,65 mm, na kterou neměl zbrojní pas. Prohlásil, že v případě potřeby by byl schopen pistolí použít i proti Plachému nebo Sládkovi. Věra Metzenauerová se o manželově svolení k odchodu dozvěděla o něco později. Velmi se kvůli tomu pohádali a Vladimír manželce slíbil, že neopustí Československo. Věra však svolila k tomu, že si u příležitosti jednání s firmou *Chronor* v Praze zajedou také do Plzně, aby se pokusili zjistit, co mají Plachý a Sládek v úmyslu. Dne 29. července 1949 Metzenauerovi i s osmiletým synem odjeli do Prahy. V noci se manželé měli údajně znovu dohodnout na neopuštění republiky. Vyšetřovatelé ovšem jejich verzi nevěřili, protože Věra si s sebou vzala všechny skvosty a spolu s manželem disponovali hotovostí ve výši 25–30 tisíc korun. Stránský jim navíc v uvedeném dopisu napsal, aby si vzali částku ve výši maximálně 30 tisíc korun. Dne 30. července 1949 manželé odjeli do Plzně, kde přenocovali u řezníka Černého. Další den se vydali do České Kubice, obce ležící na Domažlicku a jen několik kilometrů od hranic s Bavorskem, kde se spolu s Černými a rodiči Plachého utábořili na koupališti. Odpoledne koupaliště opustili, poněvadž zaslechli zvěst o kontrole průkazů. Ze strachu, aby nebyli zatčeni, se Metzenauerovi vydali zpět do Plzně a odtud do Prahy. Jejich případné úmysly opustit ilegálně Československo tím padly.

Při druhém výslechu se Metzenauer přiznal k úmyslu odejít ilegálně na Západ, rovněž k držení zbraně a podpoře Plachého a Sládka. Dne 9. lis-

topadu 1949 se pokusil ve věznici poslat manželce moták, ve kterém ji informoval, jak má vypovídat. V zadrženém motáku mj. napsal: „...*Byt nám asi vyberou důkladně. Asi si naň dělá zuby ten brýlatý gestapák z okresu. Jinak chcou po mně, abych jim řekl o lidech v Jeseníku a organisaci, ale já přece nic takového neznám, a ani nedělal.*“ Metzenauer též uvedl, že se Stránským mluvil o útěku za hranice ještě před tím, než jeho přítel opustil Československo. Při domovní prohlídce u Metzenauerových nebyla nalezena pistole, protože ji Metzenauer na konci července 1949 předal v Plzni Černému. Zbývá dodat, že motocykl, na kterém byl zadržen Alois Plachý během jízdy z České Kubice do Plzně, patřil původně rovněž Vladimíru Metzenauerovi, jenž ho prodal v Plzni řezníku Černému. O několik dní později Metzenauer telefonicky vyzval Černého k nahlášení krádeže motocyklu, avšak řezník to nemohl udělat, poněvadž neměl potřebné doklady k vozidlu. Z toho důvodu byl po výsledku Plachého zatčen také Černý.

Na závěr trestního oznámení se píše, že Metzenauer byl zaujat proti lidově-demokratickému zřízení, poněvadž byl majitelem zlatnického podniku, který měl být převzat národním podnikem *Chronor*. Zatímco do února 1948 byl stejně jako jeho žena organizován v Československé straně národně socialistické, již v březnu 1948 podal přihlášku do Komunistické strany Československa (sic!), kde byl veden jako kandidát s dvouletou čekací lhůtou. Kromě toho byl členem Svazu přátel Sovětského svazu a také odbojářské organizace Svaz bojovníků za svobodu. Velmi zajímavou informací sdělila Věra Metzenauerová při výsledku v den zatčení, tj. 7. listopadu 1949. Chování mladíků Plachého a Sládka při návštěvě zlatnictví v červenci 1949 označila za divné. Přestože nabízeli manželům ilegální odchod za hranice, zároveň ukazovali legitimace KSČ a chvílemi se chovali provokativně.^{23/} Z prostudovaných archiválií ovšem není patrné, že by se mělo jednat o provokatéry Státní bezpečnosti. Zatímco zatčení Aloise Plachého a jeho výslech předznamenaly perzekuci Metzenauerových, jeho společník Sládek nebyl k 8. srpnu 1949 dopaden.^{24/}

Co bylo příčinou „realizace“ Metzenauerových?

První reakcí na údaje zjištěné 17. srpna 1949 během výsledku Aloise Plachého byla domovní prohlídka provedená u Metzenauerů o dva dny později. Mezi zlatníkovou osobní korespondencí, připojenou k vyšetřovacímu spisu, se totiž nachází protokol o domovní prohlídce, která byla provedena 19. srpna 1949 na základě telefonického nařízení finančního referátu Okresního národního výboru (dále jen ONV) v Jeseníku. Tehdy však nebylo nalezeno nic, co by nasvědčovalo nezaknihovanému zlatnickému zboží. Zásoby zboží byly porovnány podle inventury z konce roku 1948, došlých účtů a záznamů vedených v podniku.^{25/}

23/ ABS, fond V/OV, sign. V-2052 OV.

24/ ABS, fond V/OV, sign. V-2052 OV (složka spisu označená jako „operativní materiály“).

Ve vyšetřovacím spisu pak již o tomto Sládkovi není uvedeno nic dalšího.

25/ ABS, fond V/OV, sign. V-2052 OV.

❖ Jeseník na pohlednici z druhé světové války. Sbírká Petra Jiráka

Dne 7. října 1949 „Útvar 523-A“ zaslal Krajskému velitelství Státní bezpečnosti v Olomouci návrh na realizaci Vladimíra Metzenauera. V návrhu se píše nejen o zlatnickém obchodu v Jeseníku, který dostal do národní správy, ale také o údajném nákupu zlata, briliantů a jiných cenností od Němců. V případě Metzenauerova vstupu do KSČ se jednalo podle návrhu jen o alibistický kalkul, aby nebyl hmotně poškozen. Od zatčeného Bronislava Kleinera se příslušníci Státní bezpečnosti na konci července 1949 dozvěděli, že uprchlý Stanislav Stránský udržoval velmi přátelské styky právě s jeseníckým zlatníkem. Na základě toho vzniklo podezření, že rovněž Metzenauer chtěl ilegálně opustit Československo, avšak bránit mu v tom mělo zlato, které ukryl na různých místech republiky. Státní bezpečnost připouštěla rovněž možnost, že Metzenauer opatroval zlato a jiné cennosti osobám, které šly ilegálně na Západ. V návrhu se píše nejen o neprokázaném ukrytém zlatě, nýbrž také o tom, čím zlatník prokazatelně disponoval. Měl zboží v hodnotě asi 200 tisíc korun, promítací přístroj na úzký film, motocykl Jawa 250. I to mohlo vést státní policisty k velmi odsuzující charakteristice osoby. O Metzenauerovi totiž uvedli: „Je to typický měšťák. Zájem má se dobře, prospěchářský, zbabělý, bojí se vězení. Záliba v pornografických obrázcích, které mívá často u sebe.“ Jeho manželku popsali jako bezohlednou prospěchářku a lehkou ženu.

V jiných archiváliích k „realizaci“ Metzenauera se píše, že se v jeho jeseníckém bytě měla již 23. července 1948 konat schůzka ilegálního hnutí národních socialistů. Následuje výčet a negativní hodnocení několika osob, jež chodily k Metzenauerům. Z toho důvodu musela Věra

dne 21. listopadu 1949 vypovídat o návštěvách, které spolu s manželem hostila (většinou ještě před komunistickým převratem). Zatímco sama zvala pouze zaměstnance městské nemocnice v Jeseníku, její muž občas přivedl i předsedu ONV Jeseník. Společnost nemluvila o politice, nýbrž se bavila o běžných věcech, tančila při poslechu gramodesek a popíjela. Údaj o ilegální politické schůzce v Metzenauerově bytě nebyl ničím dokázán, takže sami „estébáci“ v tajné zprávě z konce listopadu 1949 uvedli, že se „případ Metzenauer a spol.“ omezil pouze na Vladimíra a Věru Metzenauerovy.

Soudní proces a zabavení majetku

Brněnské oddělení Státní prokuratury podalo 4. ledna 1950 obžalobu na Vladimíra a Věru Metzenauerovy. Hlavní přeličení se uskutečnilo před Státním soudem v Praze, oddělení Brno, dne 27. ledna 1950. Vladimír Metzenauer byl uznán vinným tím, že v červenci 1949 finančně podpořil dva nepřátelské agenty, dále hodlal bez povolení překročit státní hranice u České Kubice, aby v zahraničí pokračoval v protistátní činnosti. Navíc měl v neoprávněném držení pistoli a menší množství munice. Vina Věry Metzenauerové spočívala v tom, že v červenci 1949 zamýšlela spolu s manželem ilegálně překročit státní hranice. Metzenauer byl za zločin velezrady (a přestupek podle zákona č. 223/1852) odsouzen k trestu těžkého žaláře na dvanáct let, k peněžitému trestu 30 tisíc korun, ke konfiskaci celého jmění, ke ztrátě občanských práv a ke ztrátě živnostenského oprávnění na dobu pěti let po odpykání trestu. Metzenauerová byla kvůli nedokonanému neoprávněnému opuštění území republiky odsouzena k trestu odnětí svobody na dva roky, k peněžitému trestu 10 tisíc korun a ke ztrátě čestných práv občanských na dobu tří let po odpykání trestu. Oba byli nepodmíněně odsouzeni na základě několika paragrafů zákona na ochranu lidově demokratické republiky, tedy zákona č. 231/48 Sb. Do trestu jim byla započítána doba, kterou strávili ve vazbě ode dne zatčení (7. listopad 1949). Po prokurátorově odvolání k Nejvyššímu soudu v Praze rozhodl tento soud dne 6. září 1950 o zvýšení trestu odnětí svobody pro Metzenauera na patnáct let.

O jmění Vladimíra Metzenauera se příslušníci Státní bezpečnosti velmi zajímali i na začátku roku 1950. Podle interního tajného sdělení ze dne 16. ledna 1950 měl zlatník ve spořitelně v Jeseníku spořitelní knížku, na které měl uloženo okolo čtvrt miliónu korun. Přetrvával názor o neobjasněných místech, kde měli mít Metzenauerovi ukryté „velké hodnoty“. Zpráva z 9. února 1950 obsahuje údaje o pohybu velkých částek na několika vkladních knížkách. Z celkového přehledu bylo patrné, že chyběly a někde měly být tajně uloženy čtyři vyšší částky, celkem 515 tisíc korun. V závěru zprávy se uvádí: *„Jelikož Vladimír Metzenauer, jako každý jiný člověk začal v prosinci 1945 s volnými platidly 500,- Kčs na osobu, jest zřejmo, že celé jmění získal nákupem zlata od Němců na černo, nebo dokonce kradené-*

Ú t v a r 523/2-A.
č.j.:7432/2-49.

Dne 30.listopadu 1949.

559

Ú t v a r 523-A.

T a i n é .

Předmět: M e t z e n a u e r Vladimír a spol.-zhodnocení.
Přílohy : Ø.
Kl.: 2.

K č.j.: A-12326/63665-49 ze dne 8.8.1949.

Vladimír M e t z e n a u e r, nar.17.7.1911 ve Vsetíně, okr.dtto, zlatník, bytem Jeseník, Štálinova ul.č.137 a jeho manželka Věra roz.Slezáková, nar.24.7.1916 v Přerově, bytem tamtéž byli dne 7.11.1949 zatčeni zdejším velitelstvím a po vypracování příslušného trestního oznámení dodání do vazby okresního soudu v Jeseníku.

Případ Metzenauer a spol.se v Jeseníku omezil jen na shora uvedené a je tímto likvidován.Metzenauer a jeho manželka v jádru přiznali styk s Plachým a spol.omlouvají toto však že v činnosti neviděli nic špatného a že po získání konkrétních poznatků budou záležitost klasifikovat bezpečnostním orgánům.V tomto případě se však jedná jen o výmluvu, jelikož bylo zjištěno, že Metzenauerová byla začátkem srpna t.r. v Plzni , kde mluvila s manželkou Černého, která ji informovala o tom, že celá skupina osob je zatčena, takže manželé Metzenauerovi měli dosti času celou věc ~~zřídit~~ připravit a promyslet i pro případ výslechu.

Opis trestního oznámení na jmenované současně s protokoly byl předložen KVStb Olomouc k tamnímu čís.jedn.: 23191/06 ze dne 18.10.1949 a to dne 14.listopadu 1949, k účelům evidenčním.

Rozdělovník: Útvar 523 A 1x, pro domo:1x.

40/Sk.

④ Zhodnocení vyšetřování případu Metzenauerových, 30. 11. 1949. ABS

ho a tímto způsobem si dopomohl během 4 let k majetku, který možno odhadovat vzhledem k jeho vybavení bytu a způsobu života přes 1.000.000 Kčs... “26/

26/ ABS, fond V/OV, sign. V-2052 OV (složka spisu označená jako „operativní materiály“). Z manipulací na vkladních knížkách měl osobně profitovat také jistý Příkryl, bývalý

Velitelství oddílu
státní bezpečnosti
v J e s e n í k u
č.j. 1393/06-50.

V Jeseníku dne 22. prosince 1950.

641

Okresní národní výbor
finanční referát

Koncept

J e s e n í k .

M e t z e n a u e r Vladimír - zabavený majetek, odkoupení.

V bytě Vladimíra M e t z e n a u e r a,
zlatníka, nar. 17. ý. 1911, posledně bytem Jeseník, Stalinova
ulice čp. 137, byly orgány zdejšího velitelství zabaveny
následující věci:

Dne 13.2.1950 jeden kompletní zvukový
promítací přístroj na uzký film 16 mm, provozu schopný
značky ALMO typ 1011 a 2011 s příslušenstvím.

Dne 15.9.1950 jedno gramorádio značky
MAKROFON a 139 /stotřicetdevět/ gramofonových desek. Gramo-
rádio jest provozu schopné.

Vladimír M e t z e n a u e r byl státním
soudem oddělení Brno a nejvyšším soudem v Praze osouzen
k trestu odnětí svobody na dobu 15 let, jeho veškeré jmění
propadlo ve prospěch státu. Vzhledem k tomu hodlá krajské
velitelství shora uvedené věci z majetku Vladimíra M e t z e n a u e r a odkoupiti k služebním účelům. Promítací přístroj nachází se u krajského velitelství státní bezpečnosti v Olomouci, gramorádio s gramofonovými deskami u zdejšího velitelství.

Žádám, aby shora uvedené věci byly soudním
znalcem oceněny, aby mohly býti krajským velitelstvím Stb.
Olomouc zaplacený.

Velitel oddílu Stb.:
Šestřázník Antonín.

- ① Státní bezpečnost měla zájem o část zabaveného majetku V. Metzenauera, 22. 12. 1950.
ABS

Z vyšetřovacího spisu se nelze dozvědět, jestli byly někdy objeveny stasisové sumy, zlato či jiné cennosti, které si měl Metzenauer podle Státní bezpečnosti někde schovat. Vládnoucí moc se však samozřejmě postarala o to, aby Metzenauerovi byli zbaveni veškerého dohledatelného

ředitel spořitelny a Metzenauerův dobrý známý.

jmění. Koneckonců i soudní rozsudek vynesl mj. trest konfiskace celého jmění V. Metzenauera. Již 13. února 1950 byl v olomouckém bytě jeho bratra Karla zabaven zvukový promítací přístroj s 12 filmovými kotouči. Bytové zařízení a veškerý majetek v bytě Metzenauerových v Jeseníku byl z nařízení finanční prokuratury v Olomouci zajištěn dne 18. září 1950. Velitelství oddílu Státní bezpečnosti v Jeseníku žádalo na konci roku 1950 finanční referát ONV Jeseník o odkoupení části zabaveného Metzenauerova majetku. Konkrétně jim šlo o zmíněný zvukový promítací přístroj na úzký film 16 mm, dále o gramorádio a 139 gramodesek.^{27/}

Dodatek: prošetřování činnosti Bohuslava Slezáka

V průběhu vyhledávání pramenů k perzekuci manželů Metzenauerových autor článku narazil též na spis Státní bezpečnosti, jenž se týká bratra Věry Metzenauerové. Bohuslav Alois Slezák se narodil 22. října 1913 v Přerově, ve stejném domě jako jeho o tři roky mladší sestra Věra.^{28/} Za války několik let pracoval v Německu, poté se na podzim 1945 stal zaměstnancem ministerstva zahraničního obchodu, ale v září 1951 byl v rámci akce „77 tisíc“ zařazen na manuální práce k Obvodnímu komunálnímu podniku Praha 9.

Dne 29. listopadu 1957 byl z rozhodnutí obvodního oddělení Ministerstva vnitra Praha-západ zaveden na Bohuslava Slezáka evidenční operativní svazek. Bezpečnostní složky totiž zjistily, že měl před lety ve svém bytě v Praze III několik dní přechovávat Ing. Vladimíra Svačinu (* 3. dubna 1927, Olomouc), jenž v roce 1952 uprchl do Německé spolkové republiky, kde měl pracovat pro nepřátelskou rozvědku. Podle agenturní zprávy ze srpna 1956 se Slezák muži označeném jako „J.“ svěřil nejen o pomoci Svačinovi v přechodu do zahraničí, ale také o prodeji zlata na černo, což měl před lety provádět se sestrou a jejím mužem. I v této agenturní zprávě, vypracované na základě sdělení nezjištěného udavače („J.“), se tedy setkáváme s nedoloženými zmínkami o tom, jak Metzenauerovi po válce ukrývali zlato, na černo s ním kšeftovali apod. Slezák byl po roce 1945 čle-

27/ ABS, fond V/OV, sign. V-2052 OV. Archivní svazek V-2052 Krajské správy ministerstva vnitra Ostrava (Olomouc) byl roku 1967 vyhodnocen v rámci „Akce 48“. Jedná se o stručné shrnutí událostí z července 1949 a soudních řízení z ledna a září 1950. Ve vyhodnocení se uvádí, že Metzenauerovi byli zatčeni na základě výsledku zatčeného agenta Aloise Plachého. Vyšetřování nezjistilo žádné spojení manželů s ilegální skupinou nebo zahraničím. Metzenauerovi však udržovali styky s uprchlíky (Plachý, Sládek) a připravovali ilegální útek do zahraničí. Vyhodnocení svazku V-2052 bylo vyhotoveno dne 19. dubna 1967 2. oddělením Hlavní správy Státní bezpečnosti v Praze. Viz ABS, fond V/OV, sign. V-2052 OV (složka spisu označená jako „Vyhodnocení „Akce 48“ a č. karty 2047“). Údaje o „Akci 48“ viz GABRIELOVÁ, Petra: *Kartotéka akce „48“ a vyhodnocení tzv. protistátní činnosti členů Církve římskokatolické ve vybraných tzv. ilegálních skupinách*. In: *Sborník Archivu bezpečnostních složek*, roč. 9, Praha 2011, s. 45-56.

28/ ZAO – pobočka Olomouc, Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 12 411 (římskokatolická matrika osob narozených v Přerově v letech 1913–1918). Dne 6. října 1945 se Bohuslav Slezák oženil v Hořicích s Ludmilou Hlavatou.

nem Československé strany národně socialistické a stejně jako jeho švagr Metzenauer se stal v březnu 1948 kandidátem KSČ s dvouletou čekací lhůtou (sic!).

Když byl Slezák 17. července 1958 vyslýchán, přiznal se k tomu, že u sebe na jaře 1952 nechal přespat Vladimíra Svačinu. Dotyčný totiž přišel v doprovodu Hany Adamské (* 1926), s jejíž sestrou Emilií Slezák kdysi chodil. Slezák zároveň nepřímo vypověděl, že mu nebylo nic známo o protistátních (rozuměj protikomunistických) činech Svačiny. Hana Adamská pro změnu popírala, že by Svačinu dovedla do Slezákova bytu. Ludvík Adamský (* 5. listopadu 1921, Praha), její manžel, byl cca v roce 1953 v Litoměřicích odsouzen za protistátní činnost ke dvanácti letům odnětí svobody. V roce 1958 byl vyslechnut v Leopoldově, kde byl toho času vězněn. V dubnu 1952 byl požádán Ing. Emilem Klimeckým, kterého znal z prací v Německu, aby pomohl jeho známému Vladimíru Svačinovi v ilegálním odchodu za hranice. Svačina přespával u Adamského od dubna do září 1952, ale často pobyt u něho přerušil a pobýval na jiných místech. Zajížděl často do Ostravy za snoubenkou Hedvikou Kramnou, jež ho naopak občas navštěvovala v bytě Adamského. Kramná svého milého často podporovala i penězi. Na podzim 1952 Svačina opustil území ČSR a dostal se do Západního Berlína. Dne 5. listopadu 1952 přišel k Adamskému Emil Schwandler alias „René“, aby ho donutil ke špionážní činnosti, konkrétně šlo o podávání zpráv z oblasti vojenského letectví. „René“ znal heslo, jež si Adamský domluvil se Svačinou. Adamskému byla za provádění špionážní činnosti též přislíbena finanční odměna. Schwandlerovi vyhověl i díky svému nepřátelskému postoji vůči poměrům, které byly v Československu po únoru 1948. Dne 7. ledna 1959 vyšetřovatelé vyslechli Ludmilu Slezákovou (* 1911), bývalou Bohuslavovu manželku. Vypověděla, že o ukrývání nějakého Svačiny před lety u nich v bytě vůbec nic nevěděla.

V listopadu 1959 Okresní oddělení ministerstva vnitra Praha-západ vyhodnotilo evidenční svazek ve Slezákově záležitosti. V roce 1952 ve svém bytě asi tři dny přechovával Vladimíra Svačinu, aniž by údajně věděl o jeho protistátní činnosti. Ve stejném roce se Svačina dostal do Západního Berlína, kde se stal řídicím orgánem francouzské rozvědky. Na Slezáka nebylo podáno trestní oznámení a svazek týkající se jeho osoby byl uložen do archivu ministerstva vnitra. Vyšetřovatelé mu totiž nedokázali, že by v roce 1952 věděl o Svačinově protistátní činnosti a jeho úmyslu odejít ilegálně na Západ.^{29/}

Ing. Vladimír Svačina zajímal bezpečnostní orgány komunistického Československa i nadále. Podle operativního svazku pracoval tento někdejší bývalý student vyšší školy báňské v Ostravě a člen jedné protikomunistické organizace z Ostravska dlouhých 15 let ve francouzské rozvědce, mj. i jako její vedoucí v Západním Berlíně. Zejména prostřednictvím jeho sestry Milady Jiříčkové (* 1920), žijící v Prostějově, měla být

29/ ABS, fond Operativní a vyšetřovací agenda bývalých státně-bezpečnostních složek, operativní agenda kontrarozvědky, svazek č. KR-42397 MV.

❖ Tělo zastřelené Hedviky Kramné, 22. 6. 1954. ABS

zjištěna adresa jeho pobytu v zahraničí. Podle zprávy ze dne 12. září 1973 nebyly údaje o jeho pobytu zjištěny.^{30/}

Bývalá Svačinova snoubenka Hedvika Kramná (* 10. srpna 1923, Petřkovice) neměla tolik štěstí. V noci z 21. na 22. června 1954 nastoupila kurýrní cestu, když se v doprovodu neznámého spolupracovníka pokusila překročit hranici do Německé demokratické republiky (NDR). Lze se domnívat, že používala kurýrní cestu vedoucí přes NDR až do Západního Berlína. Poblíž Načetína byla dvojice zpozorována hlídkou Pohraniční stráže. Oba pustili kolo, na kterém měli naložený batoh, aktovku a tašku. Zatímco muži se podařilo zmizet v lesním porostu, Kramná byla rozstřílena ze vzdálenosti necelých deseti metrů. Jejím společníkovi se podařilo zmizet za východoněmeckou hranicí (nebo na československém území). V zavazadlech a u Kramné se při prohlídce našly kromě předmětů obchodního charakteru také vzorky tavby kovů ve vysokých pecích a zápis jejího postupu i příslušné tabulky s výpočty. Kramná tedy zřejmě nebyla jen pašeračka, ale také kurýrka protikomunistického odboje. Výsledky šetření se však zaměřily spíše na okolnosti jejího usmrcení než na její zpravodajskou činnost. Jednalo se o jedinou kurýrku zastřelenou za studené

30/ ABS, fond Operativní a vyšetřovací agenda bývalých státně-bezpečnostních složek, operativní agenda kontrarozvědky, svazek č. KR-629608 MV.

války na československé hranici.^{31/} Na základě zjištění, že Kramná byla snoubenkou Vladimíra Svačiny, ze kterého se stal v zahraničí agent francouzské rozvědky, se její aktivní angažmá v protikomunistickém odboji v rámci západních zpravodajských služeb zdá o to pravděpodobnější.^{32/}

Závěr

Vladimír Metzenauer byl v roce 1957 po sedmi letech předčasně propuštěn. Přestože si místo 15 let odseděl „jen“ polovinu trestu, odrazil se pobyt v komunistických věznicích a táborech, mj. i v Jáchymově, na jeho zdraví, které ani před tím nebylo úplně dobré. Jeho manželka žila po návratu z vězení v Přerově, ale po Vladimírově návratu se s ním přestěhovala do Olomouce, kde žili v malém bytě nedaleko katedrály sv. Václava. Vladimír Metzenauer si po návratu z vězení změnil příjmení na Měřický. Pod tímto jménem zemřel 27. března 1975 v Olomouci. Jeho manželka Věra ho přežila o 16 let, zesnula 8. června 1991 v domově důchodců v Pavlovicích u Přerova.^{33/}

Na případu komunistické perzekuce manželů Metzenauerových lze poukázat na několik prvků, jež byly pro tehdejší dobu typické. Při výměře vysokého trestu pro Vladimíra Metzenauera nebylo vůbec zohledněno, že se na konci války zachoval velmi statečně, když spolu s manžely Pánkovými odstraněním výbušnin značně přispěl k částečné záchraně přerovského železničního mostu. Naopak, jakákoliv odbojová činnost proti německému nacismu mohla být pro dané osoby přítěží i po únoru 1948. Zavírání a v nejhorších případech i popravování byli nejen příslušníci zahraničního odboje, ať již západního nebo východního, ale též řada příslušníků domácího odboje.^{34/} Komunisté měli obavy ze statečných je-

31/ PEJČOCH, Ivo: *Ženy v třetím odboji*. Kurýrky zpravodajských služeb, převaděčky a příslušnice protikomunistických odbojových skupin. Cheb 2014, s. 81–82. Na jiném místě Pejčoch připustil, že zmínku o nalezených záznamech týkajících se tavby kovů si mohli vymyslet důstojníci Pohraniční stráže, aby tak zaretušovali nesmyslné zastřelení bezbranné dívky. V případě zneškodnění nebezpečné špiónky byl jejich postup z tehdejšího pohledu samozřejmě omluvitelný. Viz Dokumentace osob usmrčených na státní hranici, portrét Hedviky Kramné od historika Ivo Pejčocha [cit. 2023-08-22]. Přístupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/dokumentace-usmrcenych-statni-hranice/usmrzeni-statni-hranice-portrety/kramna-hedvika/>

32/ Neznámým mužem, jenž ji 22. června 1954 doprovázel a byl svědkem jejího zastřelení, mohl být teoreticky samotný Vladimír Svačina, ale nelze to potvrdit.

33/ E-maily od Martiny Macákové ze dní 12. 1. 2021 a 5. 9. 2023 (v držení autora). Změna příjmení jejich prarodičů a otce Zdeňka měla být podle Martiny Macákové provedena z toho důvodu, že na zatčení Metzenauerových v listopadu 1949 měl podíl i bratr Vladimíra Metzenauera. Macáková netuší, ani proč učinil udání, ani co konkrétně řekl. Její babička Věra prohlásila, že nechce mít s takovou rodinou nic společného, proto se spolu s manželem a synem přejmenovali na Měřické. O případném hanebném jednání Vladimírova bratra však prostudované archivní prameny zcela mlčí (poznámka autora).

34/ V obecnou známost vstoupila bolševická perzekuce československých letců, kteří v letech 1940–1945 bojovali jako příslušníci československých, polských nebo britských perutí Britského královského letectva (RAF) proti Němcům. Zasloužil se o to film *Tma-*

dinců a předpokládali u nich, že se mohou zařadit i do odboje proti komunistické moci. A často tomu tak skutečně bylo, vždyť do třetího odboje se zapojilo i několik desítek mužů, kteří v letech 1944–1945 patřili k 1. čs. partyzánské brigádě Jana Žižky (vstoupili především do protikomunistických organizací Světлана a Hory Hostýnské).^{35/} Paranoiu komunistů a jejich státních bezpečnostních složek odnesli i jedinci, jež se do žádných protikomunistických aktivit nezapojili. Vladimír Metzenauer chtěl spolu s manželkou a synem odejít do zahraničí, poněvadž asi tušili, že jim jako úspěšným živnostníkům v „lidově-demokratickém“ Československu „pšenka nepokvete“. Legální odchod nepřípadal v tehdejší době v úvahu, a nakonec se manželé téměř nepokusili ani o ilegální útěk, ale o jejich zámeru se Státní bezpečnost dozvěděla od zatčeného Aloise Plachého. V následném vyšetřování se často řešil „profil“ manželů Metzenauerových, kteří byli negativně hodnoceni zejména kvůli tomu, že patřili k jedné ze skupin komunisty nenáviděných osob. Konkrétně se jednalo o živnostníky či zástupce „buržoazie“^{36/}, zároveň o úspěšné jedince, kteří byli totalitnímu režimu „trnem v očích“. Tomu také odpovídal nenávidstný žargon komunistických vyšetřovatelů i drakonické tresty vynesené soudy na základě smutně proslulého „zákona na ochranu republiky“ z roku 1948. Metzenauerovi nijak nepomohlo ani jeho členství v komunistické straně, jež bylo z jeho strany zřejmě pouze alibistickým krokem. Vyšetřovatelé se dokonce snažili manžele Metzenauerovy spojit s ilegální činností národních socialistů po komunistickém převratu, ale to se jim nepovedlo. V opačném případě by byly tresty pro manžele ještě výraznější.

vomodryj svět (Česká republika 2001, režie Jan Svěrák) nebo televizní seriál *Zdivočelá země* (Česká republika 1997–2012, režie Hynek Bočan).

35/ O účasti bývalých partyzánů v protikomunistické organizaci Světлана viz HOMOLA, Zdeněk a kol: *Případ Světлана*. Proměny obrazu třetího odboje. Praha 2017.

36/ Očerňování této vrstvy společnosti můžeme vysledovat také ve známém seriálu *Třicet případů majora Zemana* (Československo 1974–1979, režie Jiří Sequens), především se jedná o manžele Čadkovy (Ilja Prachař, Carmen Mayerová), kteří vystupují v pátém a dvanáctém dílu.

O autorech

PhDr. Zdeněk Fišer

historik Moravského zemského muzea, Brno

zfiser@mzm.cz

PhDr. Petr Hlavačka

*historik, etnograf, vedoucí pracoviště Muzeum v přírodě Rymice,
Muzeum Kroměřížska, p.o.*

hlavacka@muzeum-km.cz

Mgr. Petr Jirák

archivář Státního okresního archivu Přerov

p.jirak@pr.archives.cz

PhDr. Jiří Lapáček

ředitel Státního okresního archivu Přerov

j.lapacek@pr.archives.cz

Hynek Řihák

technický pracovník v Brně

hrihak@seznam.cz

PhDr. Jan Štěpán, Ph.D.

archivář Zemského archivu v Opavě, pobočka Olomouc

j.stepan@ol.archives.cz

Doc. PhDr. František Všetická, CSc.

literární historik a teoretik, prozaik, básník, překladatel

fvseticka@seznam.cz

Sborník Státního okresního archivu Přerov 32/2024

Vydal Zemský archiv v Opavě – Státní okresní archiv Přerov
Přerov 2024

Odpovědný redaktor Jiří Lapáček

Počet stran 156

Sazba Jiří J. K. Nebeský

Tisk GRAPP CZ, s.r.o.

Počet výtisků 300

ISBN 978-80-88643-07-4

ISSN 1214-4762